

SZLAKIEM KLASZTORÓW
POREFORMACKICH

THE FORMER REFORMATI
ORDER'S MONASTERIES ROUTE

ШЛЯХ МОНАСТИРІВ
ПОСТРЕФОРМАЦІЙНИХ

Wydawca:

Parafia Rzymskokatolicka św. Piotra z Alcantary i św. Antoniego z Padwy w Węgrowie, ul. Kościuszki 27a,
07-100 Węgrów

www.klasztorwegrow.pl

www.twinmonasteries.eu

www.rkc.lviv.ua

Autor: Wojciech Jerzy Górczyk

Grudzień 2020

Publisher

Roman Catholic Parish Church of St. Peter of Alcantara and St. Anthony of Padua in Wegrow, Kosciuszki street 27a,
07-100 Wegrow

www.klasztorwegrow.pl

www.twinmonasteries.eu

www.rkc.lviv.ua

Author: Wojciech Jerzy Górczyk

Translation: Marta Natalia Jaczewska

December 2020

Видавництво:

Римсько-католицька парафія Святого Петра Алькантарійського і Святого Антонія Падуанського в Венгрові

www.klasztorwegrow.pl

www.twinmonasteries.eu

www.rkc.lviv.ua

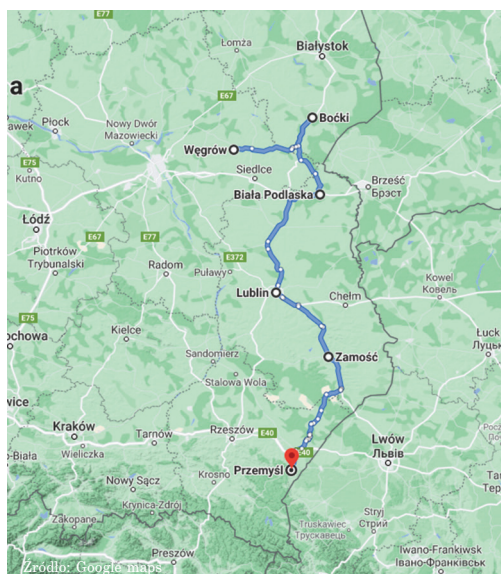
Автор Войцех Єжи Гурчик

Грудень 2020

Переклад: Олександра Румоцька

ISBN 978-83-949345-3-8

SZŁAK KLASZTORÓW POREFORMACKICH W POLSCE

Szlak Klasztorów Poreformackich, na który chcemy Państwa zaprosić obejmuje wschodnie tereny naszego kraju (województwa: podlaskie, wschodnią część mazowieckiego, lubelskie i podkarpackie) oraz zachodnie tereny Ukrainy. Po stronie polskiej szlak liczy ponad 500 km długości i przebiega przez miejscowości: Boćki (woj. podlaskie), Węgrów (woj. mazowieckie), Biała Podlaska (woj. lubelskie), Lublin (lubelskie), Zamość (lubelskie) i Przemyśl (woj. podkarpackie). Po stronie ukraińskiej szlak kończy się w Rawie Ruskiej. W każdej z tych miejscowości znajdował się zespół klasztorno – kościelny reformatów. Reformaci nie stanowili i nie stanowią odrębnego zakonu. Jest to jeden z nurtów wewnątrz Zakonu Braci Mniejszych *Ordo Fratrum Minorum* (OFM), potocznie nazywanych franciszkanami. Ściślej mówiąc reformaci to franciszkanie ścisłej obserwacji.

Szlak został utworzony w ramach projektu ***Bliźniacze klasztory: Węgrów i Rawa Ruska - wykorzystanie potencjału dziedzictwa historycznego zakonu Reformatów dla rozwoju turystyki i życia społeczno-kulturalnego w Polsce i Ukrainie***. Projekt powstał z myślą o zwiększeniu atrakcyjności turystycznej terenów przygranicznych (Polska-Ukraina), rozwijaniu dialogu kultur, wzajemnej wymianie młodzieży, organizowaniu konferencji i wydarzeń kulturalnych oraz propagowania reguły Zakonu Franciszkańskiego – miłości do ludzi najbardziej potrzebujących.

Szlak Klasztorów Poreformackich może być ciekawą formą spędzenia weekendu, można także szlak podzielić na kilka etapów zwiedzając po dwie – trzy miejscowości ze szlaku w kolejne weekendy. Oczywiście to od Państwa zależy od którego punktu zechcą Państwo rozpocząć swoją przygodę na *Szlaku*, my zaś postaramy się Państwu przybliżyć atrakcje trasy zaczynając od Węgrowa.

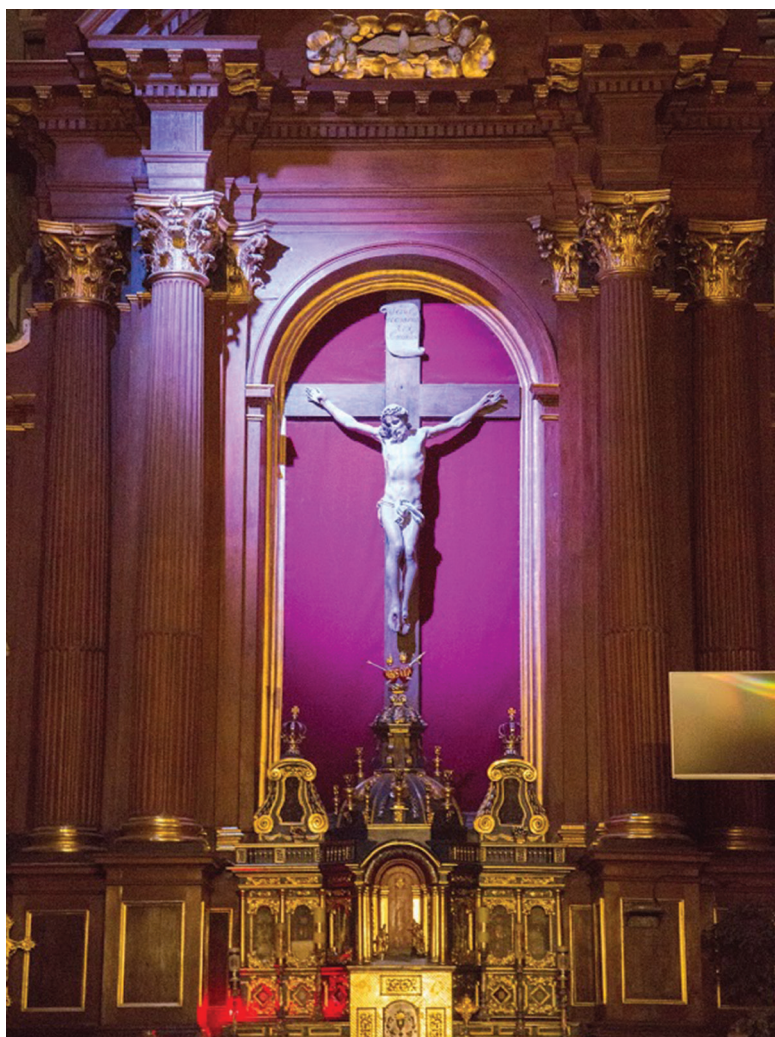
Węgrów jest miastem ma pograniczu mazowiecko – podlaskim, w XIV w. został włączony do Księstwa Mazowieckiego. Kulturowo Węgrów możemy uznać za Podlasie, chociaż dzisiaj administracyjnie leży we wschodniej części województwa mazowieckiego.

Podlasie jest regionem wielokulturowym i wieloreligijnym. Jest to region, gdzie tożsamość była kształtowana na przestrzeni dziejów zarówno przez kościół prawosławny jak i przez rzymskokatolicki, a od okresu reformacji także przez kościoły ewangeliczne. Podlasie do dnia dzisiejszego uznawane jest za najbardziej zróżnicowany kulturowo region Polski.

Kościół poreformacki w Węgrowie, fot. Patryk Buta

W Węgrowie możemy podziwiać zabytki architektury będące perłą baroku polskiego, zaczynając od kościoła i klasztoru poreformackiego przy ulicy Tadeusza Kościuszki 27a. Wnętrze kościoła, ufundowanego przez Jana Dobrogosta Krasieńskiego, jest barokowe, ozdobione polichromiami i freskami Michelangelo Palloniego z lat 1706 – 1711. Drewniany ołtarz główny pochodzi z około 1690 r. i jest prawdopodobnie dziełem Andreasa Schlütera. Klasztor uległ kasacji w XIX w. Obecnie jest to siedzibą parafii św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy. W podziemiach zespołu kościelno – klasztornego można zwiedzić Ekspozycję Muzealną Węgrów – *miasto wielu kultur i religii*.

Ołtarz główny w kościele poreformackim w Węgrowie, fot. Patryk Buta

Kolejnym zabytkiem architektury barokowej w mieście jest Bazylika Mniejsza Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oraz świętych: Piotra, Pawła, Andrzeja i Katarzyny. Kościół ten również jest fundowany przez Jana Dobrogosta Krasieńskiego i tak jak kościół poreformacki był konsekrowany w 1711 r. Węgrowska bazylika, której budowa jest datowana na lata 1703-1706, stanowiła w przeszłości ważny punkt w życiu mieszkańców miasta. W tamtych czasach kościół był obiektem wyznaczającym kierunek czy też nadającym sens życiu człowieka. Kościół został wzniesiony na gruzach gotyckiej świątyni, powstałej prawdopodobnie - według ustaleń Mariusza Karpowicza - pod koniec XV wieku, z fundacji Stanisława z Kosowa. Ówczesny kościół gotycki został spalony przez wojska Karola XII z pomocą węgrowskich protestantów 13 kwietnia 1703 roku. Projektantem świątyni był Tylman z Gamaren, natomiast jej budowę nadzorował Carlo Ceroni. Po zakończeniu prac budowlanych Michał Anioł Palloni przystąpił do dekorowania wnętrza świątyni, malując 9 iluzjonistycznych fresków. Na podstawie analizy przeprowadzonej przez Karpowicza należy przyjąć, że prace były prowadzone między 20 lipca 1706 roku a 4 czerwca 1709 roku. W głównym ołtarzu został namalowany fresk „Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny”, zaś w południowej nawie bocznej: „Nauczanie Maryi”, „Patronowie

Bazylika Mniejsza w Węgrowie, fot. Patryk Buta

Polski”, „Patronki Polski”, „Czyścić”. Natomiast w nawie północnej artysta wykonał freski: „Ukrzyżowanie”, „Chrzest Chrystusa”, „Ojcowie Kościoła” i „Kościół Triumfujący”. Wybór ikonograficzny Karpowicz przypisuje w dużym stopniu reformatowi, ojcu Jakubowi Wolskiemu, który podczas konsekracji kościoła wygłosił kazanie odwołujące się do treści przedstawionych na freskach. Ponadto zakonnik ten wydał w 1731 roku kompendium wiedzy w formie słownikowej o sporach dogmatycznych między innowiercami a katolikami, zatytułowane: „Alphabetum Dogmaticum”. W oparciu o te przesłanki, jak również swoją historyczno-teologiczną wiedzę, Karpowicz dokonał systematyzacji i nazewnictwa poszczególnych fresków.

Od 1558 r. Węgrów był silnym ośrodkiem reformacyjnym, nie dziwi zatem, że możemy tutaj podziwiać kościoły ewangelickie. Pierwszym jest Kościół Świętej Trójcy, który jest obecnie siedzibą parafii ewangelicko-augsburskiej. Został wzniesiony w latach 1836–1841 w stylu klasycystycznym z inicjatywy pastora Karola Tetfejlera. Kolejnym kościołem ewangelickim jest drewniany kościół modrzewiowy z 1679 r., znajduje się on na cmentarzu ewangelickim (na końcu ulicy Ewangelickiej), który także skrywa wiele

Kościół ewangelicko-augsburski w Węgrowie, fot. Marek Sobisz

ciekawych zabytków, w tym nagrobki Szkotów zamieszkujących Węgrów, szczególnie ciekawy jest nagrobek Archibalda Campbella.

Nie sposób wymienić tutaj wszystkie zabytki Węgrowa, ale z całą pewnością warto również zobaczyć Dom Gdański, czyli dawny zajazd z XVIII w. zbudowany w stylu barokowym, usytuowany przy rynku miejskim. Dawna dzielnica protestancka przy ul. Gabriela Narutowicza oraz zabudowa drewniana ul. Tadeusza Kościuszki (przy której znajduje się też wspomniany już zespół poreformacki) z całą pewnością zasługuje na uwagę. Najstarsze drewniane domy w mieście pochodzą z XVIII w.

Węgrów to także walory przyrodnicze Doliny Liwca i Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, jednego z największych parków krajobrazowych w całej Polsce! Nad rzeką Liwiec, w oddalonym 4km od Węgrowa Liwie znajduje się Zamek - jedyny tego typu zabytek na pograniczu mazowiecko-podlaskim. Zespół zamkowy obecnie składa się z wieży i murów pozostałych z obronnego zamku gotyckiego zniszczonego podczas „potopu” szwedzkiego i wojny północnej oraz barokowego dworu starostwa liwskiego zbudowanego w 1782 r. w. Od 1963 r. jest siedzibą Muzeum Zbrojowni na Zamku w Liwie. Muzeum prezentuje militaria z całego świata, od zabytków z epoki rzymskiej po broń XX wieku. Kolekcja zawiera broń palną, białą – w tym duży zbiór bagnetów z 20 krajów – drzewcową, mundury, zbroje i hełmy. Wystawie broni towarzyszy kolekcja malarstwa i grafiki: dzieła m.in. Wojciecha i Jerzego Kossaków, Tadeusza Ajdukiewicza, Stefano Della Belli, portrety sarmackie, sceny batalistyczne, wizerunki sławnych wodzów. Wystroju wnętrz dopełniają zabytkowe meble i tkaniny z XVII – XIX w. Zwiedzając sale zamkowe można rozmyślać w jaki sposób i dlaczego broń przeszła tak oszałamiającą ewolucję oraz snuć refleksje na temat roli broni w dziejach ludzkości.

Z Węgrowa proponujemy udać się do wsi **Boćki** w województwie podlaskim, droga samochodem z Węgrowa zajmuje ok. 1 godz. 30 min. W Boćkach Józef Franciszek Sapieha ufundował kościół i klasztor reformatów. Budowa barokowego kościoła została ukończona 28 września 1739 r.

Kościół poreformacki w Boćkach, fot. Michał Rząca

Ółtarz g łówny w kościele poreformackim w Boćkach, fot. Michał R  ca

Po powstaniu listopadowym reformaci musieli opuścić klasztor. Do dzisiaj przetrwał kościół, który obecnie jest siedzibą parafii, klasztor został rozebrany w 1912 r. Od 2000 r. kościół ma rangę Sanktuarium świętego Antoniego Padewskiego. Z innych zabytków we wsi należy zobaczyć Cerkiew Zaśnięcia Matki Bożej z XIX w. wzniesioną w stylu klasycystycznym. Tak jak Węgrów, Boćki były miejscowością wielokulturową i wielo religijną. Według danych z 1921 r. miejscowość zamieszkiwało 1.719 osób, wśród których 744 było wyznania rzymskokatolickiego, 239 prawosławnego, 11 ewangelickiego, a 725 mojżeszowego.

W czasie II wojny światowej miejscowi Żydzi zostali zamordowani przez Niemców w Treblince. Śladem po ludności wyznania mojżeszowego jest dziewiętnastowieczna mykwa, czyli łaźnia. Dzisiaj niestety są to już tylko ruiny. Będąc w Boćkach warto udać się nad brzeg rzeki Nurzec, która przecina wieś.

Kolejną miejscowością na szlaku jest **Biała Podlaska**. Droga do Białej Podlaskiej prowadzi przez Siemiatycze, miejscowość również warta zwiedzenia,

Kościół poreformacki w Białej Podlaskiej,
fot. Archiwum O. Kapucynów w Białej Podlaskiej

zaś odbijając ok. 10 km na wschód od Siemiatycz (ok. 13 minut jazdy samochodem) dojedziemy do **Grabarki** – góry położonej obok wsi o tej samej nazwie. Jest ona najważniejszym miejscem kultu religijnego wyznawców prawosławia w Polsce. Od 1947r. na Świętej Górze funkcjonuje prawosławny żeński klasztor św. Marty i Marii, główną świątynią Grabarki jest cerkiew Przemienienia Pańskiego. Podróż z Bociek do **Białej Podlaskiej** samochodem zajmie nam ok. 1 godz. 15 min.

Reformaci zostali sprowadzeni do Białej Podlaskiej (wówczas nazywaną jeszcze Radziwiłłowską) w 1671 r., przez Michała Kazimierza Radziwiłła i jego żonę Katarzynę z Sobieskich. Murowany kościół został wzniesiony w latach 1672 – 1684 w stylu barokowym. Zakonnicy musieli opuścić klasztor w 1867 r., a kościół i klasztor przechodził różne koleje losu. Funkcjonował jako filia

Wnętrze kościoła poreformackiego w Białej Podlaskiej,
fot. Archiwum O. Kapucynów w Białej Podlaskiej

kościół parafialnego św. Anny, w 1869 r. jako cerkiew unicka, a w latach 1875 – 1915 jako cerkiew prawosławna. Od 1919 r. pełnił funkcję katolickiej parafii wojskowej. Kościół, zdewastowany w czasie II wojny światowej, został wyremontowany po wojnie, a w 1965 r. przeszedł w ręce kapucynów, którzy tak jak reformaci są gałęzią zakonu franciszkańskiego. W latach 1967–1976 funkcję gwardiana tutejszego klasztoru kapucynów pełnił o. Antoni Pacyfik Dydycz, późniejszy biskup drohiczyński. Klasztor został oddany kapucynom dużo później, bo w 1993 r. Zabudowania poreformackie znajdują się przy ul. Gabriela Narutowicza 37.

Będąc w Białej Podlaskiej warto zobaczyć także inne zabytki, poczynając od kościoła św. Anny, który został wzniesiony w 1572 r., jako zbór braci polskich. Po wypędzeniu braci polskich w 1596 r. przez Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotkę”, kościół został przebudowany i w 1603 r. konsekrowany, jako kościół katolicki pod wezwaniem św. Anny. Kolejnym zabytkiem sakralnym jest Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny wzniesiony w latach 1747 – 1759 z fundacji Radziwiłłów, jako cerkiew i klasztor zakonu bazylianów (zakon grekokatolicki). Miejsce to stało się sanktuarium św. Józefa Kuncewicza, do którego, pielgrzymowali zarówno wierni wyznania rzymskokatolickiego, jak i grekokatolicy. Klasztor bazylianów, podobnie jak reformatów został skasowany przez władze carskie. Obecnie kościół jest siedzibą parafii rzymskokatolickiej. W mieście możemy także podziwiać zespół pałacowo– parkowy Radziwiłłów. Funkcjonują tutaj dwie cerkwie prawosławne. Pierwszą jest cerkiew

Świętych Cyryla i Metodego, przy której nadal funkcjonuje niewielki czynny cmentarz założony w 1810 r. jako unicki, od 1870 r. prawosławny, najstarsze nagrobki pochodzą z XIX w. Drugą jest cerkiew św. Marka. Obie cerkwie są siedzibami parafii prawosławnych. Z Białej Podlaskiej udajemy się do **Lublina**, trasa tym razem będzie dłuższa, podróż samochodem Białej Podlaskiej zajmie ok. 2 godzin.

Reformatów do Lublina sprowadziła w 1660 r. Helena z Prusinowskich Sapieżyna, kasztelanowa wileńska, która na fundację przeznaczyła swój dwór i okoliczne tereny, wówczas na przedmieściach miasta. Kościół, w stylu barokowym, pod wezwaniem św. Kazimierza został zbudowany w latach 1663– 1674. Klasztor reformatów w Lublinie został

Dawny Klasztor o. Reformatów w Lublinie, fot. Wojciech Jerzy Górczyk

Dawny Klasztor o. Reformatów w Lublinie, fot. Wojciech Jerzy Górczyk

skasowany jeszcze na początku XIX w. decyzją namiestnika Królestwa Polskiego gen. Józefa Zajączka. Ruchome wyposażenie kościoła zostało przekazane do kościoła reformatów w Kazimierzu Dolnym. Budynki klasztorne i kościół, przejęło ostatecznie państwo. W 1844 r. budynki poreformackie kupił przemysłowiec Karol Rudolf Vetter, przebudował je i przekształcił na browar. W takim stanie pozostają do dzisiaj, będąc częścią zabudowań Browaru przy ulicy Bernardyńskiej 15. Bryła zabudowań poklasztornych i kościoła, który do 2001 r. pełnił rolę magazynu jest zachowana, a wewnątrz budynku dawnego kościoła, zachowały się fragmenty polichromii z końca XVII w. Niestety wnętrze dawnego kościoła nie jest dostępne do zwiedzania.

Lublin to miasto z bogatą historią, której świadkiem jest wiele zabytków. Warto tutaj zwiedzić renesansowe stare miasto. Będąc już na starym mieście możemy zwiedzić kościół dominikanów, to właśnie w tutaj, wedle jednej wersji wydarzeń, miał mieć miejsce akt zaprzysiężenia unii lubelskiej. Ze starego miasta, przechodząc przez bramę grodzką możemy udać się na zamek. Sam budynek zamku, który obecnie jest siedzibą Muzeum Lubelskiego w Lublinie, został wzniesiony w XIX w. w stylu neogotyku angielskiego, na miejscu pierwotnego zamku. Z pierwotnych zabudowań zamkowych pozostawiono XIV-wieczną kaplicę pod

wezwaniem Trójcy Świętej, którą zdobią rusko-bizantyńskie malowidła z pierwszej połowy XV w., fundowane przez króla Władysława Jagiełłę oraz trzynastowieczną romańską wieżę zamkową (Donżon), która jest jedną z najstarszych budowli na Lubelszczyźnie.

Ze wzgórza zamkowego rozciąga się widok na prawosławny Sobór Przemienienia Pańskiego, przy ulicy Ruskiej, który obecnie jest katedrą prawosławnej diecezji lubelsko–chełmskiej. Zachęcamy także do spaceru Krakowskim Przedmieściem, gdzie stoi kościół i klasztor kapucynów wzniesiony w XVIII w. w stylu baroku tokańskiego. Kolejnym zabytkowym kościołem, który dostrzeżemy z Krakowskich Przedmieść jest klasycystyczny kościół ewangelicko – augsburgski pod wezwaniem Trójcy Świętej, wzniesiony w XVIII w. Obecnie jest siedzibą parafii ewangelicko – augsburgskiej w Lublinie. Dochodząc do zbiegu Krakowskiego Przedmieścia i Alei Raclawickich możemy skrócić w ulicę Lipową przy której rozciąga się najstarszy lubelski cmentarz, składa się on z trzech części: katolickiej, prawosławnej i ewangelickiej. Powstanie cmentarza jest datowane na schyłek XVIII w. W najstarszej części cmentarza znajduje się około tysiąca grobów z XIX w. Na części prawosławnej stoi prawosławna Cerkiew Świętych Niewiast Niosących Wonności wzniesiona w latach 1902–1903 w stylu bizantyjsko-rosyjskim, należąca do prawosławnej parafii katedralnej.

W Muzeum Wsi Lubelskiej (przy Alei Warszawskiej) możemy podziwiać greckokatolicką cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Lublinie, pochodzącą ze wsi Tarnoszyn koło Tomaszowa Lubelskiego, wzniesioną w 1759 r. w Uhrynowie. Cerkiew obecnie należy do parafii greckokatolickiej (unickiej) w Lublinie. Warto wiedzieć, że w lubelskim Metropolitalnym Seminarium Duchownym studiują zarówno klerycy obrządku łacińskiego jak i greckokatolickiego.

Będąc w Lublinie możemy także zobaczyć kościół mariawicki pod wezwaniem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy (ul. Paganiniego 1), obecnie siedziba parafii starokatolickiej mariawitów w Lublinie. Kościół został wybudowany w 1906 r. z cegły, front kościoła jest w stylu neobarokowym. Przy ulicy Lubartowskiej znajdziemy żydowską Jeszywas Chachmej.

Lublin, czyli Lubelską Szkołę Mędrców. W budynku od 2007 r. ponownie funkcjonuje synagoga, obecnie jest tam także hotel. Właścicielem budynku jest Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie. Zwiedzając Lublin nie może na naszym szlaku zabytków architektury zabraknąć

budynku głównego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. KUL został założony w 1918 r., ale budynek uniwersyteckiego gmachu głównego (przy Alejach Racławickich) to połączenie kilku budynków i stylów architektonicznych. Jest to osiemnastowieczny klasztor dominikanów obserwantów, a kościół akademicki to dawny kościół tego klasztoru. W 1800 r. władze austriackie skasowały klasztor i przejęły budynki dla wojska znacznie je rozbudowując (min. dobudowano skrzydła z trzykondygnacyjnymi arkadami), które otaczają dziedziniec (obecnie dziedziniec uniwersytecki). Od 1809 r. budynek mieścił koszary Wojsk Księstwa Warszawskiego. W okresie Królestwa Polskiego (przed 1828 r.) dobudowano w koszarach skrzydło frontowe. Po upadku powstania listopadowego budynek stanowił własność wojska rosyjskiego. Uniwersytetowi został przekazany w latach dwudziestych XX w., wówczas to ponownie go przebudowano, min. w arkadach osadzono okna. W latach osiemdziesiątych XX w. przebudowano budynek frontowy w stylu modernistycznym. Obecnie jest on wpisany na listę współczesnych dóbr kultury. W budynku funkcjonuje także muzeum uniwersyteckie.

Opuszczamy Lublin udając się do oddalonego o ok. godzinę jazdy samochodem **Zamościa**, zwanego „perłą renesansu”. Kościół i klasztor reformatów ufundował tu Marcin Zamoyski (czwarty ordynat Ordynacji

Kościół poreformacki w Zamościu, fot. Marek Sobisz

Kościół poreformacki w Zamościu, fot. Marek Sobisz

Zamojskiej)), oraz Hieronim Żaboklicki, ówczesny chorąży braclawski. Kościół pod wezwaniem św. Andrzeja i klasztor został wzniesiony w latach 1680–1686. Klasztor reformatów uległ kasacji jeszcze w XVIII w. decyzją zaborczych władz austriackich. Kościół jak i klasztor straciły sakralny charakter pełniąc różne funkcje (min. magazynu dla wojska).

Po 1815 r. Zamość znalazł się w granicach zaboru rosyjskiego, wtedy też władze rozebrały budynek klasztoru. Kościołowi zostały przywrócone funkcje sakralne dopiero w 1926 r. i od tego czasu nosi wezwanie św. Katarzyny. Obecnie jest to kościół filialny rzymskokatolickiej parafii katedralnej (znajduje się w północnej części zamojskiej starówki, przy ul. Solnej). Będąc w Zamościu powinniśmy także zwiedzić stare miasto z rynkami: wielkim, solnym i wodnym. Ozdobą rynku wielkiego jest manierystyczno-barokowy ratusz, główny budynek na zamojskim Starym Mieście. Wzniesiony w XVI wieku, obecną formę otrzymał w XVIII w. Charakterystycznymi elementami ratusza zamojskiego są szerokie schody wachlarzowe i wieża mierząca 52 m. wysokości. Równie piękne są późnorennesansowe kamienice ormiańskie. Wszystkie kamienice zamojskie, z charakterystycznymi podcieniami, są cennym zabytkiem architektury. Ciekawe są także zachowane obiekty twierdzy Zamość, czy budynek Akademii Zamojskiej, który wzniesiono w XVII w., a w latach 1752–1765, na polecenie Jana Jakuba Zamoyskiego, przebudowano w stylu późnego baroku. Dzisiejszy wygląd budynek otrzymał w połowie XIX w. Do ciekawszych zabytków sakralnych należy obecna rzymskokatolicka katedra Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła, wzniesiona jako kolegiata pod koniec XVI w. Funkcję katedry pełni od czasu utworzenia rzymskokatolickiej diecezji zamojsko-lubaczowskiej w 1992 r. Pozostałością po ludności wyznania mojżeszowego jest szereg budynków wśród których na czoło wysuwa się dawna synagoga (ul. Zamenhofska 9), jest to najlepiej zachowana późnorennesansowa synagoga w Polsce. Obecnie jest siedzibą Centrum „Synagoga” z *Multimedialnym Muzeum Żydów Zamościa i Okolic*. Obok budynku synagogi znajduje się dawny dom kahalny z XVII w., przy tej samej ulicy pod numerem 5 znajduje się dawna mykwa, w której obecnie funkcjonuje hotel. Z innych zabytków sakralnych należy zobaczyć kościół św. Mikołaja (na starym mieście), który był cerkwią greckokatolickiego zakonu bazylianów (od 1706 r.), w XIX w. cerkiew greckokatolicka została przekształcona w cerkiew prawosławną św. Mikołaja Cudotwórcy, a od 1918 r. jest kościołem rzymskokatolickim, w 1945 r. kościół przejęli redemptoryści. Obecnie siedzibą parafii prawosławnej w Zamościu jest cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja Cudotwórcy przy ul. Mikołaja Bołtucia 26. Zamość to nie tylko zabytki, ale także duże walory przyrodnicze. W bezpośrednim sąsiedztwie miasta (na południowy zachód od jego granic) znajduje się rezerwat „Hubale”

z susłami perełkowanymi, reintrodukowanymi w 2014 r. W rezerwacie spotkamy również cmentarzysko kurhanowe zawierające pochówki ludności zamieszkującej ten obszar od IV do IX wieku n.e. W pobliżu miasta rozciąga się Roztoczański Park Narodowy, a na północ Skierbieszowski Park Krajobrazowy. Południowo-wschodnia część Zamościa pokrywa się z fragmentem obszaru specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 „Dolina Górnej Łabuńki”, która obejmuje górną część zlewni rzeki Łabuńka, dopływu Wieprza. W ostoi występują 222 gatunki ptaków (113 lęgowych), z tego 3 gatunki posiadają ostoje w obszarze miasta.

Z Zamościa udajemy się do ostatniego punktu na mapie naszego Szlaku Klasztorów Poreformackich jakim jest **Przemyśl**. Droga do tego miasta zajmie nam nieco ponad 2 godziny.

Fundacja przemyska reformatów nastąpiła z inicjatywy samego zakonu. Oczywiście, aby doszło do fundacji musiano pozyskać fundatora. Z misją pozyskania fundatora wysłano o. Bonawenturę, który nakłonił do fundacji Piotra Cieciszewskiego i jego małżonkę Felicję Szczęsną Stadnicką, którzy przekazali zakonowi posesję i dom położony za murami miasta w pobliżu Bramy Lwowskiej. Pierwsza fundacja, składająca się z drewnianych zabudowań spłonęła w czasie pożaru w 1637 r. Wówczas pozyskano kolejnego fundatora Hermolausa Tyrawskiego. Tym razem wzniesiono murowany kościół i klasztor, który poświęcono w 1645 r. Historia reformatów przemyskich przedstawia zupełnie inaczej niż historia wcześniej przedstawionych fundacji na szlaku. Co prawda klasztor przemyski władze austriackie usiłowały skasować dwa razy: w 1786 r. i 1855 r., ale bezskutecznie. Natomiast władze austriackie odcięły klasztor w zaborze austriackim od pozostałych klasztorów zmuszając reformatów do powołania nowej prowincji w 1785 r. Matki Boskiej Bolesnej. Klasztor przemyski w XIX w. stanowił centrum zarządzania tą prowincją, był siedzibą prowincjała i domem studiów. Obecnie jest siedzibą parafii obsługiwanej nadal przez franciszkanów (ul Jagiellońska 7).

Będąc w Przemyślu warto także zwiedzić Zamek Kazimierzowski (na Wzgórzu Zamkowym), znajdziemy tam relikty przedromańskiego kompleksu pałacowego.

Przemyśl nadal pozostaje miastem wielokulturowym i wielowyznaniowym. Jest siedzibą trzech diecezji: metropolii przemyskiej (rzymskokatolickiej), metropolii przemysko-warszawskiej (greckokatolickiej) i przemysko-gorlickiej (prawosławnej), stąd możemy tutaj znaleźć zabytki

sakralne wielu wyznań. Możemy tutaj podziwiać rzymskokatolicką bazylikę archikatedralną Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela, której budowę w stylu gotyckim rozpoczął wraz z Kapitułą biskup Mikołaj Błazejewski w 1495 r. Kolejne odbudowy i przebudowy nadały jej charakteru barokowego, a w XIX w. prezbiterium przywrócono charakter gotycki. Obecnie jest to archikatedra rzymskokatolicka. Kolejną archikatedrą, tym razem greckokatolicką, jest sobór św. Jana Chrzciciela. Pierwotnie był to kościół jezuicki wzniesiony w XVII w. w stylu barokowym, od 1991 r. archikatedra greckokatolicka. Cerkiew pod wezwaniem Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy (przy ulicy Wilczańskiej 24) jest obecnie prawosławną konkatedrą. Zabytkowy charakter ma również kościół ewangelicko – metodystyczny z 1910 r. (ul. Jana Matejki), obecnie jest siedzibą parafii ewangelicko – metodystycznej w Przemyślu. Przy ulicy Słowackiego znajdziemy synagogę (tzw. synagoga Scheinbacha) wzniesiona w latach 1910-1918, działała (z wyjątkiem lat II wojny światowej) do 1953 r. Obecnie siedzibę tutaj ma Biblioteka Miejska. Warto także zobaczyć kościół Trójcy Przenajświętszej i klasztor sióstr benedyktynek. Ciekawym zabytkiem jest kościół Matki Bożej Szkaplerznej i klasztor sióstr karmelitanek bosych. Z 1880 r. pochodzi prawosławna cerkiew pod wezwaniem Narodzenia Przenajświętszej

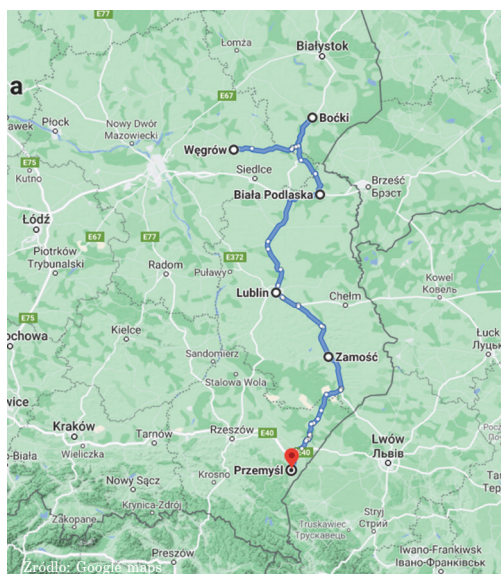
Wnętrze Kościoła poreformackiego w Przemyślu, fot. Archiwum O. Franciszkanów w Przemyślu

Bogurodzicy, którą zarządza Prawosławny Ordynariat Wojskowy. Miłośnicy fortyfikacji znajdą tutaj Muzeum Twierdzy Przemyśl. Po obiektach Twierdzy biegnie pieszy szlak turystyczny oraz Forteczna Trasa Rowerowa. W Przemyślu możemy zwiedzić Muzeum Dzwonów i Fajek. Właśnie to miasto jest polskim centrum produkcji fajek. Jeżeli zdecydujemy się na zwiedzanie muzeów nie powinniśmy pominąć Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej, czy Muzeum Historii Miasta Przemyśla. Wielu z Państwa może zainteresować fakt, że w Przemyślu znajdziemy także stok narciarski.

Kościół poreformacki w Przemyślu, fot. Archiwum O. Franciszkanów w Przemyślu

THE FORMER REFORMATI ORDER'S MONASTERIES ROUTE

The Former Reformati Order's Monasteries Route, that we would like to invite you to, passes through the eastern areas of our country (voivodeships: Podlaskie, eastern part of Mazovian, Lubelskie, Podkarpackie) and western areas of Ukraine. In Poland the route is over 500 km long and crosses: Boćki (Podlaskie Voivodeship), Węgrów (Mazovian Voivodeship), Biała Podlaska (Lubelskie Voivodeship), Lublin (Lubelskie), Zamość (Lubelskie) and Przemyśl (Podkarpackie Voivodeship). The route ends in Rawa Ruska, Ukraine. In each of these places there was a monastery and church complex of the Reformati. The Reformati have never constituted a separate order. They derive from the Order of Friars Minor *Ordo Fratrum Minorum* (OFM), commonly known as Franciscans. More precisely, the Reformati are the Franciscans of Primitive Observance.

The Route has been created as a part of the project: ***The twin monasteries: Wegrow and Rava Ruska - using the potential of the heritage of Reformati Order for development of tourism and socio-cultural life in Poland and Ukraine.*** The aim of the project is to increase the attractiveness of the cross-border regions (Poland-Ukraine) for tourism, development of dialogue between cultures, mutual youth exchanges, organizing conferences and cultural events and promoting the rule of the Franciscan order - love for the most needy.

The Route can become an interesting alternative to spend time; you can cross it gradually by visiting two or three places on consecutive weekends. Of course, it is your decision where you begin your adventure on the *Route*. Our task is to familiarize you with its attractions starting with Węgrów.

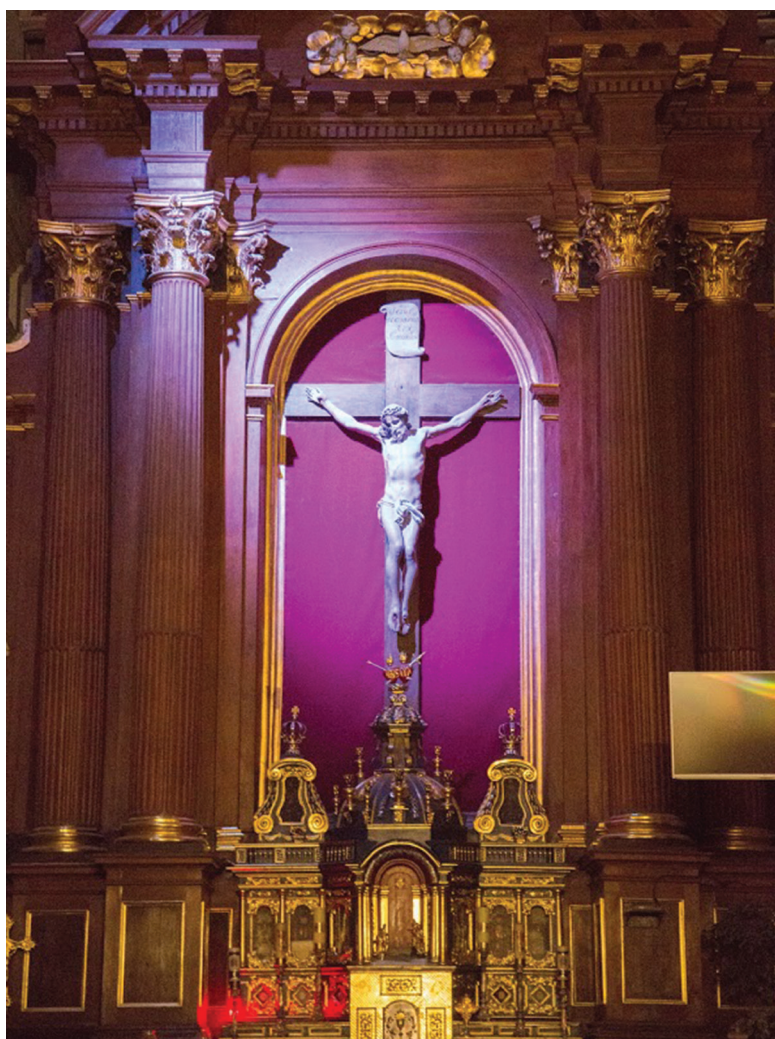
Węgrów is a town on the Masovian-Podlaskie Voivodeships' border. It was incorporated into the Duchy of Mazovia in the 14th century. Culturally, we can consider Węgrów as a part of Podlaskie, however, administratively it lies in the eastern part of the Masovian Voivodeship.

Podlaskie Voivodeship is a multicultural and multi-religious region. It is the region where people's identity has been shaped throughout history by both the Orthodox and Roman Catholic churches, and since the Reformation, also by Evangelical churches. Until today, Podlaskie has been considered Poland's most culturally diverse region.

The post-reform church in Węgrów, photo by Patryk Buta

We can admire in Węgrów architectural monuments that can be considered the pearl of the Polish Baroque, starting with the Post-Reformati church and monastery at Tadeusza Kościuszki Street 27a. The interior of the church, founded by Jan Dobrogost Krasieński, is baroque, decorated with polychromes and frescoes by Michelangelo Palloni from 1706-1711. The main wooden altar dates from around 1690. It is very probable that it was created by Andreas Schlüter. The monastery's dissolution came in the 19th century. Currently, it is the seat of the parish of Sts. Peter of Alcantara and Anthony of Padua. In the basement of the complex, you can visit the Museum Exhibition *Węgrów - the place where cultures and religions meet*.

The main altar in the post-reform church in Węgrów, photo by Patryk Buta

Another town's monument of baroque architecture is the Minor Basilica of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and Saints: Peter, Paul, Andrew and Catherine. Also that church had been founded by Jan Dobrogost Krasiński and, just like the Post-Reformati church, it was consecrated in 1711. The Basilica in Węgrów, whose construction dates back to 1703-1706, used to have an important place in lives of the town's inhabitants. At the time, church set the direction or gave meaning to human life. The Basilica was erected on ruins of a Gothic temple, built probably - according to the findings of Mariusz Karpowicz - at the end of the 15th century, thanks to Stanisław of Kosów's foundation. The Gothic temple had been burnt down by the army of Charles XII aided by the Protestants of Węgrów on April 13, 1703. Tylman of Gamaren designed the temple, while its construction was supervised by Carlo Ceroni. After the works had been completed, Michelangelo Palloni proceeded to decorate the interior of the temple and painted 9 illusionistic frescoes. According to Karpowicz's analysis, the works had been carried out between July 20, 1706 and June 4, 1709. The fresco "the Assumption of the Blessed Virgin Mary" was painted in the main altar, while in the southern aisle: "Mary's Teaching," "Patrons of Poland," "Patronesses

Minor Basilica in Węgrów, photo by Patryk Buta

of Poland,” “Purgatory” were painted. In the northern aisle, the artist made frescoes: “The Crucifixion,” “The Baptism of Jesus,” “The Fathers of the Church” and “Triumphant Church.” Karpowicz attributes the iconographic choice to father Jakub Wolski, who, during the consecration of the church, gave a sermon that referred to what should be visible in frescoes. Additionally, this monk issued in 1731 a compendium of knowledge in form of a dictionary about dogmatic disputes between heretics and Catholics, entitled “Alphabetum Dogmaticum”. Based on these presumptions, as well as his historical and theological knowledge, Karpowicz systematized and named individual frescoes.

Węgrów had become a significant center of the Reformation since 1558, so it is no surprise that today we can admire Evangelical churches here. The Holy Trinity Church is the first one and is now the seat of the Evangelical-Augsburg parish. It was built in the classicist style in the years 1836–1841 due to pastor Karol Tetfejer’s initiative. A larch wooden church from 1679 is another Evangelical church in Węgrów. It can be found in the Evangelical cemetery (at the end of Ewangelicka Street). You can see many interesting

Evangelical-Augsburg Church in Węgrów,
photo by Marek Sobisz

monuments there, including the tombstones of Scots who used to live in the town; particularly interesting tombstone is the one of Archibald Campbell’s.

It would be impossible to list all the monuments that our town possesses, but Dom Gdański is certainly worth seeing. It is a former baroque inn from the 18th century, situated at the town square. Former Protestant district on Gabriela Narutowicza Street and wooden buildings on Tadeusz Kościuszko Street (also Post-Reformati Complex is located on this street) certainly deserve attention. The oldest wooden houses in the town date back to the 18th century.

Węgrów has also the natural values, like the Liwiec river valley and Bug Landscape Park, one of the largest landscape parks in Poland! 4 km away from Węgrów, at the Liwiec River, in Liw there is a Castle - the only monument of this type on the border between Masovia and Podlasie. Currently, the Ghotic castle complex consists of the remains of tower and defensive walls which were destroyed during the Swedish “deluge” and the Northern War. It comprises also the baroque manor of the Liw starosty, erected in 1782. The building has been also a seat of Museum of Arsenal in Liw Castle since 1963. The museum displays military items from all over the world, from Roman antiquity to 20th-century weapons. The collection includes white firearms, like a large collection of bayonets from 20 countries - polearms, uniforms, armor and helmets. The exhibition of weapons is accompanied by a collection of paintings and graphics: works of, among others, Wojciech and Jerzy Kossak, Tadeusz Ajdukiewicz, Stefano Della Belli, Sarmatian portraits, battle scenes, images of famous leaders. The interior design is complemented by antique furniture and fabrics from the 17th - 19th centuries. While visiting the castle rooms, you can ponder how and why weapons have undergone such a stunning evolution, and reflect on the role of weapons in the history of mankind.

From Węgrów, we suggest you visiting **the Boćki** village in the Podlaskie Voivodeship. It would take you about 1h 30 min. by car. In Boćki, Józef Franciszek Sapieha founded a church and a monastery of the Reformati.

The post-reform church in Boćki, photo by Michał Rząca

The main altar in the post-reform church in Bočki, photo by Michał Rząca

The construction of the baroque church was completed on September 28, 1739. After the November Uprising, the Reformati had to leave the monastery. The church, which is now the seat of the parish, has survived to this day, the monastery was demolished in 1912. Since 2000, the church has had the status of the Sanctuary of Saint Anthony of Padua. Among other monuments in the village, one should see the Orthodox Church of the Dormition of the Mother of God dating back to the 19th century and built in the classical style. Just like Węgrów, Boćki had been a multicultural and multi-religious village. According to the data from 1921, the town was inhabited by 1,719 people, 744 of whom were Roman Catholic, 239 Orthodox, 11 Evangelical, and 725 Jewish.

During World War II, local Jews were murdered by the Germans in Treblinka. The nineteenth-century mikveh, or bathhouse, is a remnant of the Jewish people. Today, unfortunately, it is ruined. While in Boćki, it is worth going to the bank of the Nurzec River, which crosses the village.

The post-reform church in Biała Podlaska,
photo by Archives of the Capuchin Fathers in Biała Podlaska

The next town on the route is **Biała Podlaska**. The road to Biała Podlaska runs through Siemiatycze, a place also worth visiting, while taking approx. 10 km to the east of Siemiatycze (approx. 13 minutes by car) we will get to **Grabarka** - a mountain next to the village of the same name. It is the most important place of religious worship for Orthodox believers in Poland. Since 1947, Orthodox female monastery of St. Marta and Maria has been functioning here.

The main temple of Grabarka is the Church of the Transfiguration. The journey from Boćki to **Biała Podlaska** will take you approx. 1h 15 min. by car.

The Reformati were brought to Biała Podlaska (then called Radziwiłłowska) in 1671 by Michał Kazimierz Radziwiłł and his wife, Katarzyna Sobieska. The brick baroque church had been erected in the years 1672 - 1684. The monks were forced to leave the monastery in 1867, and the church and monastery had gone through vicissitudes. It functioned as

The interior of the post-reform church in Biała Podlaska, photo by Archive of the Capuchins in Biała Podlaska

as a branch of the parish church of St. Anna; in 1869 - as a Uniate church, and in the years 1875 - 1915 as an Orthodox church. It has served as a Catholic military parish since 1919. The church, devastated during World War II, was subsequently renovated, and in 1965 it passed into the hands of the Capuchins, who, like the Reformati, are a branch of the Franciscan Order. In the years 1967–1976 Fr. Antoni Pacyfik Dydyecz held the function of the guardian of the local Capuchin monastery. Later, he became a bishop of Drohiczyn. The monastery was passed over to the Capuchins much later - in 1993. The Post-Reformati buildings are located at Gabriel Narutowicz 37 Street.

While in Biała Podlaska, it is also worth seeing other monuments, starting from the Church of St. Anna, which was built in 1572 as a congregation of Polish brothers. After the Polish brothers had been banished in 1596 by Mikołaj Krzysztof Radziwiłł “Orphan”, the church was rebuilt and in 1603 consecrated as the Catholic church of St. Anne. The Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary is another sacred monument. It was erected in the years 1747 - 1759 by the Radziwiłł foundation as an Orthodox church and monastery of the Basilian Order (Greek Catholic order). This place became the sanctuary of St. Jozafat Kuncewicz, to whom both the faithful of the Roman Catholic faith and Greek Catholics made pilgrimages. The Basilian monastery, similar to the Reformati monks, was dissolved by the tsarist authorities. Currently,

the church is the seat of the Roman Catholic parish. In the town, we can also admire the Radziwiłł palace and park complex. There are two Orthodox churches there. The church of Saints Cyril and Methodius is the first one. There is still a small active cemetery established in 1810 as Uniate, since 1870 - as Orthodox. The oldest tombstones date back to the 19th century. The second is the church of Saint Mark. Both churches are the seats of Orthodox parishes. Now, we leave Biała Podlaska and go to **Lublin**. The route will be longer this time, the journey by car from Biała Podlaska will take approx. 2 hours.

The Reformati were brought to Lublin in 1660 by Helena, née Prusinowska, Sapieżyna, the castellan of Vilnius, who donated her court

Former Monastery of the Reformed Fathers in Lublin, photo by Wojciech Jerzy Górczyk

Former Monastery of the Reformed Fathers in Lublin, photo by Wojciech Jerzy Górczyk

and the surrounding areas, which were then located on the outskirts of the city, to foundation. The baroque church of St. Casimir was built in the years 1663–1674. The Reformati monastery in Lublin was closed at the beginning of the 19th century by the decision of the governor of the Kingdom of Poland, Gen. Józef Zajączek. The movable furnishings of the church were transferred to the Reformati Church in Kazimierz Dolny. The monastery buildings and the church were eventually taken over by the state. In 1844 the Post-Reformati buildings were bought by the industrialist Karol Rudolf Vetter, rebuilt and transformed into a brewery. They have remained in this condition to this day, being part of the Perła Brewery buildings at 15 Bernardyńska Street. The body of former monastery buildings and the church, which until 2001 served as a warehouse, is preserved, and inside the building of the former church, fragments of polychrome from the end of the 17th century have survived. Unfortunately, the interior of the former church is not open to the public.

Lublin is a city with rich history and multiplicity of monuments only confirms that. The local Renaissance old town is worth visiting as well. While already in the old town, we can visit the Dominican church. According to one version of events, the act of swearing-in the union of Lublin took place there. From the old town, passing through the

Grodzka Gate, we can go to the castle. The very building of the castle, which is now the seat of the Lublin Museum, was erected in the 19th century in the English neo-Gothic style in place, where original castle used to be. Only the 14th-century chapel of the Holy Trinity has been left of the original castle buildings. It is decorated with Ruthenian-Byzantine paintings from the first half of the 15th century, which were funded by King Władysław Jagiełło, and the 13th-century Romanesque castle tower (Donżon), which is one of the oldest buildings in the region of Lublin.

From the side of the castle hill there is a view on the Orthodox Cathedral of the Transfiguration of the Lord, on Ruska Street, which is now the cathedral of the Orthodox Lublin-Chełm diocese. We also encourage you to take a walk along Krakowskie Przedmieście, where you can see the Capuchin church and monastery, built in the 18th century in the Tuscan Baroque style. Another historic church that you will see from Krakowskie Przedmieście is the Classicist Evangelical-Augsburg Church of the Holy Trinity, built in the 18th century. Currently, it is the seat of the Evangelical-Augsburg parish in Lublin. Reaching the intersection of Krakowskie Przedmieście and Raławickie Avenue, we can turn into Lipowa Street with the oldest cemetery in Lublin, it consists of three parts: Catholic, Orthodox and Evangelical. The cemetery was created at the end of the 18th century. In the oldest part of the cemetery there are about a thousand graves from the 19th century. On the Orthodox part there is the Orthodox Church of the Holy Women Carrying Freedom, erected in the years 1902–1903 in the Byzantine-Russian style. It belongs to the Orthodox cathedral parish.

In the Lublin Open Air Village Museum (at Aleja Warszawska) we can admire the Greek Catholic Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, which come from the village of Tarnoszyn near Tomaszów Lubelski, erected in 1759 in Uhrynów. The church currently belongs to the Greek Catholic (Uniate) parish in Lublin. It is worth knowing that both Latin and Greek Catholic clerics study at the Lublin Metropolitan Seminary.

While in Lublin, you can also see the Mariavite Church of Our Lady of Perpetual Help (at Paganini 1 Street), currently the seat of the Old Catholic Mariavite parish in Lublin. The church was built in 1906. It is made of brick and its front is in the neo-baroque style. On Lubartowska Street, we can find the Jewish Chachmei Lublin Yeshiva, i.e. the Academy

of the Sages of Lublin. A synagogue has been operating in the building again since 2007, and now there is also a hotel. The Jewish Community in Warsaw is the owner of the building. When visiting Lublin, it would be a great loss not to visit architectural monuments, like the main building of the Catholic University of Lublin. The Catholic University of Lublin was founded in 1918, but the main building (on Aleja Racławickie) joins several buildings of various architectural styles. It is an 18th-century Dominican monastery of the Observants, and the academic church is the former church of this monastery. In 1800, the Austrian authorities closed down the monastery and buildings were intended for the army. They were significantly expanded (for example, wings with three-storey arcades were added) and surrounded the courtyard (now the university courtyard). The building had housed the barracks of the Army of the Duchy of Warsaw since 1809. During the period of the Kingdom of Poland (before 1828), a front wing was added to the barracks. After the fall of the November Uprising, the Russian army owned the building. It was subsequently handed over to the University in the 1920s. It had been rebuilt again, and, among others, windows were set in the arcades. In the 1980s, the front building was rebuilt in a modernist style. Currently, it is included in the list of contemporary cultural goods. There is also a university museum in the building.

Now, our journey proceeds to **Zamość**, which is about an hour's drive away. The town is known as the "pearl of the Renaissance". The church and monastery of the Reformati Fathers was founded here by Marcin Zamoyski (the fourth ordinate of the Zamość Estate) and Hieronim Żaboklicki, the contemporary warrant officer of Braclaw. Church of St. Andrew and the monastery were built in the years 1680-1686. The Reformati monastery was dissolved in the 18th century by the decision of the Austrian authorities - Poland's annexationist. The church and the monastery had lost their sacred character; instead, they performed various functions (like being a warehouse for the army). After 1815, Zamość became part of the Russian partition, and then the authorities demolished the monastery building. The church had not been restored to its sacred functions until 1926. Since that moment it has been called St. Catherine's. Currently, it serves as a branch church of the Roman Catholic cathedral parish (it is located in the northern part of the Old Town in Zamość, at Solna Street). While in Zamość,

The post-reform church in Zamość, photo by Marek Sobisz

we should also visit the Old Town with its market squares: Great, Solny and Wodny. The Mannerist-Baroque Town Hall stands on the Great Market Square. It is regarded as one of the most beautiful 16th-century squares in Europe. Erected in the 16th century, it received its present form in the 18th century. The characteristic elements of the Town Hall in Zamość are the wide fan-shaped stairs and the 52-meter high tower. The late Renaissance Armenian tenement houses are just as beautiful. All the tenement houses in Zamość, with their characteristic arcades, are a valuable architectural monument. The preserved buildings of the town's fortress are also interesting. Similarly to the building of the Zamoyski Academy which was erected in the 17th century, and in the years 1752–1765, at the behest of Jan Jakub Zamoyski, was rebuilt in the late Baroque style. The building received its present shape in the mid-nineteenth century. The most interesting religious monuments include the Roman Catholic Cathedral of the Resurrection of Christ and St. Thomas the Apostle, erected as a collegiate church at the end of the 16th century. It has been serving as the cathedral since the establishment of the Roman Catholic diocese of Zamość and Lubaczów in 1992. A remnant of the Jewish people can be found in number of buildings, for example in former synagogue (Zamenhofa 9 Street), which is deemed

The post-reform church in Zamość, photo by Marek Sobisz

best preserved late Renaissance synagogue in Poland. Currently, it is the seat of the “Synagogue” Center with the Multimedia *Museum of the History of the Jews of Zamość and the Surrounding Area*. There is a former kehilla house from the 17th century next to the synagogue. At the same street, number 5, there is a former mikvah, which now functions as a hotel. Among other sacred monuments the ones which are also worth seeing are the Church of St. Nicholas (in the old town), which was a Greek Catholic church of the Basilian Order (since 1706), in the 19th century the Greek Catholic church was transformed into the Orthodox Church of St. Nicholas the Wonderworker, and since 1918 it has been a Roman Catholic church; in 1945 the church was taken over by the Redemptorists. Currently, the seat of the Orthodox parish in Zamość is the church of St. Nicholas the Wonderworker at Mikołaj Boltucia 26 Street. Zamość offers not only monuments, but also great natural values. The town borders directly (to the south-west) with “Hubale” - a reservation with pearled ground squirrels, reintroduced in 2014. The reservation also includes a burial mound containing the burials of people living in this area from the 4th to the 9th century AD. Roztocze National Park and Skierbieszów Landscape Park also lie close to Zamość. The south-eastern part of Zamość coincides with a fragment of the Natura 2000 special bird protection area “Upper Labunka River Valley”, which covers the upper part of the Labunka River catchment, a tributary of the Wieprz River. There are 222 species of birds (113 breeding birds) in this refuge, whereas 3 of the species have refuges within the town.

Now, we leave Zamość to visit the last place on the map of our route - **Przemyśl**. The road to this city may take us about 2 hours by car.

The Przemyśl Reformati Foundation was initiated by the order itself. Of course, for a foundation to be brought into effect, a founder had to be found. Fr. Bonawentura was given such a mission. He managed to persuade Piotr Cieciszewski and his wife, Felicja Szczęsna Stadnicka, to donate the property and the house located outside the city walls near the Lwowska Gate to the order. The first foundation, consisting of wooden buildings, was burnt down in a fire in 1637. Then, another founder, Hermolaus Tyrawski, was acquired. This time a brick church and a monastery were erected and consecrated in 1645. The history of Reformati in Przemyśl is completely different than the history of the other foundations which appeared on the route earlier. The Przemyśl

The interior of the post-reform church in Przemyśl, photo by Archives of the Franciscans in Przemyśl

monastery was dissolved by the Austrian authorities twice: in 1786 and 1855, but unsuccessfully. On the other hand, the Austrian authorities cut off the monasteries in the Austrian partition from the remaining monasteries, forcing the Reformati to establish a new province in 1785 - Our Lady of Sorrows. In the 19th century, the monastery in Przemyśl was the management center of this province, it was the seat of the provincial and the house of studies. Currently, Franciscans still serve in this parish seat (at Jagiellońska 7 Street).

While in Przemyśl, it is also worth visiting the Casimir Castle (on the Castle Hill), where you can find relics of the pre-Romanesque palace complex.

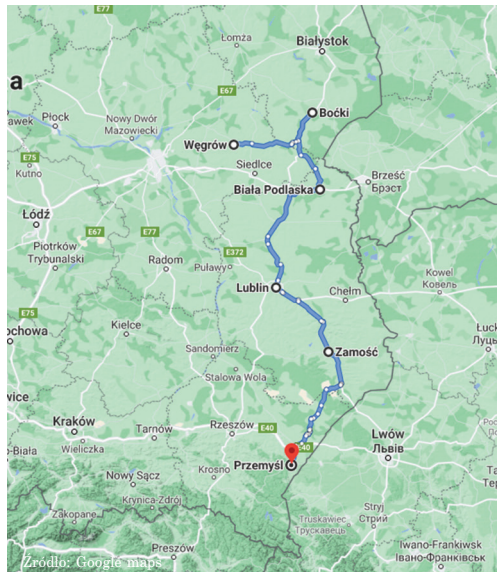
Przemyśl still remains a multicultural and multi-religious city. It is the seat of three dioceses: the Przemyśl metropolis (Roman Catholic), the Przemyśl-Warsaw metropolis (Greek Catholic) and the Przemyśl-Gorlice metropolis (Orthodox), so here we can find religious monuments of many denominations. We can admire here the Roman Catholic Cathedral Basilica of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and St. John the Baptist, whose construction in the Gothic style was started by bishop Mikołaj Błażejowski and the Chapter in 1495. Subsequent reconstructions gave it a baroque character, and in the 19th century the chancel was restored to its Gothic character. It is now

The post-reform church in Przemyśl, photo by Archives of the Franciscans in Przemyśl

a Roman Catholic archcathedral. Another cathedral, this time Greek Catholic, is St. John the Baptist. Originally, it was a Jesuit church built in the 17th century in the Baroque style, and from 1991 a Greek Catholic archcathedral. The Orthodox Church of the Dormition of the Holy Mother of God (at Wilczańska 24 Street) is currently an Orthodox co-cathedral. The Evangelical Methodist church from 1910 on Jan Matejko Street) is also monumental. Currently, it is the seat of the Evangelical Methodist parish in Przemyśl. On Słowackiego Street you will find a synagogue (the so-called Scheinbach Synagogue), built in 1910-1918. It had operated (except during World War II) until 1953. Currently, the City Library is located here. It is also worth seeing the Church of the Holy Trinity and the Benedictine nunnery. An interesting monument is the Church of Our Lady of the Scapular and the Monastery of the Nuns of the Discalced Carmelite. The Orthodox Church of the Nativity of the Most Holy Mother of God, which is administered by the Orthodox Military Ordinariate, comes from 1880. Fortification enthusiasts will find the Przemyśl Fortress Museum here. The facilities of the Fortress are crossed by a hiking trail and the Fortress Bicycle Route. In Przemyśl, we can visit the Museum of Bells and Pipes. This city is the Polish center of pipe production. If we decide to visit museums, we should not miss the National Museum of Przemyśl Land or the Museum of the History of the Przemyśl City. An interesting fact is that Przemyśl also has a ski slope.

ШЛЯХ МОНАСТИРІВ ПОСТРЕФОРМАЦІЙНИХ

Шлях Монастирів Пореформацьких, на який хочемо вас запросити, охоплює східні області нашого краю (воєводства: Підляське, східну частину Мазовецького, Люблінське і Підкарпатське) а також західні терени України. Польська частина Шляху має довжину понад 500 км і проходить через місцевості: Ботькі (воєводство Підляське), Венгров (воєводство Мазовецьке), Біла Підляська (воєводство Люблінське), Люблін (Люблінське), Замость (Люблінське) і Перемишль (Підкарпатське). З Української частини Шлях закінчується в Раві-Руській. В кожному з тих міст знаходиться монастирсько-костельний комплекс реформатів. Ані в минулому, а ні в наші дні реформати не були окремим орденом. Вони утворюють одну з течій Ордену Братів Менших *Ordo Teatrum Minorum* (OFM), називані теж орденом францисканців. Загалом реформати становлять окреме відгалуження францисканців.

Шлях був створений в межах проекту *Близнюки монастирі: Венгров і Рава-Руська - використання потенціалу історичної спадщини ордену Реформатів для розвитку туризму і суспільно-культурного життя в Польщі і Україні*. Проект повстав з думкою про збільшення туристичної привабливості прикордонних територій (Польща-Україна), розвиток діалогу культур, взаємний обмін молоді, організацію конференцій і культурних подій, а також поширення правила Ордену Францисканців - любові до найбідніших.

Шлях Монастирів Пореформацьких може бути надзвичайно цікавою формою проведення вихідних, його також можна поділити на кілька етапів, відвідуючи по дві-три місцевості в наступні вікенди. Звичайно, тільки від Вас залежить з якого пункту будете розпочинати вашу пригоду на *Шляху*, а ми покажем Вам атракції цієї траси починаючи від Венгрова.

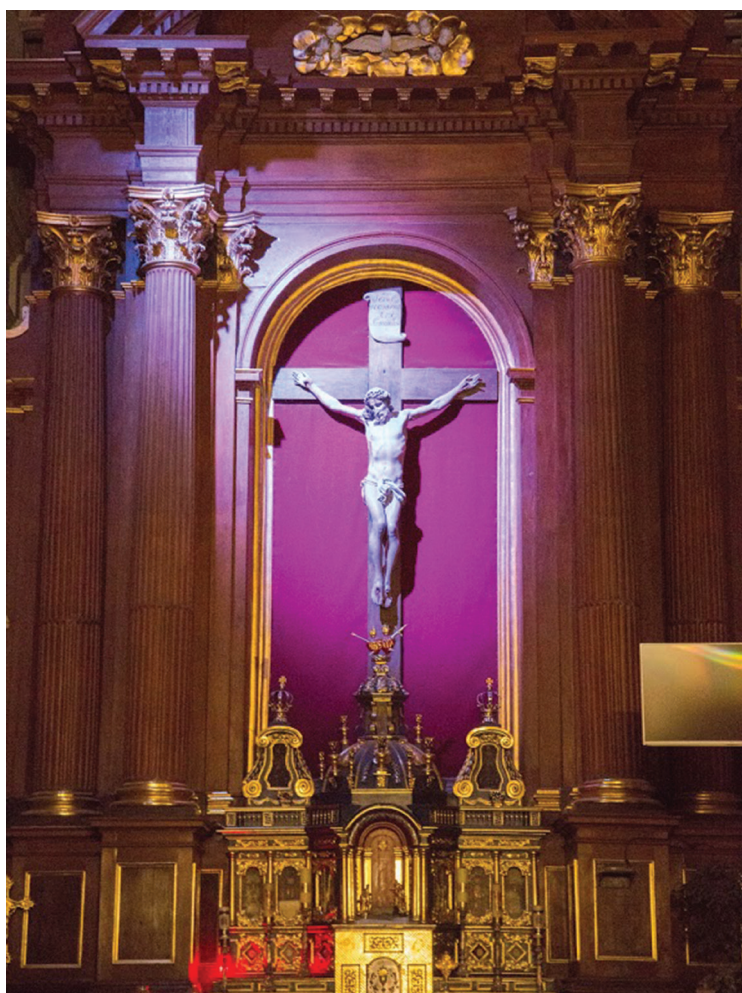
Венгров - це місто, що розташоване на межі Підляшшя і Мазовії, в XIV столітті став частиною Князівства Мазовецького. І хоч адміністративно Венгров знаходиться в східній частині воєводства мазовецького, культурна спадщина міста зараховується до Підляського.

Підляшшя є регіоном багатьох культур і релігій. Воно формувалось під впливом як церкви православної, так і римсько-католицької, а від часів Реформації також під впливом євангельських християн. До сьогодення Підляшшя вважається регіоном Польщі з найбільш різноманітною культурою.

Постреформаційний костел у Венгрові, фото: Патрик Бута

В Венгрові можна захоплюватись пам'ятками архітектури, справжніми перлинами польської епохи Бароко, починаючи від Пореформацьких костелу і монастиря на вул. Тадеуша Костюшки 27а. Середина костелу, спонсорована Яном Доброгостом Красиньським, має бароковий стиль, оздоблена поліхроміями і фресками Мікеланджело Паллоні з 1706 - 1711 років. Головний дерев'яний вітвар походить приблизно з 1690 р. і ймовірно був створений Андреасом Шлютером. Кляштор було зліквідовано в XIX ст. На сьогодні знаходиться в ньому парафія Святого Петра Алькантрійського і Святого Антонія Падуанського. В підземеллі костельно-монастирного комплексу можна відвідати музейну експозицію *Венгров - місто багатьох культур і релігій*.

Головний вітвар у постреформаційному костелі у Венгрові, фото: Патрик Бута

Наступною пам'яткою архітектури епохи Бароко в місті є Базиліка Мнєйша Внебовзяття Пресвятої Діви Марії і святих: Петра, Павла, Андрія і Катерини. Цей костел також був спонсорований Яном Доброгостом Красиньським і так, як костел пореформацький, був консекрований в 1711 році. Базиліка Венгровська, збудована в 1703-1706 роках, в минулому була важливим пунктом в житті мешканців міста. В тих часах костел був об'єктом, що визначав напрямок, чи теж надавав сенс людському житті. Костел було збудовано на місці руїни готичної святині - згідно з теорією Маріуша Карповіча - під кінець XV ст, з фундації Станіслава з Косова. Тодішній готичний костел був спалений військом Карла XII з допомогою Венгровських протестантів 13 квітня 1703 р. Архітектором святині був Тильман Гамерський, а її будову надзорював Карло Цероні. Після закінчення будівельних робіт Мікеланджело Паллоні приступив до виконання декорацій всередині святині, малюючи 9 ілюзійних фресок. На основі аналізу Карповіча варто прийняти, що праці відбулися між 20 липня 1706 р. а 4 червня 1709 р. На головному вівтарі була намальована фреска „Внебовзяття Пресвятої Діви Марії”, а на південній бічній наві: „Навчання Марії”, „Патрони Польщі”, „Патронки Польщі”, „Чистилище”. На північній

Мала базиліка у Венгрові, фото: Патрик Бута

наві митець виконав фрески: „Розп’яття”, Хрещення Ісуса Христа”, „Отці Костелу”, „Тріумфуючий Костел”. Іконографічний вибір Карповіч приписує в великій мірі реформатору, батьощі Якубові Волоському, який під час консекрації костелу проголосив проповідь, зміст якої зображували фрески. Крім того чернець видав в 1731 р. компендіум знань в формі словника про суперечки визнаньове між іновірцями і католиками „Alfabetum Dogmaticum”. На основі цих суджень, а також своїх історично-теологічних знань, Карповіч систематизував і назвав кожна з фресок.

Від 1558 р. Венгров був потужним осередком реформаційним, тож не дивно, що в цьому місті можна відвідати євангельські церкви. Перший з них це Костел Святої Трійці, в якому сьогодні знаходиться парафія євангельських християн. Костел був збудований в 1836-1841 рр. в неокласичному стилі з ініціативи пастора Пароля Тетфейлера. Наступний костел євангельський, дерев’яний костел з модрини з 1679 р., знаходиться на євангельському кладовищі

(на кінці вул. Євангелицька), який також ховає багато цікавих пам’яток, між іншими надгробки шотландців, що проживали в Венгрові, а особливо цікавий - надгробок Арчибальда Кемпбелла.

Неможливо описати абсолютно усі пам’ятки Венгрова, але без сумнівів варто відвідати Дім Гданський, давню господу з XVIII ст. запроектовану в стилі Бароко, який знаходиться при ринку міста. Також варто звернути увагу на колишню дільницю протестантів при вул. Габрієла Нарутовича і будівлі на вул. Тадеуша Костюшки (на якій також знаходиться пореформацький комплекс). Найстаріші дерев’яні будинки у місті походять з XVIII ст.

Євангельсько-аугсбурзький костел у Венгрові,
фото: Марек Собіш

Венгров - це теж зелений туризм: природа Долини Лівця і Надбужанський Ландшафтний Парк, один з найбільших ландшафтних парків в цілій Польщі! Над річкою Лівець, в віддаленому на 4 км від Венгрова Ліві, знаходиться Замок - єдиний в цьому регіоні. На сьогодні замковий комплекс складається з вежі і муру, що залишились з оборонного замку, знищеного під час шведського „потопу” і північної війни, а також з барокового двору лівського староства збудованого в 1782 р. Від 1963 р. в ньому знаходиться Музей Зброярня Замку в Ліві. В музеї можна побачити мілітарія з цілого світу, починаючи від пам'яток римської імперії аж до зброї XX ст. В колекції знаходиться вогнепальна зброя, холодна зброя - в тім великий збір багнетів з 20 країн - держаків, мундири, лати і шоломи. Поруч експозиції зброї знаходиться колекція малярства і графіки: між іншими праці Войцеха і Єжи Коссакув, Тадеуша Айдукевіча, Стефано Делла Беллі, портрети сарматів, балістичні сцени, візерунки відомих вождів. Внутрішній дизайн доповнюють історичні меблі і тканини з XVIII - XIX ст. Замкові зали спонукають відвідувачів до рефлексії - як і чому зброя пройшла таку приголомшливу еволюцію, яка була її роль в історії людства.

З Венгрова пропонуємо вам вирушити до села **Ботьки** в воєводстві Підляському, подорож автомобілем триває приблизно півтори годин. Засновником костелу і монастиря Реформатів в Ботьках був Юзеф Францішек Спрага. Будівництво барокового костелу закінчилось 28 вересня 1739 року. Після Листопадового повстання реформати були

Постреформаційний костел в Ботьках, фото Міхала Ронца

Головний вівтар у постреформаційному костелі в Бочках, фото: Міхала Ронца

змушені покинути монастир. До наших днів зберігся лише костел, в якому знаходиться парафія, а монастир був розібраний в 1912 році. Від 2000 р. костел носить звання Санктуарій святого Антонія Падуанського. Посеред інших пам'яток в селі варто відвідати церкву Успенську Божої Матері з XIX ст. в стилі неокласицизму. Як і Венгров, Ботьки були багатонаціональною і багаторелігійною місцевістю. Згідно з даними з 1921 р. на терені міста мешкало 1.719 осіб серед яких 744 особи були католицького віросповідання, 11 євангельського, а 725 юдейського.

Під час II Світової Війни німці замордували місцевих євреїв в Треблінці. Єдиною пам'яткою як залишилася після людей, що належали до релігії Мойсеевої є миква з дев'ятого століття, тобто лазня. На жаль сьогодні це лише руїни. Також, відвідуючи Ботьки, варто вирушити над беріг річки Нужец, що перетинає село.

Постреформаційний костел в Білій Підлясці,
фото: Архіви капучинів у Білій Підлясці

Наступна місцевість на шляху - це **Біла Підляська**. Дорога до Білої Підляської пролягає через Сім'ятичі, місцевість теж варта уваги, а відїжджаючи на приблизно 10 км. в східному напрямку від Сім'ятичі (приблизно 13 хв подорожі автомобілем) опинимось біля **Грабарки** - гори розташованої біля одноіменного села. Гора ця є найважливішим місцем культу визнаців православної віри в Польщі. Від 1947 року на Святій Горі функціонує жіночий православний монастир св. Марти і Марії, а головною

святиною Грабарки є Храм Преображення Господнього. Подорож з Бочок до **Білої Підляської** триватиме приблизно 1 год 15 хв.

Спровадив реформатів до Білої Підляської (в тих часах називана Радзивільською) в 1671 р. Михайло Казимир Радзивілл з дружиною

Катажиною Собеською. Цегляний костел був зведений в 1672-1684 роках в стилі Бароко. Черниці були змушені покинути монастир в 1867 р., а костел і монастир пройшов різні випробування долі. Він функціонував як філія костелу парафії св. Анни, в 1869 р. як унійний храм, а в 1875-1915 роках як православна церква. Від 1919 р. він виконував функцію католицької

Інтер'єр постреформаційного костелу в Білій Підлясці,
фото: Архіви капуцинів у Білій Підлясці

військової парафії. Костел, здевастрований під час II Світової Війни, був відремонтований після війни, а в 1965 році перейшов до капуцинів, які є одним з відгалужень братства францисканців, поруч з реформатами. В 1967-1976 роках опікуном монастиря капуцинів був отець Антоній Пацифік Добра, майбутній дорогичинський єпископ. Монастир був відданий капуцинам набагато пізніше - аж в 1993 році. Поререформацькі будівлі знаходяться на вул. Габрієля Нарutowича 37.

Перебуваючи в Білій Підлясці варто також побачити і інші історичні пам'ятки, починаючи від костелу св. Анни, побудованого в 1572 році, як збір братів польських. Після вигнання братів польських в 1596 р. Миколаєм Криштофом Радзивілле (Сиріткою), костел реконструйовано і в 1603 р. освячено на католицький костел Святої Анни. Наступна релігійна пам'ятка це Костел Народження Пресвятої Діви Марії, побудований в 1717 - 1759 роках з коштів Радзивіллів, як церква і монастир ордену василіанів (греко-католицький закон). Це місце стало Санктуарієм Святого Йосафата Кунцевича, до якого ходили на прощу як віряни визнання римсько-католицького, так і греко-католики. Монастир василіанів, подібно як і реформатів був ліквідований царською владою. На сьогодні в костелі знаходиться парафія римсько-католицька. В місті також можна побачити палацово-парковий комплекс Радзивілів. Також тут функціонують дві православні церкви. Перша з них це церква Святого Кирила і Мефодія, біля якої досі діє невеличке кладовище засноване в 1810 році, як унійне,

а від 1870 року як православне, найстарші надгробні камені походять з XIX століття. Другою є Церква Святого Марка. В цих церквах знаходяться православні парафії. З Білої Підляські вирушаємо до **Любліна**, цим разом траса буде довшою, подорож автомобілем з Білої Підляської триватиме приблизно 2 години.

До Любліна реформатів стягнула Ядвіга Климентина з Сангушків Сапіга, дружина віленського каштеляна, яка виділила для цього свій двір і навколишні терени, що розташовувались тоді ще на передмісті. Костел Святого Казимира побудовано в 1663-1674 роках в стилі бароко. Монастир реформатів у Любліні було зліквідовано

Колишній монастир отців-реформатів у Любліні, фото: Войцех Єжи Гурчик

Колишній монастир отців-реформатів у Любліні, фото: Войцех Єжи Гурчик

ще на початку XIX століття рішенням першого намісника Царства Польського Юзефа Зайончка. Рухоме обладнання костелу було передано до костелу реформатів в Казімеж-Дольни. Будівлі монастиря і костелу в кінці кінців перейняла держава. В 1844 році пореформацькі будинки купив підприємець Карл Рудольф Веттер, перебудував їх і перетворив на броварню. В такому стані вони залишаються і сьогодні, будучи частиною комплексу будівель Бровару Перла на вулиці Бернардинській 15. Брила будівель монастиря і костелу, який до 2001 року виконував функцію складу пива, збереглась до наших днів, в середині будинку колишнього костелу збереглися фрагменти поліхромій з кінця XVII століття. На жаль середина давнішого костелу недоступна для відвідувачів.

Люблін це місто з багатою історією, якій свідками архітектурні пам'ятки. Варто відвідати Старе місто, збудоване в стилі ренесансу. В Старому місті можна знайти костел домініканців, в якому згідно з однією версією була затверджена Люблінська унія. Зі Старого міста, проходячи крізь міську браму, можна натрапити на замок. Будинок замку, в якому на сьогодні знаходиться Люблінський Музей, було збудовано в XIX столітті в стилі англійської неоготики, на місці

колишнього замку. З колишніх замкових будівель залишилась каплиця Святої Трійці з XIV століття, яку оздоблюють російсько-візантійські стінні розписи з першої половини XV століття, засновані королем Владиславом Ягайлом, а також романська замкова вежа (Донжон), яка є однією з найстаріших будівель на Любеліщині.

З вершини замкового пагорка простягається краєвид на православний Собор Преображення Господнього на вулиці Руській, в якому на сьогодні знаходиться кафедра любельсько-холмської православної єпархії. Також запрошуємо на прогулянку Краківським Передмістям, на якому знаходиться костел і монастир капуцинів, збудовані в XVIII столітті в стилі тосканського бароко. Наступний історичний костел, що розташовується на Краківському Передмісті, є класицистичний євангельсько-аугсбурзький Костел Святої Трійці, збудований в XVIII столітті. На сьогодні знаходиться в ньому парафія євангельсько-аугсбурзька в Любліні. С місці де сходяться Краківське Передмістя з Алесею Рацлавською, можемо повернути на вулицю Липову, на якій знаходиться найстаріше любельське кладовище, яке складається з трьох частин: католицької, православної і євангельської. Кладовище повстало на схилку XVIII століття. На православній частині знаходиться православна Церква збудована в 1902-1903 роках в стилі візантійсько-російському, що належить до православної кафедральної парафії.

В Музеї Любельського Села (на Алеї Варшавській) можна побачити греко-католицьку церкву Народження Пресвятої Діви Марії в Любліні, що походить з села Тарношин біля Томашова Любельського, побудована в 1759 році в Угринові. На сьогоднішній день церква належить до греко-католицької (уніатської) парафії в Любліні. Варто відзначити, що в любельському Метрополітарному Духовному Семінарії навчаються клерики як в латинському обряді, так і в греко-католицькому.

Перебуваючи в Любліні ми також можемо побачити костел маріавітів під покровом Матері Божої Неустанної Помочі (вул. Паганіні 1), в якому на сьогоднішній день знаходиться старокатолицька парафія маріавітів в Любліні. Костел було побудовано в 1906 році з цегли, фасад будинку виконано в стилі необароко. На вулиці Любартовській ми знайдемо єврейську Єшивас Хахмей Люблін, тобто Любельську Школу Мудреців. В будинку від 2007 року знову функціонує синагога,

на сьогоднішній день знаходиться в ньому також готель. Власником будинку є Єврейська Релігійна Спільнота в Варшаві. Під час екскурсії у Любліні на нашому шляху архітектурних пам'яток не може забракнути головного будинку Католицького Університету Люблінського. КУЛ був заснований в 1918 році, але будинок університетського головного корпусу (на Алеях Рацлавських) це поєднання кількох будинків і архітектурних стилів. Це є монастир з XVIII століття домініканців, а університетський костел це колишній костел цього монастиря. В 1800 році австрійський уряд ліквідував монастир і перейняв будинки для війська, значно їх розбудовуючи (між іншими добудовано крило з трьох поверховими арками), які оточують внутрішній двір (на сьогодні університетський внутрішній двір). Від 1809 року в будинку знаходились кошари Військ Королівства Варшавського. В періоді Королівства Польського (перед 1828 роком) в кошарах було добудовано фасадне крило. Після занепаду листопадового повстання будинок був власністю російського війська. В 20-тих роках XX століття він був переданий для університету, тоді ж його знову перебудовували між іншими в арках були вставлені вікна. В 80-тих роках XX століття передній будинок був відбудований в стилі модернізму. На сьогодні він знаходиться в списку сучасних цінностей культури. В будинку також функціонує університетський музей.

Тепер залишаємо за собою Люблін вирушаючи до віддаленого на приблизно годину їзди автомобілем **Замостя**, називаного „перлиною ренесансу”. Костел і монастир реформатів заснував тут Марцін Замоїські (четвертий ординат на Замості), а також Ієронім Жабокліцкі, тодішній брацлавський хорунжий. Костел Святого Андрія і монастир були побудовані в 1680-1686 роках. Монастир реформатів був ліквідований ще в XVIII столітті наказом австрійської окупаційної влади. Костел як і монастир втратили свій сакральний характер виконуючи різні інші функції (між іншими був військовим складом). Після 1815 року Замость опинилась під російською окупацією, тоді ж чиновники наказали розібрати костел. Сакральна функція була повернута костелу лише в 1926 році і від того часу називається костелом Святої Катерини. На сьогодні костел є філією римсько-католицької катедральної парафії (знаходиться в північній частині Старого Міста, на вулиці Сольній). Перебуваючи в Замості необхідно також відвідати Старе Місто з ринками: Великим, Соляним і Водним. Оздобою великого ринку є ратуша в стилі барокового маньєризму, головний будинок на Старому Місті в Замості. Побудований

Постреформаційний костел в Замості, фото: Марек Собіш

в XVI столітті, свою сучасну форму отримав в XVIII ст. Характеристичним елементом замойської ратуші є широкі сходи і 52-метрова вежа. Так само гарні вірменські кам'яниці в стилі пізнього ренесансу. Усі замойські кам'яниці, з характеристичними аркадами, є цінними пам'ятками архітектури. Також цікаві збережені об'єкти фортеці Замость, чи теж будинок Замойської Академії, який було зведено в XVII столітті, а в роках 1752-1765, за наказом Яна Якуба Замойського, перебудовано в стилі пізнього бароко. Свій сучасний вигляд будівля отримала в половині XIX століття. Однією з цікавих релігійних пам'яток є римсько-католицька катедро Воскресіння Господнього і Святого Апостола Фоми, яка була збудована як колегія під кінець XVI століття. Свою функцію кафедри вона почала виконувати від часу утворення римсько-католицької замойсько-любачовської дієцезії в 1992 році. Слідом по людності єврейського визнання є ряд будівель серед який вирізняється колишня синагога (вул. Заменхофа 9), є вона однією з найкраще збережених синагог пізнього ренесансу в Польщі. На сьогодні знаходиться в ній центр „Синагога” з *Мультимедіальним Музеєм Євреїв Замостя і околиць*. Поруч будинку синагоги знаходиться колишній кагальний дім з XVII століття, а на тій самій вулиці під номером 5 розташована колишня міква, в якій сьогодні діє готель. Серед інших релігійних пам'яток варто також побачити костел

Святого Миколая (на старому місті), який був греко-католицькою церквою братства базиліанів (від 1706 року), в ХІХ столітті греко-католицька церква була змінена на православну церкву Святого Миколая Чудотворця, а від 1918 року є римсько-католицьким костелом, в 1945 році костел перейняли редемптористи. Сьогодні православна парафія в Замості знаходиться

Постреформаційний костел в Замості, фото: Марек Собіш

в церкві Святого Миколая Чудотворця на вулиці Миколая Бовтуча 26. Замість це не тільки історичні пам'ятки, але також і природничі. Недалеко від міста (та південний захід) розташований резерват природи „Хубале” з крапчастими ховахами, реінтродуковані в 2014 році. В резерваті також можна побачити кургани, в яких знаходяться могили людей що населяли цю територію від IV до IX століття. В поблизу міста розташований Розточанський Національний Парк, а на північ Скербешовський ландшафтних парк. Південно-східна частина Замостя знаходиться на території охорона птахів Натура 2000 „Долина Верхньої Вабуньки”, яка охоплює верхню частину водозбору річки Вабуньки, притоки Вепша. В остої можна зустріти аж 222 види птахів (113 гніздових), а з них 3 види мають пристановище на терені міста.

З Замості вирушаємо до останнього пункту на карті нашого Шляху Пореформацьких Монастирів, яким є **Перемишль**. Дорога до цього міста триває понад 2 години.

Фундації реформатів в Перемишлі виникнула з ініціативи самого брацтва. Звичайно, щоб закласти фонд необхідно було знайти фундатора. На його пошуки було вислано Отця Бонавентуру, який переконав до фундації Петра Чечішевського і його дружину Феліцію Шченсу Стадніцку, що переказали ордену майно і будинок розташований за мурами міста недалеко Львівської Брами. Перша фундація, яка складалась з дерев'яних будівель згоріла під час пожежі в 1637 році. Тоді було знайдено наступного фундатора Гермолауса Тиравського. На цей раз було зведено цегляний костел і монастир, який був посвячений в 1645 році. Історія перемиських реформатів склалася абсолютно інакше ніж інших фундацій на Шляху. Що правда, австрійська влада намагалась зліквідувати монастир в Перемишлі два рази: в 1786 р. і в 1855 р., але на марне. Однак австрійська влада відокремила монастирі в Австрійській Польщі від інших монастирів змушуючи реформатів до закладення нової провінції в 1785 р. Божої Матері Болісної. Перемиський монастир в XIX ст. був центром управління тією провінцією, розташовувалась у ньому квартира губернатора і дім біблійного вивчення. Сьогодні в ньому знаходиться парафія францисканців (вул. Ягелонська 7).

Перебуваючи в Перемишлі варто також відвідати Перемиський замок (на Замковій Горі), в ньому знаходяться реліквії дороманського палацового комплексу.

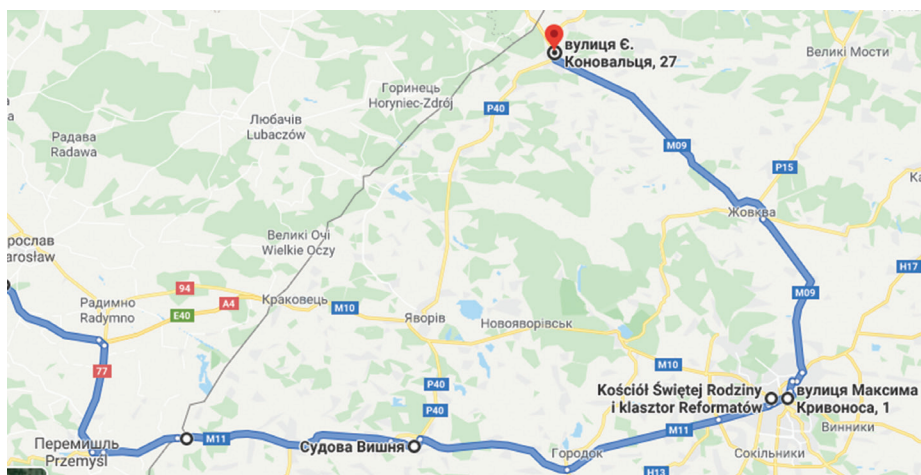
Інтер'єр постреформаційного костелу в Перемишлі, фото: Архів францисканців у Перемишлі

До сьогоднішнього дня Перемишль залишається багатонаціональним і різнорелігійним містом. Тут знаходяться три дієцезії: перемишельська митрополія (римсько-католицька), перемишельсько-варшавська митрополія (греко-католицька), перемишельсько-горліцька (православна), тому і можна тут зустріти пам'ятки багатьох вірувань. Можна відвідати римсько-католицьку базиліку Внебовзяття Пресвятої Діви Марії і Святого Яна Хрестителя, якої будівництво в готичному почав разом з Капітулою, єпископ Миколай Блажейовський в 1495 р. Наступні відбудови і перебудови надали їй барокового характеру, а в XIX ст. презбітерію повернуто готичний стиль. На сьогодні це архітектура римсько-католицька. Наступний кафедральний собор, цим разом греко-католицький, це собор Святого Яна Хрестителя. Спочатку це був єзуїтський костел збудований в стилі бароко в XVII ст., від 1991 р. греко-католицький кафедральний собор. Сьогодні церква Засинання Пресвятої Богоматері (на вул. Вільчанській 24) є православним собором. Історичне значення має також костел євангельсько-методичний з 1910 р. (вул. Яна Матейки), в якому знаходиться парафія євангельсько-методична в Перемишлі. На вулиці Словацького знайдемо синагогу (синагога Шеїнбаха) побудовану в 1910-1918 роках, що діяла (з виключенням II світової війни) до 1953 р.

В наш час тут знаходиться Міська Бібліотека. Варто також побачити костел Пресвятої Трійці і монастир сестер бенедиктинок. Також дуже цікавою пам'яткою є костел Кармельської Богоматері і монастир сестер кармеліток. З 1880 р. походить православна церква Народження Пресвятої Богородиці, якою керує Православний Військовий Ординаріат. Любителі фортець можуть тут відвідати Музей Фортеці Перемишль. Через головні об'єкти Фортеці проходить туристичний шлях і Фортечна Велосипедна Траса. В Перемишлі можемо відвідати в Музеї Дзвонів і Люльок. Саме це місто вважається польським центром продукції люльок. Якщо ж вирішимо побачити місцеві музеї, то не можна оминати Національного Музею Перемишльської Землі, чи Музею Історії Міста Перемишля. Багатьох з вас може зацікавити факт, що в Перемишлі також знаходиться гірськолижний курорт.

Постреформаційний костел в Перемишлі, фото: Архів францисканців у Перемишлі

Kolebką Reformatów jest klasztor Fonte Colombo pod Rzymem. Ośrodki Reformatów w 1532 r. otrzymały prawo do zakładania oddzielnych klasztorów dla zwolenników „pełniejszej obserwacji”, a w 1579 r. - pozwolenie na własne statuty.

Rozprzestrzenianiu się monastycznych wspólnot Reformatów w Kościele katolickim przyczyniła się mała reforma zapoczątkowana w pierwszej połowie XVII wieku we Włoszech, której istotą było jak najściślej przestrzeganie zasad surowej ascezy głoszonej przez Franciszka z Asyżu.

Pierwszymi zwolennikami zakonu na ziemiach Rzeczypospolitej byli mnisi-bernardyni. Będąc zwolennikami nurtów reformatorskich, począwszy od lat 80-ch VI wieku, często odwiedzali Włochy, aby zapoznać się ze sposobem życia tamtejszych Reformatów. Ponieważ nie udało im się wprowadzić ruchu reformatorskiego w Rzeczypospolitej na terenie istniejących prowincji Bernardynów, zaczęli budować własne klasztory.

Dzięki zaangażowaniu wielu dobroczyńców świeckich i duchowych oraz osobiście króla, na początku XVII wieku powstały pierwsze reformatorskie osady klasztorne z fundacji magnacko-szlacheckich, między innymi w Pińczowie i Wieliczce pod Krakowem, a także w Warszawie. Do połowy XVII wieku powstało jeszcze dwadzieścia klasztorów, zwłaszcza na terenie województwa ruskiego - w Przemyślu (1629) i we Lwowie (1630), a w drugiej połowie XVIII wieku działalność fundacyjna rozprzestrzeniła się w szczególności na Wołyn i Podole.

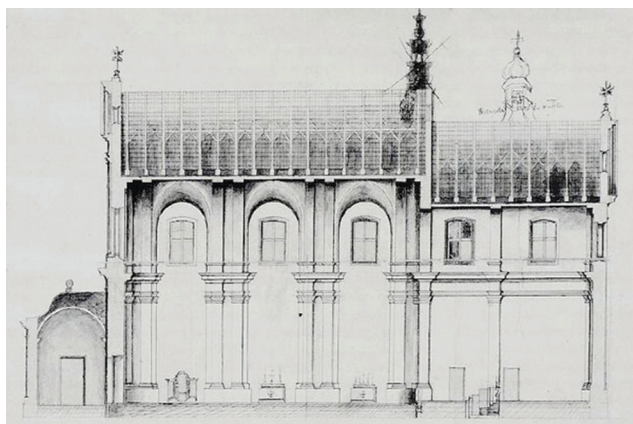
W 1746 r. z Małopolskiej prowincji Reformatów wyodrębniono kilka klasztorów - we Lwowie, Rawie-Ruskiej, Sądowej Wiszni i Chełmie w celu utworzenia na ich bazie Kustodii Ruskiej. W ciągu następnych dwóch dekad liczba zgromadzeń monastycznych w kustoszu sięgnęła dziesięciu. Nowe osady pojawiły się w Krzemieńcu (1744), Złoczowie i Wielkich Dederkałach (1748), Kryłowie (1753), Bukowiczowcach (1757), a także w Żornyszczu (1766).

W 1763 r. Kustodia otrzymała status prowincji z zachowaniem jej nazwy - Ruska.

W XVII - XVIII wieku ruch reformacyjny stał się powszechny: prowincje i kustodie powstały w Bawarii, na Węgrzech, w Czechach, Chorwacji, Semigorodzie, Konstantynopolu, Trydencie, Prusach i na Śląsku. Procesy sekularyzacji pod koniec XVIII wieku doprowadziły do regresu ruchu reformatorskiego, a w 1897 r. zlikwidowano różnice między różnymi częściami Zakonu Braci Mniejszych Obserwatorów.

Zewnętrznym przejawem ślubów „największego i najcięższego ubóstwa” była działalność budowlana reformatów, która miała być zgodna z przykazaniem św. Franciszka: „Niech Bracia boją się przyjmować świątynie, mieszkania i wszystko, co jest dla nich zbudowane, jeśli nie odpowiada to świętemu ubóstwu, które obiecaliśmy ... I znajdu tam schronienie tylko jako podróżnicy”.

Oprócz ogólnych rozważań dotyczących skrajnego ubóstwa, Reformatami w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku opracowano szczegółowe instrukcje i wymagania dotyczące budowy klasztorów, które zostały sformułowane w statutach.

Projekt Kościoła oo. Reformatów, Źródło: Błachut A.J. Zespoły kościelno-klasztorne reformatów prowincji małopolskiej i ruskiej w XVIII wieku // Rocznik Historii Sztuki. – Tom XXX. – 2005. – s. 218

K l a s z t o r y
z pierwszej połowy XVII wieku zbudowane z drewna, co szczególnie podkreślało ich prostotę i ubóstwo, uległy dewastacji podczas wydarzeń tzw. „Potopu” z lat 1655-1660. Budownictwo murarskie zaczęło aktywnie realizować od połowy XVII wieku, kiedy to zgodnie z ustawowymi przepisami istniał pewien program architektoniczno-artystyczny utworzenia reformatorskich zespołów klasztornych, charakteryzujących się trójwymiarową kompozycją oraz architektoniczną i stylistyczną interpretacją elementów wystroju wnętrza i fasady. Program ten był konsekwentnie realizowany przez następne stulecie.

Generalnie budynek kościoła klasztorного reformatów to najprostsza kompozycja dwóch niewielkich prostokątnych w planie bloków, połączonych ze sobą: węższej - prezbiterium i szerszej - nawowej. Oba bloki, nakryte dachami dwuspadowymi, flankowane od strony wejścia głównego i ze szczytami od strony ołtarza. Prezbiterium, w którym mieści się ołtarz główny i chór klasztorный, oddzielone jest od nawy ścianą z łukowym otworem.

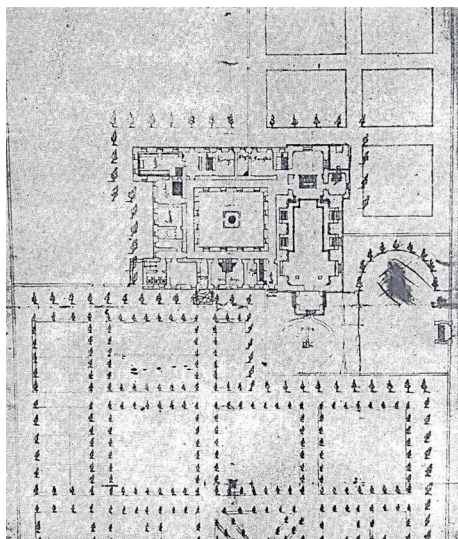
Ponieważ liczba dzwonów była ograniczona do dwóch, dzwonnice nie były budowane nie jako część budynku kościoła ani jako oddzielne konstrukcje. Sygnaturę z jednym lub dwoma dzwonami często umieszczano nad prezbiterium. Zabroniono używania instrumentów muzycznych podczas nabożeństw, dlatego w kościele nie było akompaniamentu muzycznego. Od XVIII w. rozpowszechniła się tradycja ustawiania przed kościołami kaplic Drogi Krzyżowej - tak zw. Kalwarii.

Statuty Reformatów wymagały, aby kościoły były budowane „w taki sposób, aby nic szczególnego nie wyróżniało się na zewnątrz,

ani w środku, ani pod względem bogactwa, ani wielkości”. Wnętrza, zarówno nawy, jak i prezbiterium ozdobiono skromnym wystrojem architektonicznym według porządku tokańskiego i nakryto najczęściej sklepieniami półkolistymi z listwami nad otworami okiennymi i drzwiowymi.

Wnętrza świątyń charakteryzują się dwoma rodzajami trójwymiarowych rozwiązań. Ściany boczne naw można było interpretować jako płaszczyzny z otworami okiennymi i pilastrami między nimi lub przy ścianach ustawiono pylony z nałożonymi pilastrami, tworząc wnęki na ołtarze boczne. Zakazano złożenia ołtarzy i ikon. Ołtarze były jednopoziomowe z drewna orzechowego, a w przypadku jego braku - z dębu.

Generalnie klasztor reformatów to funkcjonalnie sprawny system budynków, zgrupowanych wokół prostokątnego w planie zamkniętego dziedzińca ze studnią. Jedna ze ścian dziedzińca to boczna ściana kościoła. Budynek celi był zwykle zbudowany z dwóch kondygnacji, gdzie największą salą była jadalnia, a wzdłuż obwodu dziedzińca tradycyjnie urządzono korytarz. Pierwsze piętro miało w większości sklepienie stropy, a drugie piętro - płaskie drewniane.

Rawa-Ruska. Projekt kościoła i klasztoru oo. Reformatów, widok z góry, Paolo Fontana, ok. 1726. (Kat.19). Fot. R. Kubicek

W pobliżu klasztorów urządzono działki pod ogrody i sady, otoczone murami.

Surowe i proste formy zabudowy reformatorskich zespołów klasztornych nie były tak efektowne, jak budowle innych zakonów katolickich. I choć świątynie budowano w panującym w XVII i XVIII wieku stylu barokowym, ale były niezwykle prosto zdobione. Tradycyjnie wystrój architektoniczny, oparty na zasadach porządku tokańskiego, skupiał się na elewacji głównej kościoła, natomiast elewacje boczne i tylne oraz elewacje budynku klasztornego były praktycznie pozbawione dekoracji, z wyjątkiem gzymsów koronujących.

Chociaż konkretne wymiary budowy kościołów i celi nie były regulowane przez prawo, fundatorom nie pozwolono określić wielkości i stylu przyszłych budynków, a architekt, pracując nad projektem z dwoma wyznaczonymi przez prowincjała zakonnikami, musiał przestrzegać statutu. Ci sami dwaj mnisi nadzorowali postęp prac budowlanych.

Wznoszone kościoły i klasztory zakazano samodzielnie przebudowywać i odbudowywać, a dla przeprowadzania znaczących prac rekonstrukcyjnych po zniszczeniach lub pożarze wymagano opracować i uzgodnić projekt z prowincjałem.

Pierwowzorem murowanych reformatorskich kościołów województwa Małopolskiego, z których później wyodrębniła się prowincja Rуска, jest kościół w Wieliczce pod Krakowem, zbudowany w latach 1624-1626 na koszt króla Zygmunta III z zysków tutejszej kopalni soli. Jest to świątynia jednonawowa o odpowiednich proporcjach. Wśród elementów wystroju elewacji warto zwrócić uwagę na wąski gzyms koronujący. Trójkątny fronton fasady głównej czasami zdobiony płaskorzeźby przedstawiające świętych umieszczone w trzech płytkich niszach. Trzy wnęki na osi głównej, w niektórych miejscach na frontonie ołtarza stały się rodzajem elementu symbolicznego, często wykorzystywanego przy budowie ceglanych świątyń Reformatów. Ani na fasadzie głównej, ani na bocznej kościoła nie ma pilastrów. Szkieletowe konstrukcje elewacji kościoła i celi są wykonane ze zbrojonego betonu, gdyż kilkadziesiąt lat temu prowadzono prace remontowo-restauracyjne wzmacniające główne elementy konstrukcyjne budynku.

Główna świątynia Małopolskiej prowincji Reformatów - krakowski klasztor św. Kazimierza, wzniesiony w obrębie murów miejskich w latach 1666-1672 na koszt kasztelana kamienieckiego F. Szembeka, też jest typowym przykładem budowli Reformatów. Kościół łączy w sobie cechy typowe dla stylu renesansu i wczesnego baroku. Fronton głównej fasady kościoła zdobią trzy nisze z rzeźbami świętych. Poniżej wnęk znajdują się niewielkie otwory w postaci strzelnic, które służą jako wywietrzniki przestrzeni poddasza, a jeszcze niżej - gzyms z pilastrami. Klasztor św. Kazimierza ze względu na swój szczególny status miał najwyraźniej pewien wpływ na kształtowanie się cech architektonicznych i stylistycznych budowli reformatów Małopolskiej i Ruskiej prowincji.

HISTORIA MIASTA RAWA-RUSKA

Miasto Rawa-Ruska położone jest nad rzeką Rata, w pobliżu zachodniej granicy Ukrainy. Rawa-Ruska została założona około 1604 roku. Założycielami i pierwszymi właścicielami miasta była szlachecka rodzina Trzecińskich, która nazwała osadę swoim rodowym herbem - Rawa. W 1612 r. Wawrzyniec Trzeciński założył wspólnotę katolicką i wybudował dla niej pierwszy drewniany kościół. Powszechne jest też przypuszczenie polskiego historyka i kronikarza Michała Balińskiego o możliwym

założeniu miasta przez księcia Belza i Mazowsza Władysława około 1455 roku. Nazwał je rzekomo po posiadaniu Rawy na Mazowszu. Jednak nie ma na to pisemnego potwierdzenia.

Rawa-Ruska, widok ogólny miasta, 1912

R a w a - R u s k a przez długi czas była niewielkim polietnicznym miasteczkiem zamieszkanym przez Żydów, Polaków i Ukraińców. Rawa-Ruska zyskała na znaczeniu w XVII wieku. Sprzyjał temu fakt, że przebiegał przez nią szlak handlowy ze Wschodu na

Zachód. W mieście rozwijało się rzemiosło i handel, czym interesowała się nie tylko miejscowa szlachta i władze miasta, ale także król Polski. Dlatego w 1622 roku Rawa-Ruska otrzymała przywilej organizowania corocznych jarmarków.

Rawa-Ruska była centrum ważnych wydarzeń międzynarodowych XVII-XVIII wieku. Tak więc w 1698 r. w Rawie-Ruskiej toczyły się negocjacje między królem polskim Augustem II a carem Rosji Piotrem I w sprawie wspólnej akcji przeciwko królowi Szwecji Karolowi XII. A w 1704 inny polski monarcha, Stanisław Leszczyński i król Szwecji Karol XII uzgodnili swoje plany w walce z rosyjskim carem Piotrem I.

Znaczące ożywienie rozwoju miasta obserwuje się w związku z budową linii kolejowych Sokal - Jarosław i Lwów - Bełżec, które zostały poprowadzone przez Rawę-Ruską w 1887 roku. Dogodne położenie geograficzne miasta sprawiło, że Rawa-Ruska stała się ważnym węzłem kolejowym.

Rawa-Ruska w całej swojej historii była częścią Rzeczypospolitej, Imperium Habsburgów, Zachodniej Ukraińskiej Republiki Ludowej, Polski i ZSRR. W mieście i wokół niego toczyły się nieustannie różne bitwy. Podczas I wojny światowej, od 2 września do 11 września 1914 r., pod miastem toczyła się bitwa między wojskami austro-węgierskimi i rosyjskimi. Ta bitwa była częścią słynnej bitwy Galickiej w 1914 roku.

W czerwcu 1941 roku, podczas II wojny światowej, miasto graniczne, jako jedno z pierwszych otrzymało cios, obrona Rawy-Ruskiej trwała pięć dni. Okres okupacji niemieckiej był najkrwawszym w historii miasta. W końcu powstało tu getto i obóz koncentracyjny dla jeńców wojennych „Stalag-325”, w którym przetrzymywano i mordowano jeńców

wojennych, w tym żołnierzy armii belgijskiej i francuskiej. A w getcie żydowskim zginęło około 15 000 Żydów - mieszkańców miasta i okolic.

Centrum miasta zostało prawie całkowicie zniszczone, zniszczono fabryki i przedsiębiorstwa, wysadzono linię kolejową.

Odbudowa infrastruktury rozpoczęła się po zakończeniu działań wojennych.

Współczesna Rawa-Ruska – to spokojne miasto o znaczeniu powiatowym. Znany jest, przede wszystkim, z bliskości granicy z Polską i przejścia granicznego o tej samej nazwie. Mimo trudnej historii i teraźniejszości miastu udało się zachować wiele zabytków historyczno-architektonicznych, dzięki czemu do dziś panuje klimat dawnych czasów, kiedy było ważnym ośrodkiem handlu i rzemiosła.

UTWORZENIE KLASZTORU, OPIS FUNDATORÓW KLASZTORU I OPIS KLASZTORU OO. REFORMATÓW W RAWIE-RUSKIEJ

Jednym z zabytków architektonicznych, który zasługuje na szczególną uwagę w miejscowości Rawa-Ruska, jest Zespół Klasztorny oo. Reformatów (klasztor i kościół św. Michała Archaniola).

Reformaci przybyli do Rawy-Ruskiej w latach 20-tych XVIII wieku. W 1725 r. kosztownie Iwana Bogusza, starosty Dźwinogródu, na wzgórzu po północnej stronie miasta zbudowano drewnianą kaplicę „Spas” i drewnianą salę klasztorną dla ojców reformatów.

RAWA RUSKA. Klasztor O.O. Reformatów.

Zespół klasztorny oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej, 1930

Wkrótce potem, w 1726 r., prowincjał Celestyn Hederowski zwrócił się do bogatego patrona zakonu Reformatów Pawła Karola Sanguszki, o wysłanie do Rawy-Ruskiej nadwornego architekta Paola Antonia Fontany. Jesienią do budynku klasztoru Reformatów, który powstał według jego projektu, przybył słynny włoski architekt.

Zespół klasztorny oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej, 2018

Działkę pod budowę klasztoru przekazali miejscowi szlachcice Józef Głogowski i Jan Suchodolski. Budowę sfinansował burmistrz Bełza Grzegorz Żeczyński. Budowa zespołu klasztornego opóźniła się o kilka lat, ze względu na brak kompetentnego przywódcy niektóre ele-

menty wymagały wymiany i odbudowy. W 1738 r. pod kierownictwem pierwszego opata o. Jana Truchego budowa została ukończona. Kościół konsekrowano ku czci św. Michała w 1738 roku.

Zespół klasztorny oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej ma ciekawą i nietypową w planie zwartą zabudowę. Dwupiętrowe zabudowania klasztorne w kształcie litery U przylegają do kościoła i tworzą obszerny ogrodzony dziedziniec. Klasztor i kościół są połączone przejściami, a pod zespołem klasztornym znajdują się duże lochy. Na uformowanym dziedzińcu pośrodku znajduje się studnia szeroka na dwa metry, ściany studni wyłożone tłuczniem, część nadziemna studni była nakryta czterospadowym dachem na drewnianych słupach. Całość otoczona jest ceglany murem i posiadała własny ogród klasztorny oraz pomieszczenia pomocnicze.

Wjazd do klasztoru prowadził przez pojedynczą bramę z wieżami strażniczymi po bokach, po stronie północnej (obecnie wejście zamurowano, wieże strażnicze są przebudowane).

Kościół św. Michała to kamienna, jednonawowa budowla w stylu barokowym, pod dwuspadowym dachem z sygnaturką. W planie składa się z prostokątnej nawy i chóru z prostokątnym pomieszczeniem, które przylega od strony południowej. Przy południowej elewacji znajduje się niewielki kwadratowy ganek. Fasada jest dwukondygnacyjna, ozdobiona pilastrami i barokowym frontonem z trójkątnym sandrykiem. Fasadę zdobią wizerunki św. Franciszka i św. Antoniego.

Wnętrze kościoła jest stosunkowo bujnie zdobione. Na ścianę nałożone słupy-pylony, podtrzymujące elastyczne łuki sklepień, na słupach -

Wizerunek św. Franciszka i św. Antoniego na fasadzie kościoła Św. Michała w Rawie-Ruskiej, 2019

Wnętrze kościoła św. Michała w Rawie-Ruskiej, 2019

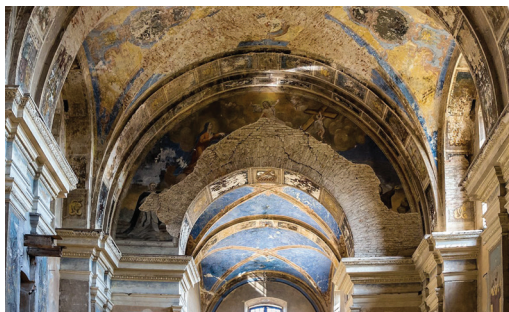
podwójne pilastry. Nawa podzielona na trzy wersety, nakryte sklepieniem cylindrycznym z listwami, a dwie wersety chóru klasztorного nakryte są sklepieniami krzyżowymi.

Charakter obrazów kościoła św. Michała wypełniony jest symbolicznymi scenami i znakami, a kolorystyka zdominowana jest przez błękit. Zachowane fragmenty obrazów świadczą o tym, że wykonali je utalentowani malarze, których nazwiska niestety nie są dziś znane.

Duży ołtarz stał pośrodku prezbiterium i dzielił je na dwie równe części. Ołtarze wykonali mnisi - rzeźbiarze Sebastian Wolski, Tomasz Groński i artysta Jan Ptaszkowski. Stolarz lwowski Jan Polejowski wykonał dwie figury kobiet na ołtarzu kościoła na koszt kasztelana bełskiego Andrieja Rzeczyckiego.

Fragment ołtarza w kościele św. Michała w Rawie-Ruskiej, 2019

Fragmenty fresków w kościele św. Michała w Rawie-Ruskiej, 2019

Zabudowania klasztoru przylegają do zachodniej strony kościoła. Są to dwukondygnacyjne, sklepione pomieszczenia. Ściany budynków klasztornych są przycięte, zakończone skromnym gzymsem i całkowicie pozbawione

Klasztor oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej, 2019

Korytarz ze sztukaterią na stropie. Klasztor oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej, 2019

Korytarz. Klasztor oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej, 2019

wystroju. W klasztorze znajdowało się 31 cel, a w północno-zachodniej części klasztoru na parterze znajdował się refektarz, infirmeria, kuchnia, piekarnia i stodoła. Na ścianach korytarzy i klatek schodowych klasztoru zachowały się fragmenty fresków i sztukaterii na stropie sklepienia.

Cały zespół odrestaurowano na przełomie XIX i XX wieku: zadaszono dachy, odrestaurowano elewację główną z przedsionkiem, kamienne wazony na frontonie i ceglane ogrodzenie wokół terenu. Na bocznej elewacji kościoła wskazana jest data ostatniej renowacji - lata 1930-1935. Następnie zaktualizowano sygnaturę, dach, wazony na elewacji.

Kościół św. Michała i klasztor oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej funkcjonowały przez dwa wieki. W 1941 r., gdy wojska niemieckie zajęły miasto podczas II wojny światowej, reformaci zostali zmuszeni do opuszczenia klasztoru. Ojciec Narcyz Turchan, który służył w miejscowym klasztorze Reformatów-Franciszkanów, zginął śmiercią męczeńską w obozie Hitlera. W 1999 r. Beatyfikował go Jan Paweł II.

Po wojnie zespół klasztorny nigdy nie został odrestaurowany. W latach powojennych kościół służył jako magazyn

żywności i różnego rodzaju towarów, a teren dawnego klasztoru został wyposażony w stację maszynowo-traktorową oraz magazyny na szkodliwą chemię, co doprowadziło do zniszczenia murów. Na terenie dawnego ogrodu klasztornego znajdowały się pomieszczenia produkcyjne i garaże maszyn rolniczych.

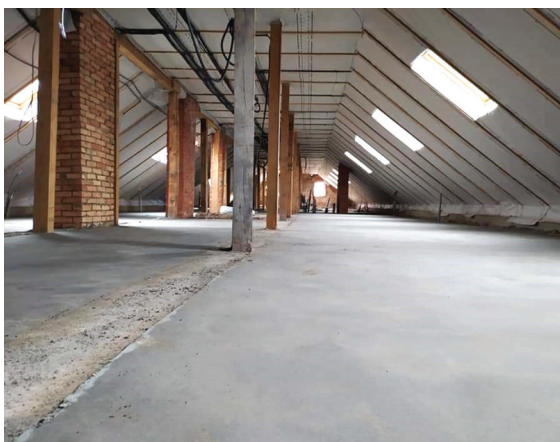
Zespół klasztorny oo. Reformatów w Rawie-Ruskiej, 2019

W 2015 roku zespół klasztorny oo. Reformatów i kościół św. Michała w Rawie-Ruskiej przeszedł na własność Kurii Archidiecezji Lwowskiej Kościoła Rzymskokatolickiego w Ukrainie. Wniosek o renowację kościoła św. Michała i Klasztor oo Reformatów w Rawie-Ruskiej został wybrany do realizacji w ramach programu współpracy transgranicznej „Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020”.

W zespole dawnego klasztoru powstaną 4 rodzinne domy dziecka, w których zamieszkają 40 dzieci-sierot i Centrum Dialogu Kultur, a sam kościół zostanie odrestaurowany jako obiekt kultowy.

Dziedziniec klasztoru oo. Reformatów
w Rawie-Ruskiej, 2020

Poddasze w klasztorze oo. Reformatów
w Rawie-Ruskiej, 2020

OPIS INNYCH POREFORMATORSKICH KLASZTORÓW POŁOŻONYCH NA TERENACH, PRZEZ KTÓRE PRZEBIEGA SZLAK

Kościół św. Kazimierza, obecnie kościół św. Klemensa Szeptyckiego, a dom po prawej - Kuria Archidiecezji Lwowskiej Rzymsko-Katolickiego Kościoła

1. Kościół św. Kazimierza Lwów, ulica Krywonosa 1.

Najstarszym zachowanym budynkiem reformackim w Ukrainie jest kościół św. Kazimierza we Lwowie. Reformaci przybyli do Lwowa z Przemyśla z pomocą starosty Lwowa Stanisława Mniszka i abp. Jana Andrzeja Próchnickiego. Staniem księdza Bonawentury, który był jednym z pierwszych

wyznawców reformatów w Rzeczypospolitej, w 1630 r. zbudowano drewniany klasztor i kościół świętych Rocha i Sebastiana. Działka pod budowę klasztoru została подарowana przez ruską wojewodę Zofię Danyłowich (matkę polskiego króla Jana III Sobieskiego). Działka znajdowała się pod górą o wysokim podnóżu i nie nadawała się pod budowę. Aby rozwiązać ten problem, ks. Bonawentura zaangażował do pracy młodych ludzi.

Kościół św. Kazimierza i placówka wychowawcza Sióstr Miłosierdzia. Fragment litografii K. Auera, lata 1837-1839.

W swoich kazaniach obiecał, że ich służba Bogu i lokalnej społeczności będzie tak wielka, jak liczba taczek z ziemią, które będą mogli sprowadzić z tej góry. Prace przebiegły bardzo szybko i wkrótce na górze zaplanowano budowę kościoła i klasztoru. Jednak w 1648 r. drewniane zabudowania

klasztorne spłonęły podczas oblężenia Lwowa przez wojska kozackie.

W latach 1656-1667 na miejscu drewnianego kościoła na koszt kasztelana kamienieckiego Mykoły Bieganowskiego wzniesiono murowany kościół. Architekt kościoła jest nieznany.

Trójwymiarowa kompozycja lwowskiego kościoła w pełni odpowiada ustawowym wymogom Reformatów. Elewacje boczne ścian pozbawione

są dekoracji, z wyjątkiem gzymsu koronującego. Świątynia nakryta jest dwuspadowym dachem, który zdobi elegancka sygnatura.

Główną fasadę kościoła św. Kazimierza uzupełnia barokowy fronton z kamiennymi wazonami i niszami z wizerunkami świętych.

Według danych historycznych świątynię odbudowano w 1730 r. na koszt kijowskiego lowca Franciszka Zawadskiego. Przypuszczalnie w wykonanie tych prac mógł być zaangażowany architekt Paolo Fontana.

W 1783 r. władze austriackie zlikwidowały klasztor Ojców Reformatów, a ich zabudowania wraz z ziemią przekazano Siostrom Miłosierdzia

na utrzymanie sierocińca, którego szpital znajdował się na sąsiednim terenie. Reformaci zostali przeniesieni do kościoła św. Michała - klasztoru karmelitów bosych. W 1789 r. mnisi zostali zmuszeni do opuszczenia miasta.

Sierociniec i szpital funkcjonowały do 1939 r. W latach 1950-1970 w sierocińcu mieściła się kolonia poprawcza dla nieletnich dziewcząt, w kościele - sala gimnastyczna, w szpitalu - szkoła policyjna.

W 2007 roku świątynia została przekazana kościołowi greckokatolickiemu pod wezwaniem św. Klemensa Szeptyckiego. W budynkach Klasztoru Reformatów i Szpitala Miłosierdzia umieścili budynek dydaktyczny Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych.

2. Kościół Świętej Rodziny i klasztor Ojców Reformatów, Lwów, ul. Szewczenki, 66

W 1894 r. na spotkaniu kierownictwa polskiej prowincji Reformatów podjęto decyzję o utworzeniu klasztoru we Lwowie, po czym Reformaci powrócili do Lwowa.

Projekt kościoła Świętej Rodziny i klasztoru Ojców Reformatów we Lwowie zaprojektował lwowski architekt Michał Kowalczyk w 1896 roku. Budowa trwała pięć lat. Uroczystej konsekracji dokonał 2 października 1910 r. Abp Józef Bilczewski. Dom z ogrodem pod budowę klasztoru został kupiony przez Zakon od Karla Sedmigraya 9 stycznia 1895 r., a później подарował on pobliską pustą działkę. Szybkie założenie i budowa kompleksu

Kościół i klasztor Reformatów. Lwów. Początek XX wieku

tymi franciszkanami. W 1900 roku z Wiednia sprowadzono witraże do okien naw. W 1901 r. ustawiono 6 ołtarzy przemyskiej fabryki F. Mayera. Organy do świątyni zamówiono w czeskiej firmie Rieger (Krnov). Pod koniec 1901 r. kościół został konsekrowany, ale nawet po konsekracji kontynuowano dekorację kościoła, malowidła wnętrza, głównie geometryczne i roślinne. Wykonał je polski artysta Tadeusz Popiel w 1908-1910 latach. W czasie I wojny światowej skonfiskowano 4 dzwony i trąbki organowe, a w czasie walk były uszkodzone okna klasztoru, dach kościoła, sygnatura i witraże uległy zniszczeniu. W 1925 r. klasztor wyremontowano, drewniane belki zastąpiono metalowymi kanałami, dobudowano nowe ceglane mury i przebudowano kilka ołtarzy. Wraz z wybuchem II wojny światowej kościół i klasztor ponownie zostały poważnie zniszczone, więc trzeba było je zamknąć. Część klasztoru zajęły wojska i policja ZSRR. Po ustanowieniu władzy radzieckiej we Lwowie mnisi reformaci opuścili miasto i wrócili do Przemyśla. W drugiej połowie XX wieku świątynia służyła jako punkt tranzytowy dla rekrutów, a pomieszczenia klasztorne jako internat dla

Kościół Świętej Rodziny i Klasztor oo. Reformatów, 1930

nastąpiło dzięki prowincjałowi Reformatów ks. Wilczyńskiemu, któremu udało się przyciągnąć oprócz funduszy reformatów również fundusze fundatorów. W 1897r. zostały poświęcone dzwony, kupione w fabryce Petera Hilzera w Wiedniu, przywiezione z Monachium witraże do ołtarza wraz ze świętymi

robotników. W kościele rozebrano szczyt fasady, sygnaturkę na dachu, usunięto ołtarze i resztę dekoracji. Nawa została podzielona zakładką na dwie kondygnacje, nawę główną oddzielono od boków ścianami, a w zakrystii urządzono kuchnię.

Kościół Świętej Rodziny, obecnie cerkiew
św. Andrzeja Pierwowzannego

Klasztor oo. Reformatów, Sadowa-Wisznia, 1906

W 1991 roku zniszczona kapliczka została przekazana wiernym prawosławnego kościoła pw. św. Andrzeja Pierwowzannego. Po odbudowie świątynie całkowicie zmienili, dostosowując do swoich kanonów. Klasztor jest obecnie używany jako mieszkania prywatne.

3. Klasztor Franciszkanów Reformatów i kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, m. Sądowa-Wisznia, obwód Lwowski.

Dawny klasztor Franciszkanów Reformatów i kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Sądowej Wiszni zostały zaprojektowane przez architekta Paolo Anthony Fontana w latach 1730–1741. Działkę pod budowę zapewnił król August II.

Z zachowanej korespondencji fundatora i prowincjała wiadomo, że P. Fontana przyjechał do Sądowej Wiszni, aby ustalić miejsce budowy klasztoru z Rawy-Ruskiej, gdzie nadzorował budowę klasztoru Reformatów.

Niezwykle skromna architektura, jak na Fontannę, można to wytłumaczyć zasadą Zakonu, która nie dopuszcza w budynkach niczego nadmiernego. Jednak wewnątrz budynków można było zobaczyć freski i wspaniałe ołtarze, których było siedem. Najbardziej czczony był ołtarz św. Antoniego z Padwy, odpowiednio udekorowany obrazem, który podarowała mnichom Dorota, żona Jana Siemińskiego. W 1752 r. zarejestrowany pierwszy cud za wstawiennictwem św. Antoniego przed tym obrazem.

Jeśli chodzi o freski, podobnie jak w innych kościołach zgromadzenia, na łuku prezbiterium znajdowała się kompozycja adoracji świętych Dominika i Franciszka Krzyża Chrystusa, niesionego przez aniołów. Figury świętych również znajdowały się w niszach elewacji, ale były otynkowane.

Pod koniec XVIII wieku, w miejscowości Sądowa Wisznia w kościele parafialnym wybuchł na szeroką skalę pożar, w wyniku którego pozostałości kościoła trzeba było rozebrać. Za panowania Austrii na fundamentach rozebranej świątyni powstał dom, który przetrwał do dziś i pod którym nadal znajdują się lochy z pochówkami bogatych i wpływowych mieszczan.

Po pożarze w kościele rolę kościoła parafialnego, przez pewien czas, przejmował wspomniany już kościół przy klasztorze Braci Mniejszych, jednak kilka lat później sam kościół spłonął w pożarze (cudowny obraz św. Antoniego ocalał). Budowę nowego kościoła rozpoczęto w innym miejscu w 1884 roku, a już

w 1890 roku został konsekrowany jako świątynia Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych. Dlatego budynek, który teraz zdobi jedną z głównych ulic miasta, nie jest stary. Jej pierwszy kamień węgielny położono w 1884 roku.

W czasie I wojny światowej znajdował się tu rosyjski szpital wojskowy, a część pomieszczeń została zniszczona. Kiedy wszystko zostało odbudowane, wybuchła II wojna światowa, a klasztor został ponownie uszkodzony.

Przez kilka lat pracowały tu felcjanek, które opiekowały się sierotami. Niemcy skonfiskowali wszystkie pokoje zakonne, pozostawiając im tylko jedną celę do użytku.

Klasztor oo. Reformatorów i Kościół Wniebowzięcia
NMP Sądowa Wisznia, 2019

Po ustanowieniu władzy radzieckiej Reformaci powrócili, ale tylko do września 1945 r. Wyjeżdżając do Brodnicy zabrali cudowny obraz św. Antoniego i kilka naczyń liturgicznych. W Sądowej Wiszni zostały biblioteka i archiwum, których losy są nieznane.

Od 1970 roku do dziś w szpitalu funkcjonuje szpital dla kobiet niepełnosprawnych i chorych

psychicznie. Na potrzeby tej instytucji zabytek architektury przebudowano, a kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny przystosowano na magazyn soli, a później mebli i poscieli. W 1989 roku kościół został zwrócony parafianom w Sądowej Wiszni.

Stary cmentarz w pobliżu klasztoru Reformatów w Sądowej Wiszni, 2019 r

Dziś tylko mury obronne z przyporami i zachowane w domu elementy architektoniczne dawnej świątyni przypominają majestatyczny zespół klasztorny. Sygnatura została rozebrana, okna w prezbiterium zamurowane, a nowe wybito w ścianach bocznych. Nie ma już fresków ani ołtarzy. Planowanie korytarzy i celi również się zmieniło. Wokół klasztoru znajduje się stary mur z bramą, na elewacji której namalowane Serce Jezusa Chrystusa. To wszystko, co zostało ze starych malowideł. Niektóre mogły przetrwać pod tynkiem. W pobliżu murów klasztornych znajduje się stary polski cmentarz, na którym jest około stu pochówków w dość zaniedbanym stanie.

OPIS CIEKAWYCH MIEJSC NA SZLAKU (ZABYTKI, PRZYRODA, HISTORIA), MAPA Z UWZGLĘDNIENIEM LOKALIZACJI DWÓCH ZABYTEKÓW I PRZEBIEGU

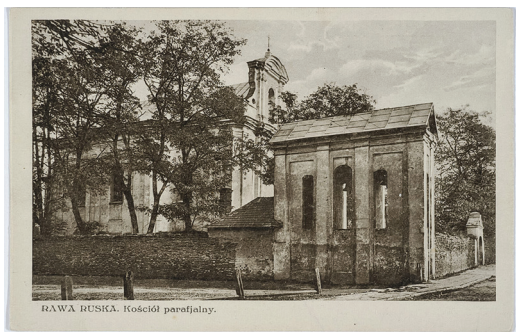
KOŚCIÓŁ ŚW. JÓZEFA W RAWIE-RUSKIEJ

Od końca XVI w. Rawa i okolice należały do rodziny Tszczyńskich. Początkowo parafię utworzono we wsi Riczky, a w 1612 r. przeniesiono ją do Rawy-Ruskiej, gdzie Wawrzyniec Tszczyński zbudował drewniany kościół, który stał do 1768 r.

W latach 1770-1775, na miejscu drewnianego kościoła zbudowano murowany kościół, kosztem Andrzeja Rzeczyckiego, spadkobiercy Grzegorza Rzeczyckiego i nowego właściciela dóbr rawsko-ruskich. W 1850 r. przy kościele znajdował się szpital, w którym znalazło schronienie 7 ubogich. Szpital utrzymywano kosztem dobroczyńców.

Kościół św. Józefa w Rawie-Ruskiej, 2019

Kościół parafialny w Rawie-Ruskiej, lata 1930-e

Funkcję kościoła parafialnego świątynia w Rawie pełniła do 4 lipca 1946 r., kiedy to ostatni administrator parafii Jakub Winiarz wraz z większością parafian wyjechał do Polski, zabrawszy rzeczy ze świątyni, w tym znany od XVII wieku cudowny obraz Matki Boskiej Różańcowej. Teraz zdobi ołtarz główny w kościele w Lubyczy-Królewskiej (Polska).

Od 1946 do 1989 roku świątynia służyła jako magazyn żywności, a kilka rodzin mieszkało na plebanii przez długi czas. Lokalna społeczność rzymskokatolicka odzyskała swoją świątynię w 1989 roku.

POMNIK JEŃCÓW WOJENNYCH POLEGŁYCH W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ W OBOZIE „STALAG 325” W MIEJSCOWOŚCI RAWA-RUSKA

W 1939 roku hitlerowskie Niemcy utworzyły szeroką sieć obozów koncentracyjnych. W 1942 r. Rawa-Ruska została przyłączona do tej sieci, a na początku 1943 r. w południowej części miasta już działał obóz koncentracyjny „Stalag 325”, który był niemal głównym obozem typu „Stalag” utworzonych w Zachodniej Ukrainie. W obozach tych Niemcy „dyscyplinowali” jeńców wojennych z Francji i Belgii. Od czerwca 1941 r. do kwietnia 1942 r. Niemcy przetrzymywali około 18000 jeńców Armii Czerwonej.

W marcu 1942 r. kierownictwo III Rzeszy podjęło decyzję o przeniesieniu francuskich zbiegłych jeńców do „dyscyplinarnego” obozu koncentracyjnego „Stalag 325” w miejscowości Rawa-Ruska, na obszarze niedostępnym dla Międzynarodowego Czerwonego Krzyża i gwarancji Konwencji Genewskiej o jeńcach wojennych, żeby oderwać nieposłusznych od ziemi ojczystej, od wsparcia z-za drutu, gdzie nikt nie zna francuskiego i nie przyjdzie na ratunek. Do Rawy-Ruskiej wysłano 25 000 jeńców wojennych. Pomnik wzniesiono w 1963 roku nad zbiorową mogiłą. W tym samym czasie w Paryżu pojawił się związek narodowy „Ci z Rawy-Ruskiej” („Ceux de Rawa-Ruska”), zrzeszający wciąż byłych więźniów „Stalag 325” i ich rodziny.

Pomnik jeńców wojennych w Rawie-Ruskiej, 2019

POMNIK OFIAROM HOLOKAUSTU W RAWIE-RUSKIEJ

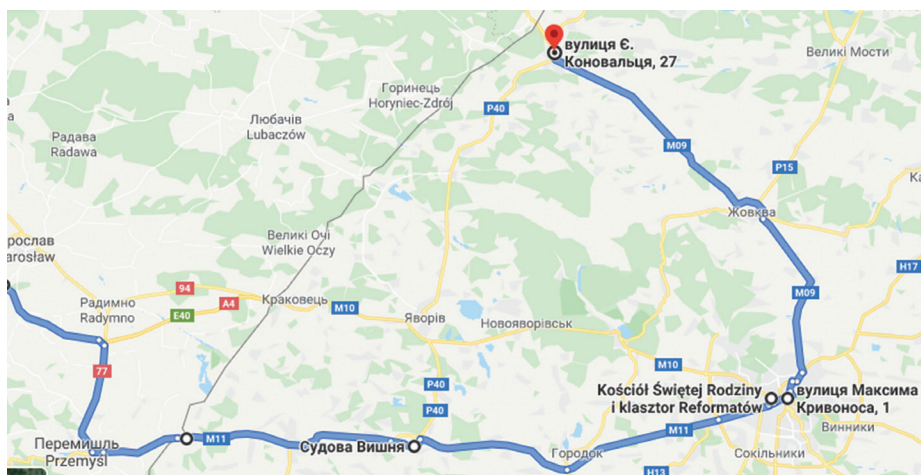
Pomnik ofiarom Holokaustu w Rawie-Ruskiej, 2019

W czasie drugiej wojny światowej w miejscowości Rawa-Ruska utworzono getto. Około 11 000 Żydów z Rawy-Ruskiej oraz okolicznych wsi i miasteczek zostało zmuszonych do przebywania tam przez kilka miesięcy w ciasnych, skrajnie niehigienicznych warunkach. Było wśród nich kilkudziesięciu Żydów, którzy wyskakiwali z pociągów w drodze do Bełżca. Getto zostało zlikwidowane w grudniu 1942 r. Ponad 2000 Żydów wywieziono do Bełżca, kolejne tysiące wywieziono ciężarówkami do pobliskiego lasu i rozstrzelano, a resztę wywieziono do obozów pracy w regionie.

W 2015 roku w miejscowości Rawa-Ruska otwarto pomnik ofiar Holokaustu. Na utworzenie pomnika wybrano dawny cmentarz żydowski i miejsce masowej egzekucji.

Z nagrobków leżących niegdyś w kupie i porośniętych trawą wzniesiono ścianę pamięci, ciągnącą się od cmentarza do miejsca egzekucji. Ta ściana wygląda jak brama.

THE FORMER REFORMATI ORDER'S MONASTERIES ROUTE IN UKRAINE

History of the order of Fr. Franciscans, the history of the reform, which resulted in the branching of the order - including the Reformati, a summary of the rules of the Order of Reformati, the specifics of architecture and equipment of the monastery church and typical buildings built according to religious rules of the Order.

The Reformati or Franciscan Reformati are called one of the branches of the Order of Friars Minor, which was organizationally separated in the first half of the 16th century in Italy as one of the groups of observers.

The cradle of the Reformati is known as the monastery of Fontecolombo near Rome. In 1532 they received the right to establish separate monasteries for supporters of “fuller observation”, and in 1579 - permission for their own statutes.

The spread of Reformati monastic communities among the Catholic Church was facilitated by a small reform initiated in the first half of the 17th century in Italy, the point of which was to follow as closely as possible the principles of strict asceticism proclaimed by Francis of Assisi.

The first supporters of the order in the lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth were the Bernardine monks. As supporters of the Reformati movement, starting from the 1580s, they often visited Italy to get acquainted with the way of life of the Reformati there. As they failed to introduce a reform movement in the Polish-Lithuanian Commonwealth within the existing Bernardine provinces, they began to build their own monasteries.

Thanks to the commitment of numerous secular and spiritual benefactors and personally the king, in the early 17th century the first Reformati monastic settlements were established from magnate-noble foundations, in particular in Pinczów and Wieliczka near Krakow, as well as in Warsaw. By the middle of the 17th century two dozen more monasteries appeared, in particular within the Rus' voivodeship - in Przemyśl (1629) and in Lviv (1630), and in the second half of the 18th century foundation activity spread, in particular to Volyn and Podillya.

In 1746, several monasteries were separated from the Małopolska province of the Reformati - in Lviv, Rava-Ruska, Sudova Vyshna and Kholm in order to create the Ruska Custody on their basis. Over the next two decades, the number of monastic congregations in the Custody reached ten. New settlements appeared in Kremenets (1744), Zolochiv and Velykyi Dederkaly (1748), Krylov (1753), Bukachivtsi (1757), and also in Zhornyshche (1766).

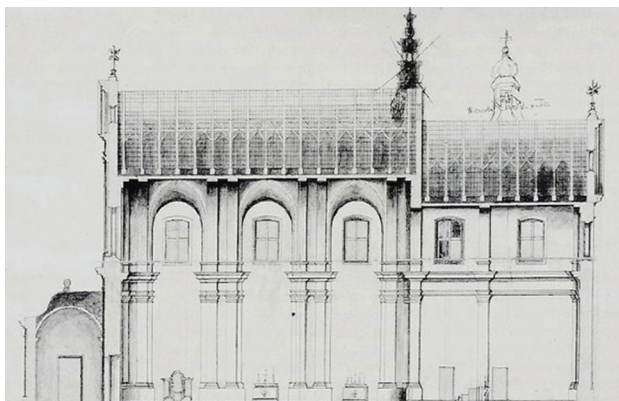
In 1763, the Custody received the status of a province with the preservation of its name - Ruska.

During the 17th - 18th centuries the Reformation movement became widespread: provinces and custodies were founded in Bavaria, Hungary, the Czech Republic, Croatia, Semigorod, Constantinople, Trident, Prussia, and Silesia. Processes of secularization in the late 18th century led to the regression of the development of the Reformed movement, and in 1897 the differences between the various parts of the Order of Friars Minor Observers were eliminated.

The outward manifestation of the vows of "the highest and most severe poverty" was the building activity of the Reformati, which was to conform to the commandment of St. Francis: "Let the Brethren be afraid to accept temples, dwellings, and all that is built for them, if it does not conform to the holy poverty we promised ..., and they should find shelter there only as travelers."

In addition to the general considerations regarding extreme poverty, the Reformati in the Polish-Lithuanian Commonwealth during the first half of the 17th century developed specific instructions and requirements for monastery construction, which were formulated in the statutes.

The monasteries of the first half of the 17th century, built of wood, which especially emphasized their simplicity and poverty, were destroyed during the events of the so-

Project of church of the Reformati Order. Source: Błachut A.J. Zespoły kościelno-klasztorne reformatów prowincji małopolskiej i ruskiej w XVIII wieku // Rocznik Historii Sztuki. – Tom XXX. – 2005. – p. 218

called “Flood” of 1655-1660. Masonry construction began to be actively implemented from the middle of the 17th century, when, according to statutory regulations, there was a certain architectural and artistic program of the Reformed monastic complexes, which characterized by a certain three-dimensional composition and architectural and stylistic interpretation of facade decor elements and interiors. This program was consistently implemented over the next century.

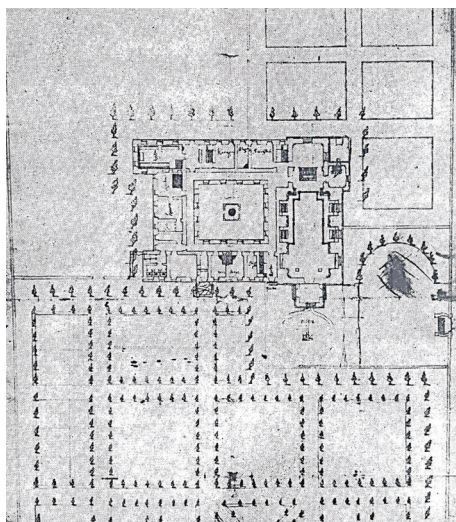
In general, the building of the Reformati monastery church is the simplest composition of two small rectangular interconnected volumes: the narrower - the presbytery and the wider - the nave. Both volumes, covered with gabled roofs, are flanked by gables on the side of the main entrance and on the side of the altar. The presbytery, which houses the main altar and the monastery choir, is separated from the nave by a wall with an arched opening.

As the number of bells was limited to two, the bell towers were not built neither as part of the church building nor as separate structures. The signature with one or two small bells was often placed above the presbytery. The use of musical instruments during liturgical services was forbidden, so there was no musical choir in the church. Beginning in the 18th century, the tradition of arranging chapels of the Way of Christ in front of churches, the so-called calvary was spread.

The statutes of the Reformati required that churches had to be built “in such a way that nothing special could be distinguished neither on the outside, nor on the inside - neither in wealth nor in greatness.”

The interiors of both the nave and the presbytery were decorated with modest architectural decor based on the Tuscan order and were usually covered with semicircular vaults with moldings above the window and doorways.

The interiors of temples were characterized by two types of three-dimensional solutions. The side walls of the naves could be interpreted as planes with window openings and pilasters between them, or pylons with pilasters superimposed on them were arranged near the walls, forming niches for placing side altars. Was forbidden to gild altars and icons. Altars were made single-tiered from walnut wood, and in its absence - from oak.

Rava-Ruska. Project of the church and monastery of the Reformati, top view, P.A. Fontana, approx. 1726. (Cat. 19). Photo. R. Kubicek

In general, the Reformati monastery was a functionally well-grounded system of buildings, grouped around a rectangular according to plan closed courtyard with a well. One of the walls of the courtyard was the side wall of the church. The cell building was usually two-storeyed, where the largest room was a dining room, and along the perimeter of the courtyard traditionally a corridor was arranged. The first floor was mostly vaulted and the second floor was flat wooden.

The land near the monasteries was used for gardens and orchards, surrounded by walls.

The austere and simple forms of the buildings of the Reformati monastic complexes were not as spectacular as the buildings of other Catholic orders. And although the temples were built in the dominant in the 17th and 18th centuries Baroque style, but they stood out as extremely simple. Traditionally, the architectural decor, which was based on the principles of the Tuscan order, focused on the main facade of the church, while the side and rear facades, as well as the facades of the monastery building were virtually devoid of decoration, except for crowning cornices.

Although the specific dimensions for the construction of churches and cells were not regulated by law, the founders were not allowed to specify the dimensions and style of future buildings, and the architect, working on the project with two monks designated by the provincial, had to comply with the statute. The same two monks were supervising the progress of construction work.

The erected churches and monasteries were forbidden to be altered and rebuilt on their own initiative, and to carry out significant reconstruction work after demolition or fire required the development and approval of a project with the provincial.

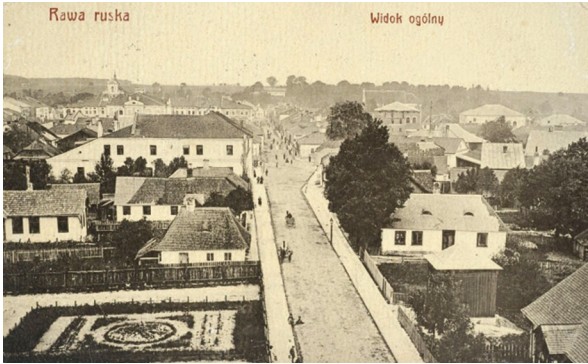
The prototype of the brick Reformati churches of Małopolska Province, from which the Ruska Province was later separated, is considered to be the church in Wieliczka near Krakow, built between 1624 and 1626 at the expense of King Zygmunt III from the profits of the local salt mine.

One-nave temple has good proportions. Among the elements of decoration of the facades a narrow crowning cornice can be noted. The triangular pediment of the main facade is decorated with bas-reliefs of saints here and there placed in three shallow niches. Three niches on the axis of the main, in some places on the altar pediment as well became a kind of symbolic element, often used in the construction of brick Reformati temples. There are no pilasters on either the main or the side facade of the church. Skeletal structures on the facades of the church and cells are made of reinforced concrete, as several decades ago repair and restoration works were carried out to strengthen the main structural elements of the building.

The main shrine of the Reformati in Małopolska province is the Krakow Monastery of St. Casimir, built within the city walls in 1666–1672 at the expense of the Kamyanets castellan F. Shembek. It is a fine example of the Reformati buildings. The church combines features typical of the Renaissance and early Baroque styles. The pediment of the main facade of the church is decorated with three niches with sculptural images of saints. Below the niches, there are small holes in the form of loopholes, which serve as vents for the attic space, and even lower - a cornice with pilasters. The monastery of St. Casimir, taking into account its special status, apparently had some influence on the formation of architectural and stylistic features of the Reformed buildings of Małopolska, as well as the Ruska province.

HISTORY OF THE CITY OF RAVA-RUSKA

The city of Rava-Ruska is located above the river Rata, near the western border of Ukraine. Rava-Ruska was founded around 1604. The founders and first owners of the city were the noble Tshchynsky family, who named the settlement after their family coat of arms - Rava. In 1612,

Rava-Ruska, general view of the city, 1912

Vavzhynets Tschynsky founded a Catholic community and built the first wooden church for it. Also common is the assumption of the Polish historian and chronicler Michał Balinski about the possible founding of the city by the prince

of Belz and Mazovia Władysław around 1455. He allegedly called it Rava after his possession in Mazovia. However, there is no written confirmation of this.

For a long time, Rava-Ruska was a small, polyethnic town inhabited by the Jews, Poles and Ukrainians. Rava-Ruska became more important in the 17th century. This was facilitated by the fact that the trade route from East to West passed through it. Various crafts and trade developed in the city. This was of interest not only for the local nobility and the city leadership, but also for the Polish king. That is why in 1622 Rava-Ruska was granted the privilege of holding annual fairs.

Rava-Ruska was the center of important international events of the XVII-XVIII centuries. Thus, in 1698, negotiations took place in Rava-Ruska between King August II of Poland and Tsar Peter I of Russia on joint action against King Charles XII of Sweden. And already in 1704 another Polish monarch, Stanislaw Leszczynski and King Charles XII of Sweden agreed on their plans in the fight against Russian Tsar Peter I.

Significant activity in the development of the city was observed in connection with the construction of railways Sokal - Yaroslavl and Lviv - Belzets, which were laid through Rava-Ruska in 1887. The convenient geographical location of the city turned Rava-Ruska into an important railway junction.

Throughout its history, Rava-Ruska was part of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the Habsburg Empire, the Western Ukrainian People's Republic, Poland and the USSR. Various battles were constantly taking place in and around the city. During the First World War, from September 2 to September 11, 1914, a battle took place near the city between the Austro-Hungarian and Russian troops. This battle was part of the famous Battle of Galicia in 1914.

In June 1941, during the Second World War, the border town was one of the first to take the blow, the defense of Rava-Ruska lasted for five

days. The period of German occupation was the bloodiest in the history of the city. After all, a ghetto and a concentration camp for war prisoners “Stalag-325” were created here, where they, including soldiers of the Belgian and French armies, were held and massacred. And in the Jewish ghetto, about 15,000 peaceful Jews, residents of the city and its suburbs, were killed.

The city center was almost completely destroyed, as well as factories and enterprises were, the railway line was blown up.

Reconstruction of infrastructure began after the end of military action.

Modern Rava-Ruska is a busy city of district significance. It is known, first of all, for its proximity to the border with Poland, and the checkpoint with the same name. Despite the difficult history, the city has managed to preserve many historical landmarks, thanks to which the atmosphere of those ancient times, when it was an important trade and craft center, still is in the air here.

THE FOUNDING OF THE MONASTERY, A DESCRIPTION OF THE FOUNDERS OF THE MONASTERY AND A DESCRIPTION OF THE REFORMATI MONASTERY IN RAVA-RUSKA

One of the architectural monuments that deserves special attention in Rava-Ruska is the Reformati Monastery complex (St. Mykhail's Church and monastery).

The Reformati came to Rava-Ruska in the 1720s. In 1725, at the expense of Ivan Bogush, the elder of Zvenigorod, a wooden chapel “Spas” and a wooden monastery building for the Reformati friars were erected on the hill on the north side of the city. Shortly afterwards, in 1726, the provincial Celestine Hederovsky asked the wealthy patron of the Order of Reformati, Pavel Karol Sangushko, to send his court architect Paolo Antonio Fontana to Rava-Ruska. In autumn, a famous Italian architect arrived at the building site of the Reformati monastery, which was built according to his project.

RAWA RUSKA. Klasztor O.O. Reformatów.

The monastery complex of the Reformati in Rava-Ruska, 1930s

Monastery complex of the Reformati in Rava-Ruska, 2018

The land for the construction of the monastery was donated by the Rava nobles Józef Głogowski and Jan Suchodolski. The construction was financed by the Belz mayor Grzegorz Zieczynski. The construction of the monastery complex was delayed for several years, due to the lack of a competent leader, some elements had to be changed and rebuilt. In 1738, under the supervision of the first abbot, Fr. Jan Trukhy, the construction was completed. The church was consecrated in honor of St. Mykhail in 1738.

The monastery complex of the Reformati in Rava-Ruska has an interesting and unusual in terms of density building scheme. The two-storey U-shaped monastery premises adjoin the church and form a spacious, closed courtyard. The monastery and the church are connected by passages, and there are large dungeons under the monastery complex. There is a well two meters wide in the middle of the formed courtyard, the walls of the well are lined with broken stone, the above-ground part of the well was covered with a hipped roof on wooden pillars. The whole ensemble was surrounded by a brick wall and had its own monastery garden and utility rooms.

The entrance to the territory of the monastery was through a single gate with watchtowers on the sides on the north side (now the entrance is walled up, the watchtowers are rebuilt).

The Church of St. Mykhail is a stone, one-storey building in the Baroque style, under a gabled roof with a signature. The plan consists of a rectangular nave and a choir with a rectangular room adjacent to it on the south side. At the southern facade there is a small square porch. The facade is two-tiered, decorated with pilasters and a baroque pediment with a triangular sandrik. The facade is decorated with images of St. Francis and St. Anthony.

Images of St. Francis and St. Anthony on the facade of the church of St. Mykhail in Rava-Ruska, 2019

Interior of the Church of St. Mykhail in Rava-Ruska, 2019

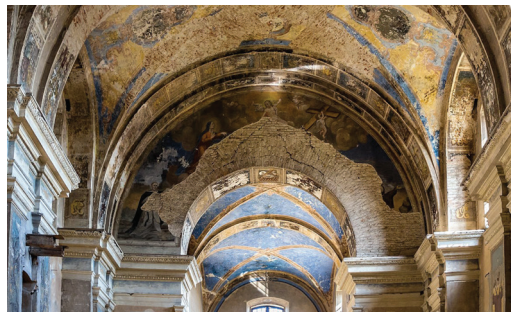
The interior of the church is relatively lush. Double pilasters are superimposed on the wall pylon columns supporting the elastic arches of the vaults. The nave is divided into three verses, covered with a cylindrical vault with moldings, and two verses of the monastery choir are covered with cross vaults.

The character of the paintings of the Church of St. Mykhail is filled with symbolic scenes and signs, and the dominating colour is blue. Surviving fragments of paintings prove that they were made by talented painters, unfortunately their names are not known today.

The large altar stood in the middle of the presbytery and divided it into two equal parts. The altars were made by monks Sebastian Wolski, Tomasz Gronski and artist Jan Ptaszkowski. Lviv carpenter Jan Polejowski made two statues of women for the altar of the church at the expense of Belz castellan Andrei Zhechytskykh.

Fragment of the altar in the Church of St. Mykhail in Rava-Ruska, 2019

Fragments of painting in the Church of St. Mykhail in Rava-Ruska, 2019

Monastery of the Reformati in Rava-Ruska, 2019

Corridor with stucco on the ceiling in the Monastery of the Reformati in Rava-Ruska, 2019

Corridor of the Monastery of the Reformati in Rava-Ruska, 2019

Adjacent to the west side of the church are the buildings of the monastery. These are two-storey vaulted rooms. The walls of the monastery buildings are trimmed, completed with a modest cornice and completely devoid of decor. There were 31 cells in the monastery, and in the north-western part of the monastery on the ground floor there was a refectory, infirmary, kitchen, bakery and barns. On the walls of the corridors and stairways of the monastery there are fragments of frescoes and stucco on the ceiling of the vault to this day.

The whole ensemble was restored in the late 19th and early 20th centuries: the roofs were covered, the main facade with the vestibule, stone vases on the pediment and a brick fence around the territory were restored. The date of the last restoration is indicated on the side facade of the church - 1930-1935. Then the signature, roof, vases on the facade were updated.

The Church of St. Mykhail and the monastery of the Reformati in Rava-Ruska functioned for two centuries. In 1941, when German troops captured the city during World War II, the Reformati were forced to leave the monastery. Priest Narcissus Turhan, who

served in Rava-Ruska monastery of the Franciscan Reformati, died a martyr's death in Hitler's camp. In 1999, John Paul II beatified him.

After the war, the monastery complex was never restored. In the postwar years, the church was used as a warehouse for food and various goods, and the premises of the former monastery were equipped with a machine-tractor station and warehouses for harmful chemicals, which led to the destruction of the walls. On the territory of the former monastery garden there were production premises and garages of agricultural machinery.

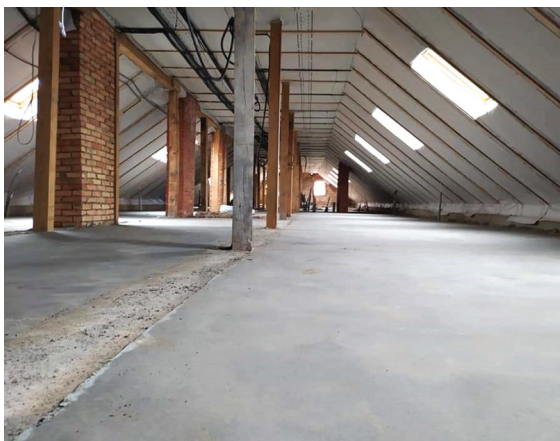

Reformati monastery complex in Rava-Ruska, 2019

In 2015, the monastery complex of the Reformati Monastery and the Church of St. Mykhail in Rava-Ruska were transferred to the ownership of Curia of Lviv Archdiocese of the Roman Catholic Church in Ukraine. Application for the restoration of the Church of St. Mykhail and the Reformati Monastery in Rava-Ruska was selected for implementation within the framework of the cross-border cooperation program "Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020".

The courtyard of the Reformati monastery in Rava-Ruska, 2020

Attic floor in the Reformati monastery in Rava-Ruska, 2020

In the complex of the former monastery, 4 family-based orphanages will be created, which will accommodate 40 orphans and the Center for Dialogue of Cultures, and the church itself will be restored as a cult building.

DESCRIPTION OF OTHER POST-REFORMATI MONASTERIES LOCATED IN THE AREAS OF THE ROUTE

Church of St. Casimir, now the Church of St. Clement Sheptytskyi, and the house on the right - the Curia of the Lviv Archdiocese of the RCC

1. Church of St. Casimir, Lviv, Kryvonosa Street 1.

The oldest surviving building of the Reformati in Ukraine is the Church of St. Casimir in Lviv. The Reformati arrived in Lviv from Przemyśl with the assistance of Lviv Mayor Stanisław Mnišek and Archbishop Jan Andrzej Prukhnitski. Thanks to the efforts of Friar Bonaventure,

who was one of the first followers of the Reformati in the Polish-Lithuanian Commonwealth, in 1630 a wooden monastery and church of Saints Rokh and Sebastian were built. Land for construction of the monastery was donated by the Ruska noble lady Sophia Danylovych (mother of King Jan III Sobieski of Poland). The land was located under a mountain with a high foot and was not suitable as a building site. To solve this problem, Fr. Bonaventure decided to involve young people in the work.

Church of St. Casimir and the educational institution of the Sisters of Mercy. A fragment of lithography by K. Auer, 1837-1839.

In his sermons, he promised that their work in the name of God and the local community would be as rewarded as the number of wheelbarrows they could bring down from this mountain. The works were carried out very quickly and soon the mountain was turned

into a plain and became suitable for the construction of a church and a monastery. However, in 1648 the wooden monastery buildings were burned down during the siege of Lviv by Cossack troops.

In 1656-1667, a stone church was built on the site of a wooden church, at the expense of Mykola Beganovsky, a castellan from Kamyanets. The architect of the church is unknown.

The three-dimensional composition of Lviv church fully complies with the statutory requirements of the Reformati. The side facades of the walls are devoid of decor, except for the crowning cornice. The temple is covered with a gabled roof, which is decorated with an elegant signature.

Facade of the Church of St. Casimir 1918

The main facade of the Church of St. Casimir is completed with a Baroque pediment with stone vases and niches with images of saints.

According to historical data, the temple was rebuilt in 1730 at the expense of the Kyiv hunter Franciszek Zawadski. Probably, the architect Paolo Fontana could have been involved in this work.

In 1783, the monastery of the Reformati Fathers was abolished by the Austrian authorities, and their buildings, together with the land, were given to the Sisters of Charity to maintain an orphanage, whose hospital was located in a neighboring area. The Reformati were transferred to the Church of St. Mykhail - the monastery of the Barefoot Carmelites. In 1789 the monks were forced to leave the city.

The orphanage and the hospital functioned until 1939. In the 1950s -1970s, a labor colony for underage girls was located in the orphanage, a gym - in the church, and a police school - in the hospital.

In 2007 the church was transferred to the Greek Catholic Church under the consecration of St. Clement Sheptytskyi. The educational building of the Lviv State University of Internal Affairs is located in the buildings of the Reformati Monastery and the Hospital of Mercy.

Church and the Reformati monastery.
Lviv. The beginning of the 20th century

2. Church of the Holy Family and the Monastery of the Reformati

Lviv, 66 Shevchenko Street

In 1894, at a meeting of the leaders of the Polish province of the Reformati, it was decided to establish a monastery in Lviv.

The project of the Church of the Holy Family and the monastery of the

Reformati Fathers in Lviv was designed by Lviv architect Michal at the same time the Reformati returned to Lviv Kovalchuk in 1896. Construction took five years. The solemn consecration by Archbishop Józef Bilczewski took place on October 2, 1910. The house with a garden for the construction of the monastery was bought by the Order from Karl Sedmigray on January 9, 1895, and later he donated a nearby vacant piece of land. The rapid establishment and construction of the complex took place thanks to the Provincial of the Reformati Fr. Wilczynski, who managed to attract, in addition to the funds of the Reformati, the funds of the patrons. In 1897 bells from Munich, bought in Peter Hilzer's factory, stained glass to the altarpiece with the holy Franciscans were consecrated. In 1900, stained glass windows were brought from Vienna. In 1901, 6 altars of the Przemyśl factory of F. Mayer were installed. Organs for the temple were ordered from the Czech company Rieger (Krnov). By the end of 1901 the church was consecrated, but even after the consecration the decoration of the church continued, the interior paintings were mostly geometric and floral. They were made by the Polish artist

Church of the Holy Family and the Reformati Monastery, 1930s

Tadeusz Popel (1908-1910). During the First World War 4 bells and trumpets of the organ were requisitioned, also during the battles the windows of the monastery, the roof of the church, the signature and the stained glass windows

were damaged. In 1925 the monastery was repaired, wooden beams were replaced with metal channels, new brick walls were built and several altars were remodeled. With the outbreak of World War II, the church and monastery were again severely damaged, so they were forced to close down. The USSR army and police occupied part of the monastery. After the establishment of Soviet power in Lviv, the Reformati monks left the city and returned to Przemyśl. In the second half of the 20th

Church of the Holy Family, now it is the church of St. Andrew the First Called

century the temple was used as a transit point for recruits, and the monastery premises as a dormitory for workers. The gable of the facade, the signature on the roof, the altars and the rest of the decorations were dismantled in the church. The nave was divided by a ceiling into two floors, the main nave was separated from the sides by walls, and a kitchen was arranged there.

In 1991, the destroyed shrine was handed over to the faithful of the Orthodox Church of St. Andrew the First Called. After reconstruction, the temple was completely changed, adapting it to their canons. The monastery is now used as private accommodation.

3. Franciscan Reformati Monastery and the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary Sudova-Vyshnya, Lviv region

The former Franciscan Reformati monastery and the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Sudova Vyshna were designed by the architect Paolo Anthony Fontana in 1730–1741. The land for construction was provided by King Augustus II.

From the preserved correspondence between the founder and the provincial it is known that P. Fontana came to Sudova Vyshna to determine the place for the construction of the monastery from Rava-Ruska, where he supervised the construction of the Reformati monastery.

Extremely modest architecture, as for the Fontana, this could be explained by the principle of the Order, which does not allow anything excessive in the buildings. However, inside the buildings you could see

Reformati Monastery, s. Sudova-Vyshnya, 1906

frescoes and seven magnificent altars. The most respected was considered to be the altar of St. Anthony of Padeva, decorated accordingly, which was presented to the monks by Jan Seminsky's wife, Dorothy. In 1752, the first miracle under the patronage of St. Anthony before this image was recorded.

As for the frescoes, likewise to other churches of the congregation, on the arch of the presbytery there was a composition of adoration by Saints Dominic and Francis of the Cross of Christ, carried by angels. Figures of saints were also in niches on the facade, but they were plastered.

At the end of the 18th century in Sudova Vyshna a large-scale fire broke out in the parish church, as a result of which the remains of the church had to be dismantled. During the rule of Austria, a dwelling house was

built at this place, which has survived to this day and under which there are still dungeons with burials of rich and influential burghers.

After the fire in the church, the role of the parish church was shifted for some time to the already mentioned church at the Monastery of the Friars Minor, but a few years later the church itself burned down in a fire (the miraculous image of St. Anthony was saved). Construction of the new church began elsewhere in 1884, and in 1890 it was consecrated as the Church of Virgin Mary Helper of the Faithful. Therefore, the building that now adorns one of the main streets of the city is not old. Its first cornerstone was laid in 1884.

During the First World War, a Russian military hospital was located here and part of the premises was damaged. When everything was rebuilt, World War II broke out, and the monastery was damaged again.

The Reformati Monastery and the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Sudova Vyshnya, 2019

The Felician sisters, who took care of the orphanage, worked here for several years. The Germans took all the rooms from the nuns, leaving them only one cell to use.

After the establishment of Soviet power, the Reformati returned, but only until September 1945. When they left for Bronitsa, they took away the miraculous

image of St. Anthony and several liturgical vessels. A library and archive remained in Sudova Vyshna, the fate of which has been unknown.

From 1970 until today a hospital for disabled and mentally ill women has been located here. For the needs of this institution, the architectural monument was rebuilt, and the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary became adapted for the warehouse of salt, and later for furniture and linen. In 1989, the church was returned to the parishioners of Sudova Vyshna. Today only the defensive walls with buttresses and architectural elements of the ancient temple preserved in the house resemble the majestic complex of the monastery. The signature was dismantled, and the windows in the presbytery were bricked up, while new ones were knocked out in the side walls. There are no frescoes or altars left. Corridor and cell planning has also been changed. Around the monastery there is an old wall with a gate, on the facade of which the Heart of Jesus Christ is painted. That's all that has been left of the old drawings. Some may have survived under the plaster. Near the monastery walls is an old Polish cemetery, where there are about a hundred burials in a rather abandoned state.

Old cemetery near the Reformati monastery in Sudova Vyshna, 2019

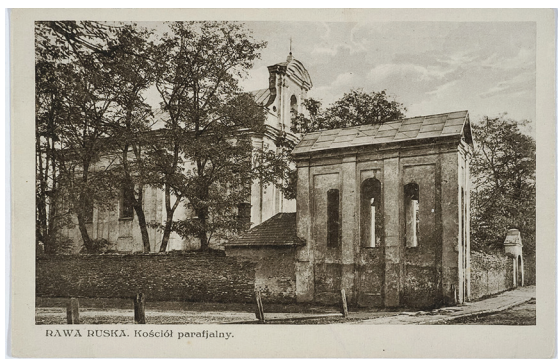
DESCRIPTION OF INTERESTING POINTS ON THE ROUTE (MONUMENTS, NATURE, HISTORY), MAP WITH TWO LANDMARKS AND THE ROUTE TO THEM

CHURCH OF ST. JOSEPH IN RAVA-RUSKA

From the end of the 16th century, the Tschynsky family owned Rava and its suburbs. Initially, the parish was established in the village of Richky, and in 1612 it was moved to Rava-Ruska, where Vavzhynets Tschynsky built a wooden church, which stood until 1768.

Church of St. Joseph in Rava-Ruska, 2019

Parish church in Rava-Ruska, 1930s

In 1770-1775, a brick church was built on the site of a wooden church, at the expense of Andrzej Zieczycki, the heir of Grzegorz Zheczycki and the new owner of the Rava-Ruska estates. In 1850 there was a hospital near the church, where 7 poor people found shelter. The hospital was maintained at the expense of benefactors.

The function of the parish church was performed by the Rava temple until July 4, 1946, when the last administrator of the parish, Jakub Viniaż, and most of the parishioners

left for Poland. They took away some things from the temple, including the miraculous icon of the Virgin Mary of the Holy Rosary, known since the 17th century. Now it decorates the main altar in the church in Lubicz-Krulewski (Poland).

From 1946 to 1989, the temple was used as a warehouse for food, and several families lived in the parish for a long time. The local Roman Catholic community regained its sanctuary in 1989.

MEMORIAL TO WAR PRISONERS WHO DIED DURING WORLD WAR II IN THE CAMP “STALAG 325” IN RAVA-RUSKA

In 1939, Hitler's Germany set up a wide network of concentration camps. In 1942, Rava-Ruska was annexed to this network, and by the beginning of 1943, the “Stalag 325” concentration camp was operating in the southern part of the city, which was almost the main in the network of Stalag-type disciplinary camps established in Western Ukraine. In them, the Germans “disciplined” war prisoners from France and Belgium. Between June 1941 and April 1942, the Germans held about 18,000 Red Army war prisoners.

Pomnik jeńców wojennych w Rawie-Ruskiej, 2019

In March 1942, the leadership of the Third Reich decided to transfer the French fugitive prisoners to the “disciplinary” concentration camp “Stalag-325” in Rava-Ruska, in an area that was inaccessible to the International Red Cross and the guarantees of the Geneva Convention on War Prisoners in order to cast away the disobedient from their homeland, from support outwards, to place them here, where no one knows French and will not come to the rescue. 25,000 war prisoners were sent to Rava-Ruska. The memorial was erected in 1963 over the mass grave. At the same time, in Paris, the Ceux de Rawa-Ruska National Union emerged, still uniting former Stalag 325 prisoners and their families.

HOLOCAUST MEMORIAL IN RAVA-RUSKA

A ghetto was established in Rava-Ruska during the Second World War. About 11,000 Jews from Rava-Ruska and surrounding villages and towns were forced to live there for several months in cramped, extremely unsanitary conditions. Among them were dozens of Jews who jumped off

trains on the way to Belzec. The ghetto was liquidated in December 1942. More than 2,000 Jews were sent to Belzec, thousands more were taken by trucks to a nearby forest and shot, and the rest were transferred to labor camps in the region.

In 2015, a memorial to the victims of the Holocaust was opened in Rawa-Ruska.

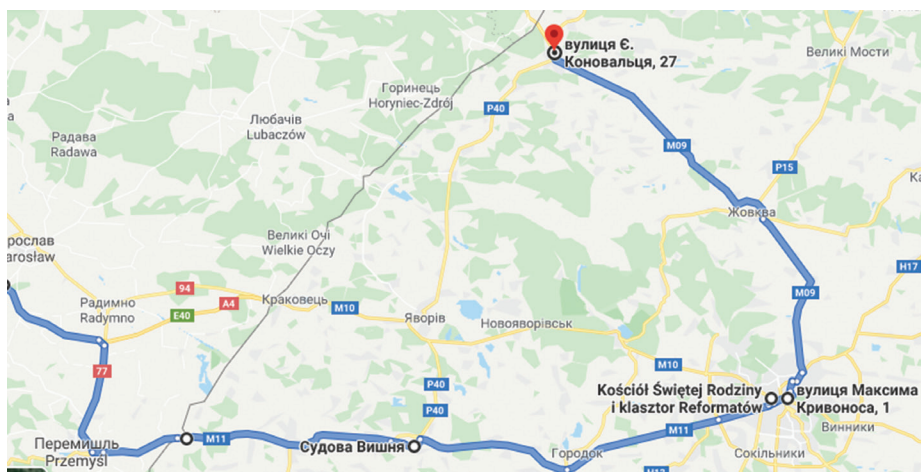
A former Jewish cemetery and a place of mass execution were chosen to create the memorial.

From the tombstones, which once lay in a heap and were overgrown with grass, a wall of remembrance was erected, stretching from the cemetery to the place of execution. This wall looks like a gate.

Pomnik ofiarom Holokaustu w Rawie-Ruskiej, 2019

ШЛЯХ МОНАСТИРІВ ПОСТРЕФОРМАЦІЙНИХ В УКРАЇНІ

Історія ордену о. Францисканців, історія реформи, в результаті якої з'явилися розгалуження ордену, в тому числі оо Реформати, резюме правил ордену реформатів, специфіка архітектури та обладнання монастирського храму і типових будівель, побудованих відповідно до релігійних правил ордену

Реформатами або реформатами-францисканцями називають відгалуження Ордену Братів Менших, що організаційно виокремилася в першій половині XVI ст. в Італії як одна з груп обсервантів.

Колискою Реформатів вважається монастир Fontecolombo неподалік Риму. Реформатські осередки в 1532 році отримали право на заснування окремих монастирів для прибічників «повнішої обсервації», а в 1579 році – дозвіл на власні статuti.

Поширенню реформатських монастирських спільнот у середовищі католицької церкви посприяла мала реформа, ініційована в першій половині XVII ст. в Італії, суть якої полягала в якнайточнішому наслідуванні принципів суворого аскетизму, проголошених Франциском Ассизьким.

Першими прибічниками ордену на землях Речі Посполитої стали монахи-бернардини. Будучи прихильниками реформістичних течій, починаючи від 80х років XVI ст. вони часто відвідували Італію з метою ознайомлення зі способом життя тамтешніх Реформатів. Оскільки запровадити реформатський рух на теренах Речі Посполитої в межах існуючих провінцій Бернардинів їм не вдалося, було розпочато створення власних кляшторів.

Завдяки прихильності численних світських і духовних благодійників та особисто короля, на початку XVII ст. з магнатсько-шляхетських фундацій було закладено перші реформатські монастирські осідки, зокрема в Пінчові та Велічці біля Кракова, а також у Варшаві. До середини XVII ст. постало ще два десятки кляшторів, зокрема в межах Руського воєводства – у Перемишлі (1629) та у Львові (1630), а в другій половині XVIII ст. фундаційна активність поширилася, зокрема на Волинь та Поділля.

У 1746 році з Малопольської провінції Реформатів було виділено кілька монастирів – у Львові, РавіРуській, Судовій Вишні та Холмі з метою створення на їхній базі Руської кустодії. Протягом наступних двох десятиліть кількість монастирських згромаджень в кустодії досягла десяти. З'явилися нові осідки в Кременці (1744), Золочеві та Великих Дедеркалах (1748), Крилові (1753), Букачівцях (1757), а також у Жорнищі (1766)

У 1763 році кустодія отримала статус провінції зі збереженням своєї назви – Руська.

Протягом XVII – XVIII ст. реформатський рух набув значного поширення – провінції та кустодії було засновано в Баварії, Угорщині, Чехії, Хорватії, Семигороді, Константинополі, Триденті, у Пруссії та Силезії. Процеси секуляризації наприкінці XVIII ст. призвели до регресу розвитку руху Реформатів, а в 1897 році було ліквідовано відмінності між різними частинами Ордену Братів Менших Обсервантів.

Зовнішнім проявом обітниць щодо «найвищої і найсуворішої убогості» була будівельна діяльність Реформатів, яка повинна була відповідати заповіту Святого Франциска: «Нехай побоюються Браття прийняти храми, житло, і все, що збудовано для них, якщо це не відповідає святій убогості, яку ми обіцяли..., і повинні вони знаходити там прихисток лише як подорожні».

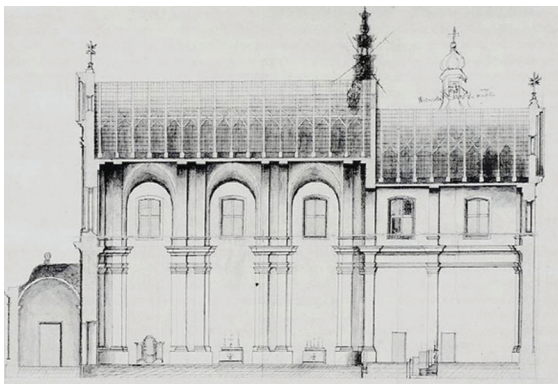
Окрім загальних міркувань стосовно виняткової бідності, Реформатами в Речі Посполитій упродовж першої половини XVII ст. вироблено конкретні приписи та вимоги щодо монастирського будівництва, які були сформульовані в статутах.

Монастирі першої половини XVII ст., зведені з дерева, що особливо виразно підкреслювало їхню простоту й убогість, були спустошені під час подій т. зв. «Потопу» 1655–1660 років. Муроване будівництво почало активно впроваджуватися, починаючи від середини XVII ст., коли, згідно зі статутними приписами, було сформульовано певну архітектурно-художню програму створення реформатських монастирських комплексів, що вирізнялися характерною об'ємно-просторовою композицією та архітектурно-стилістичним трактуванням елементів декору фасадів та інтер'єрів. Ця програма послідовно реалізовувалася протягом наступного століття.

Загалом будівля реформатського монастирського костелу – це максимально проста композиція з двох невеликих прямокутних у плані об'ємів, сполучених між собою: вужчого – презбітерію і ширшого – нави. Обидва об'єми, укриті двосхилими дахами, фланкуються з боку головного входу та з боку вітваря фронтонами. Презбітерій, де містяться головний вівтар і монастирський хор, відділений від об'єму нави стіною з арковим прорізом.

Оскільки кількість дзвонів була обмежена двома, дзвіничні вежі не споруджували ні в складі будівлі костелу, ні як окремі споруди. Сигнатура з одним-двома малими дзвонами розміщувалася найчастіше над презбітерієм. Використання музичних інструментів під час літургійних відправ забороняли, тому музичний хор у костелі не влаштовували. Варто зазначити, що, починаючи з XVIII ст., поширилася традиція влаштування перед костелами каплиць Хресної дороги – т. зв. кальварій.

Статути Реформатів вимагали, щоб костели будували «так, аби нічим особливим не вирізнялися ні зовні, ні всередині – ні багатством, ані величчю». Інтер'єри як нави, так і презбітерію оздоблювали

Проект костелу ордену реформатів. Джерело: Błachut A.J. *Zespoły kościelno-klasztorne reformatów prowincji małopolskiej i ruskiej w XVIII wieku* // *Rocznik Historii Sztuki*. – Tom XXX. – 2005. – s. 218

скромним архітектурним декором на основі тосканського ордеру та перекривали зазвичай напівциркульними склепіннями з розпалубками над віконними та дверними прорізами.

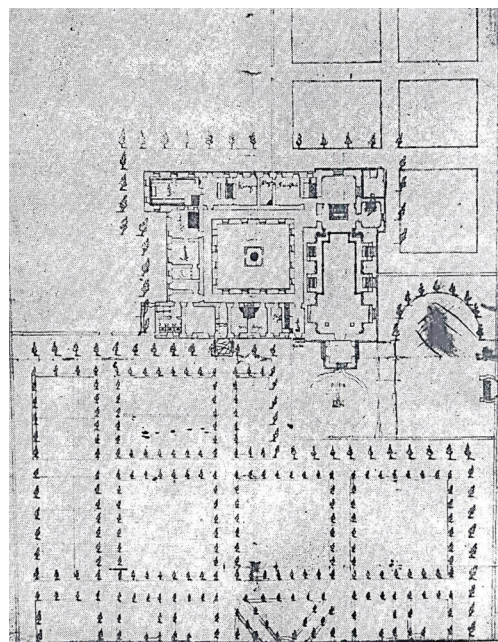
Для інтер'єрів храмів характерні два типи об'ємно-просторових рішень. Бічні стіни нав могли бути трактовані як площини з віконними прорізами та пілястрами між ними, або ж при стінах влаштовували пілони з накладеними на них пілястрами, утворюючи ніші для розміщення бічних віктарів. Заборонялося золотити віктарі та ікони. Віктарі дозволялося виготовляти одноярусними з деревини волоського горіха, а у випадку її відсутності – з дуба.

Загалом реформатський монастир – це функціонально обґрунтована система будівель, згрупована навколо прямокутного в плані замкнутого внутрішнього дворику з криницею. При цьому однією зі стін внутрішнього двору є бічна стіна костелу. Корпус келій споруджували зазвичай

двоповерховим, де найбільшим за площею приміщенням була трапезна, а вздовж периметру внутрішнього двору традиційно влаштовували коридор. Перший поверх переважно мав склепінчасті перекриття, а другий – плоскі дерев'яні.

Біля монастирів облаштовували земельні ділянки для садів та городів, обведені мурами.

Суворі й прості форми будівель реформатських монастирських комплексів не були такими ефектними як будівлі інших католицьких орденів. І хоча святині споруджували в пануючому в XVII–XVIII ст. стилі бароко, проте вони вирізнялися

Рава-Руська. Проект костелу та монастиря
Реформатів, вигляд зверху, П.А.Фонтана,
бл. 1726. (Кат. 19). Фот. Р. Кубічек

надзвичайною простотою оздоблень. Традиційно архітектурний декор, що ґрунтувався на засадах тосканського ордеру, зосереджувався на головному фасаді костелу, у той час як бічні та тильний фасади, а також фасади монастирського корпусу були практично позбавлені оздоблень, за винятком увінчувальних карнизів.

Хоча конкретні розміри для спорудження костелів та келій законодавчо не регламентувалися, фундаторам не дозволялося вказувати розміри й стилістику майбутніх будівель, а архітектор, опрацьовуючи проект разом із двома монахами, визначеними провінціалом, повинен був дотримуватися приписів статуту. Ці самі два ченці наглядали за ходом будівельних робіт.

Зведені костели й кляштори було заборонено самочинно змінювати та перебудовувати, а для проведення значних відбудовчих робіт після руйнувань або пожеж вимагали розробити та узгодити з провінціалом проект.

Прототипом мурованих реформатських храмів Малопольської провінції, з якої згодом виокремилася Руська провінція, вважається костел у Велічці поблизу Кракова, споруджений упродовж 1624–1626 років коштом короля Зигмунта III з прибутків місцевої соляної копальні. Це однонавний храм з правильними пропорціями. Серед елементів декорації фасадів варто відзначити неширокий увінчувальний карниз. Трикутний фронтон головного фасаду подекуди прикрашено барельєфними зображеннями святих, розміщених у трьох неглибоких нішах. Три ніші на осі головного, подекуди й на вівтарному фронтоні, до певної міри, стали своєрідним знаковим елементом, часто вживаним при будівництві мурованих реформатських святинь. Пілястри як на головному, так і на бічному фасаді костелу відсутні. Варто зауважити, що скелетні конструкції на фасадах костелу та келій виконані із залізобетону, є наслідком проведених кілька десятиріч тому ремонтно-реставраційних робіт, метою яких було зміцнення основних конструкційних елементів будівлі.

Головна святиня Малопольської провінції Реформатів – Краківський монастир Святого Казимира, зведений у межах міських мурів у 1666–1672 роках коштом кам'янецького каштеляна Ф. Шембека, теж є типовим зразком реформатських будівель. Костел поєднує риси, притаманні стилістиці ренесансу та раннього бароко. Фронтон головного фасаду костелу, прикрашають три ніші зі скульптурними зображеннями святих. Нижче ніш містяться невеликі отвори у вигляді бійниць, які слугують продухами для горищного простору, а ще нижче – карниз із пілястрами. Монастир Святого Казимира з урахуванням його особливого статусу, очевидно, мав певний вплив на формування архітектурно-стилістичних особливостей реформатських будівель Малопольської, а також Руської провінції.

ІСТОРІЯ МІСТА РАВА-РУСЬКА

Місто Рава-Руська розташоване над річкою Ратою, неподалік західного кордону України. Заснована Рава-Руська близько 1604 року. Засновниками та першими власниками міста була шляхетська родина Тщинських, й називали поселення іменем свого родового гербу – Рава. А вже 1612 році Вавжинець Тщинський заснував католицьку громаду і побудував для неї перший дерев'яний костел. Поширеним також є припущення, яке висунув польський історик, хроніст Міхал Балінський у праці «Старожитна Польська», виданій у Варшаві у 1845 р., у статті «Рава-Руська», що можливо, князь бельзький та мазовецький Владислав заснував місто близько 1455 р. і назвав його іменем свого володіння Рава на Мазовшу. Проте письмового підтвердження цьому немає.

Рава-Руська, загальний вигляд на місто, 1912 р.

Довгий час Рава-Руська була невеликим поліетнічним містечком, де проживали євреї, поляки та українці. Більшого ж значення набула Рава-Руська в XVII столітті. Цьому сприяло те, що через неї проходив торговельний шлях зі Сходу на Захід. У місті розвивалися різні

ремесла і торгівля, в чому були зацікавлені не тільки місцева шляхта і міська верхівка, але й польський король. Саме тому в 1622 році Раві-Руській були надані привілеї на проведення щорічних ярмарків. Місто лежало на поживавлених торговельних шляхах.

Рава-Руська була центром важливих міжнародних подій XVII-XVIII ст. Так, у 1698 році у Раві-Руській відбулися переговори між польським королем Августом II та російським царем Петром I щодо спільних дій проти шведського короля Карла XII. А вже у 1704 році інший польський монарх, Станіслав Лещинський та шведський король Карл XII погодили свої плани у боротьбі проти російського царя Петра I.

Значне поживавлення в розвитку міста спостерігається у зв'язку з будівництвом залізничних шляхів Сокаль – Ярослав та Львів – Белзець, що були прокладені через Раву-Руську у 1887 році. Зручне географічне розміщення міста перетворило Раву-Руську у важливий залізничний вузол.

Протягом своєї історії Рава-Руська входила до складу Речі Посполитої, імперії Габсбургів, Західно-Української Народної Республіки, Польщі та СРСР. На території міста та в його околицях постійно відбувалися різноманітні битви. Під час Першої світової війни, від 2 вересня до 11 вересня 1914 року, біля міста відбувалася битва між австро-угорськими та російськими військами. Ця битва була частиною відомої Галицької битви 1914 року.

У червні 1941 року, під час Другої світової війни, прикордонне місто одним з перших прийняло удар. Оборона Рави-Руської тривала п'ять днів. Період німецької окупації став найкривавішим в історії міста. Адже в місті було створено гетто та концтабір для військовополонених «Шталаг-325», в якому утримували і масово знищували військовополонених, в тому числі вояків бельгійської та французької армій. А у єврейському гетто було вбито близько 15 тисяч мирних євреїв, жителів міста та околиць.

Центр міста був майже цілком зруйнований, заводи та підприємства знищено, підірвано залізничне полотно. Відновлення інфраструктури міста почалося після завершення війни.

Сучасна Рава-Руська – це негамірне місто районного значення, відоме перш за все своїй близькості до кордону з Польщею та одноіменним пунктом пропуску. Попри непросту історію та сьогодення місто зуміло зберегти чимало пам'яток історії та архітектури, завдяки яким містом і досі панує атмосфера тих давніх епох, коли воно було важливим торгівельним та ремісничим центром.

ПОЯВА МОНАСТИРЯ, ОПИС ЗАНОВНИКІВ МОНАСТИРЯ ТА ОПИС МОНАСТИРЯ РЕФОРМАТИВ В РАВІ-РУСЬКІЙ

Однією з визначних пам'яток архітектури, що заслуговує особливої уваги у Раві-Руській, є Монастирський комплекс оо. Реформатів (костел св.Михайла та монастир).

RAWA RUSKA. Klasztor O.O. Reformatów.

Монастирський комплекс оо. Реформатів у Раві-Руській, 1930-ті роки

приміщення для отців реформатів. Невдовзі, у 1726 році провінціал Целестин Хедеровський звернувся до заможного покровителя ордену реформатів Павла Кароля Сангушки з проханням надіслати до Рави-Руської свого придворного архітектора Паоло Антоніо Фонтана. Восени відомий італійський архітектор прибув на будову монастиря Реформатів, який зводили за його проектом.

Ділянку під будівництво монастиря подарували равські шляхтичі Юзеф Глоговські та Ян Суходольський. Фінансував будівництво белзький староста Гжегож Жечинські. Будівництво монастирського комплексу затягнулось на декілька років через брак компетентного керівника, деякі елементи доводилось змінювати та перемуровувати. Та все ж, в 1738 році під наглядом першого настоятеля о.Яна Трухого будівництво було завершено. Костел освятили на честь святого Михайла у 1738 році.

Реформати прибули до Рави-Руської в 20-х роках XVIII століття. У 1725 році за кошти Звенигородського старости Івана Богуша, на пагорбі з північного боку міста була зведена дерев'яна каплиця «Спас» та дерев'яне монастирське

Монастирський комплекс оо. Реформатів
в Раві-Руській, 2018 р.

Монастирський комплекс оо.Реформатів у Раві-Руській має цікаву та неординарну у плані щільну забудову. Двоповерхові П-подібні монастирські приміщення прилягають до костелу і утворюють просторе, замкнуте внутрішнє подвір'я. Монастир та костел з'єднані між собою переходами, а ще під монастирським комплексом є великі підземелля. В утвореному внутрішньому подвір'ї, по середині є криниця шириною два метри, стіни криниці викладені битим каменем, надземна частина криниці була накрита чотирисклним дахом на дерев'яних стовпах. Весь ансамбль оточений цегляним муром і мав власний монастирський сад та допоміжні приміщення.

В'їзд на територію монастиря здійснювався через єдині ворота з сторожівками по боках з північної сторони (зараз в'їзд замуrowаний, сторожівки перебудовані).

Костел св. Михайла є кам'яною однонавою спорудою в стилі бароко, під двохскатною покрівлею з сигнатуркою. В плані складається з прямокутної нави і хору з прямокутним приміщенням, що примикає до неї з південної сторони. При південному фасаді невеликий квадратний притвор. Фасад двоярусний, оформлений пілястрами і барочним фронтоном з трикутним сандриком. Фасад прикрашають зображення св.Франциска і св.Антонія.

Інтер'єр костелу відрізняється порівняно пишним оздобленням. На пристінні стовпи-пілони, що несуть пружні арки склепін, накладено здвоєні пілястри. Нава поділена на три прясла, перекрита циліндричним склепінням із розпалубками, а два прясла монастирського хору перекриті хрестовими склепіннями.

Характер розписів костелу св.Михайла наповнений символічними сценами та знаками, а у кольоровій гаммі

Зображення св. Франциска і св. Антонія на фасаді костелу св. Михайла в Рава-Руській, 2019 р.

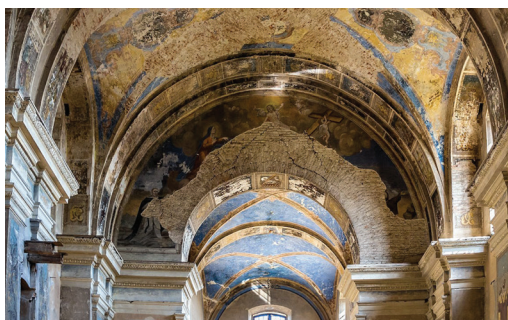

Інтер'єр костелу св.Михайла в Рава-Руській, 2019 р.

домінує синя барва. Вцілілі фрагменти живописних сцен доводять, що були виконані талановитими живописцями, на жаль, імена яких на сьогодні невідомі.

Фрагмент вівтаря в костелі св. Михаїла
в Раві-Руській, 2019 р.

Фрагменти розпису в костелі св. Михаїла
в Раві-Руській, 2019 р.

Монастир оо. Реформатів в Раві-Руській, 2019 р.

Великий вівтар стояв посеред пресвітерії і ділив її на дві рівні частини. Вівтарі виконали монахи-різьбярі по дереву Себастьян Вольські, Томаш Гронські та художник Ян Пташковські. Львівський сницар Ян Полейовський виготовив дві статуї жінок вівтаря храму за кошти белзького каштеляна Андрея Жечицьких.

До західної сторони костелу прилягають споруди монастиря. Це двоповерхові склепінчасті приміщення. Потриньковані стіни монастирських корпусів завершені скромним карнизом і зовсім позбавлені декору. У монастирі була 31 келія, а в північно-західній частині монастиря на першому поверсі знаходилась трапезна, інфірмарія, кухня, пекарня та комори. На стінах коридорів та сходових кліток монастиря до наших часів збереглися фрагменти стінопису та ліпнина на стелі склепіння.

Весь ансамбль був реставрований в кінці XIX ст. – початку XX ст., перекриті дахи, відреставровано головний фасад з притвором, кам'яні вазони на фронті та мурована огорожа навколо території. Дата останньої реставрації зазначена на бічному фасаді костелу – 1930-1935 рр. Тоді було оновлено сигнатурку, дах, вазони на фасаді.

Впродовж двох сторіч діяв костел св.Михаїла та монастир отців Реформатів у Раві-Руській. У 1941 році, коли під час Другої світової

Коридор з ліпниною на стелі монастиря
оо. Реформатів в Раві-Руській, 2019 р.

війни німецькі війська захопили місто, Реформати змушені були покинути монастир. Отець Нарцис Турхан, який служив в рава-руському монастирі францисканців-реформатів, загинув мученицькою смертю у гітлерівському таборі. В 1999 році Іван Павло II беатифікував о. Нарциса Турхана.

Коридор монастиря оо. Реформатів
в Раві-Руській, 2019 р.

Після війни монастирський комплекс так і не був відреставрований. У повоєнні роки костел використовували як склад продуктів та різних товарів, а в приміщеннях колишнього монастиря облаштували машинно-тракторну станцію та склади шкідливих хімічних речовин, що спричинили до руйнації стін. На території колишнього монастирського саду розташовувались виробничі приміщення та гаражі сільгосптехніки.

Монастирський комплекс оо. Реформатів в Раві-Руській, 2019 р.

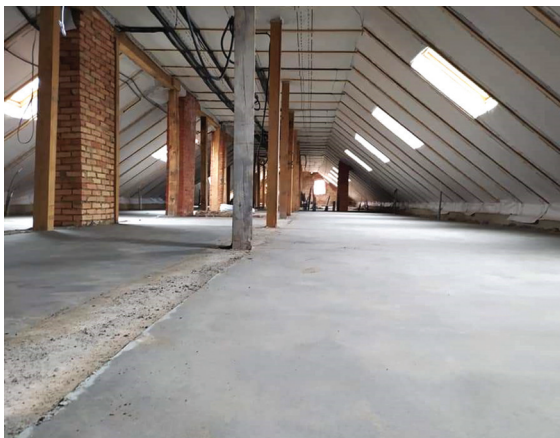
У 2015 році монастирський комплекс оо. Реформатів та костел св.Михайла у Раві-Руській передано у власність Курії Львівської Архідієцезії Римсько-Католицької Церкви в Україні. Заявка на відновлення костелу св.Михайла та монастиря Реформатів у Раві-Руській

була відібрана для втілення у рамках програми транскордонного співробітництва «Польща–Білорусь–Україна 2014-2020».

У комплексі колишнього монастиря буде створено 4 дитячих будинки сімейного типу, у які влаштують 40 дітей-сиріт, та Центр діалогу культур, а сам костел відновлять як культову споруду.

Внутрішнє подвір'я монастиря
оо. Реформатів в Раві-Руській, 2020 р.

Мансардний поверх в монстирі оо. Реформатів
в Раві-Руській, 2020 р.

ОПИС ІНШИХ ПОСТРЕФОРМАТСЬКИХ МОНАСТИРІВ, РОЗТАШОВАНИХ В РАЙОНАХ, ПО ЯКИХ ПРОХОДИТЬ МАРШРУТ

Костел св. Казимира, зараз церква св. Климента
Шептицького, а будинок з права – Курія Львівської
Архідієцезії РКЦ

1. Костел св.Казимира м.Львів, вул Кривоноса 1.

Найдавнішою збереженою будівлею Реформатів в Україні є костел святого Казимира у Львові. Реформати прибули до Львова з Перемишля за сприяння львівського старости Станіслава Мнішека та архієпископа Яна Анджея Прухніцького. Завдяки

старанням отця Бонавентуара, який був одним з перших послідовників Реформатів у Речі Посполитій, в 1630 році був збудований дерев'яний монастир та костел святих Роха і Себастьяна. Землю під будівництво

монастиря подарувала воєводина руська Софія Данилович (мама короля Польщі Яна III Собеського). Ділянка знаходилась під горою з високим підніжжям і не була придатною для будівництва. Щоб вирішити цю проблему, о.Бонавентура залучив до роботи молодих людей.

У своїх проповідях він обіцяв, що їх заслуги перед Богом та місцевою громадою будуть такими ж за чисельністю, як кількість тачок землі, які їм вдасться звести з цієї гори. Роботи проходили дуже швидко і невдовзі гору спланували під будівництво костелу та монастиря. Однак у 1648 році дерев'яні монастирські будівлі згоріли під час облоги Львова козацькими військами.

У 1656-1667 роках на місці дерев'яного костелу було зведено кам'яний костел, коштом кам'янецького каштеляна Миколи Бегановського. Архітектор костелу невідомий.

Об'ємно-просторова композиція львівського костелу цілком відповідає статутним приписам Реформатів. Бічні фасади стін позбавлені декору за винятком увінчувального карнизу. Храм накритий двосхилим дахом, який прикрашає витончена сигнатурка.

Головний фасад костелу св. Казимира завершений фронтоном у стилі бароко із кам'яними вазами та нішами зі зображеннями святих.

Згідно історичних даних, храм перебудовували в 1730 році коштом київського ловчого Францішка Завадського. Імовірно, для виконання цих робіт міг бути залучений архітектор Паоло Фонтана.

У 1783 р. монастир отців Реформатів скасувала австрійська влада, а їх споруди разом із землями передали сестрам милосердя для утримання дитячого притулку-сиротинця, шпиталь яких був

Костел св. Казимира та навчальний заклад сестер Милосердя. Фрагмент літографії К. Ауера, 1837-1839 рр.

Фасад костелу св. Казимира. 1918 р.

розташований на сусідній ділянці. Реформатів же перевели до Костелу св. Михайла монастиря кармелітів босих. У 1789 році ченців змусили покинути місто.

Сиротинець та шпиталь функціонували до 1939 р. У 1950–1970-х рр. у приміщеннях сиротинця розмістили трудову колонію для неповнолітніх дівчат, у костелі спортзал, а у шпиталі школа міліції.

В 2007 р. костел передали на греко-католицьку церкву під посвятою святого Климентія Шептицького. В корпусах монастиря Реформатів і шпиталю милосердя розташований навчальний корпус Львівського державного університету внутрішніх справ.

2. Костел Святої Родини та монастир отців Реформатів м.Львів, вул.Шевченка,66

Костел та монастир Реформатів. Львів. Початок XX ст.

У 1894 році на засіданні проводу польської провінції Реформатів було вирішено закласти монастир у Львові, тоді ж Реформати повернулись до Львова.

Проект Храму Пресвятої Родини та монастир отців Реформатів у Львові розробив львівський

архітектор Міхал Ковальчук у 1896 році, будівництво якого тривало п'ять років. Урочиста консекрація відбулась 2 жовтня 1910 року архієпископом Юзефом Більчевським. Будинок з городом під будівництво монастиря орден придбав у Карла Седмиграя 9 січня 1895 року, згодом він подарував сусідню пустуючу земельну ділянку. Швидке закладення і будівництво комплексу відбулось завдяки провінціалу Реформатів о.Вільчинському, який зумів залучити крім коштів реформатів, кошти фундаторів. У 1897 посвятили закуплені у віденській фабриці Петра Гільзера дзвони, привезені з Мюнхена, вітражі у вітварну частину зі святыми францисканцями та у 1900 році привезли вітражі для вікон нефів з Відня. У 1901 було встановлено 6 вітварів Перемишльської фабрики Ф. Масра. Органи для храму були замовлені у чеської компанії Rieger (Крнов). До кінця 1901 року костел освятили, але й після освячення тривало оздоблення храму, розписи

інтер'єру якого в основному були геометричними і рослинними. Їх виконав польський художник Тадеуш Попель в 1908-1910 роках. В ході Першої світової війни було реквізовано 4 дзвони та труби органу, також під час боїв було пошкоджено вікна монастиря, дах костелу, сигнатурку та вітражі. У 1925 році відремонтували монастир, дерев'яні балки замінили металевими швелерами, вимурували нові цегляні стіни у приміщеннях, перероблено декілька віктарів. З початком Другої світової війни храм та монастир знову зазнали значних пошкоджень, тому змушені були їх закрити. Військо СРСР та міліція зайняли частину монастиря. Після встановлення радянської влади у Львові ченці-реформати покинули місто і повернулись до Перемишля. У другій половині ХХ ст. храм використовувався як пересильний пункт для новобранців, а приміщення монастиря як гуртожиток для робітників. У костелі було розібрано фронтон фасаду, сигнатурку на даху, усунуто віктарі та решту декорацій. Неф розділили перекриттям на два поверхи, стінами відділили головний неф від бічних, у захристі облаштували кухню.

У 1991 році знищена святиня була передана вірним православної церкви св. Андрія Первозванного. Після відбудови храм повністю змінили, пристосували його до своїх канонів. Монастир зараз використовується як приватні помешкання.

Костел Святої Родини та монастир Реформатів
1930-ті роки

Костел Святої Родини, зараз церква св. Андрія
Первозванного

3. Монастир францисканців-реформатів і храм Успіння ПДМ м. Судова-Вишня, Львівська обл.

Колишній монастир францисканців-реформатів і храм Успіння ПДМ у Судовій Вишні проектував архітектор Паоло Фонтана у 1730–1741рр. Ділянку землі під будову надав король Август II.

Зі збереженого листування між фундатором і провінціалом відомо, що П. Фонтана приїздив до Судової Вишні для визначення місця під будівництво монастиря з Рави-Руської, де він наглядав за будівництвом монастиря Реформаторів.

Монастир Реформатів,
м. Судова-Вишня, 1906 р.

Надзвичайно скромна архітектура, як для Фонтани, це можна було б пояснити принципом ордену, який не допускає нічого надмірного в будівлях. Проте всередині будівель можна було побачити фрески і розкішні вівтарі, яких було сім. За найбільш шанований вважали вівтар святого Антонія Падевського, оздоблений відповідним образом, який подарувала монахам дружина Яна Семінського, Дорота. В 1752 році занотовано перше чудо за заступництвом св. Антонія перед цим образом.

Що стосується фресок, то як і в інших храмах згромадження, на арці презбітерію була композиція адорації святим Домініком і Франциском Хреста Христового, який несли ангели. Постаті святих були також в нішах на фасаді, але їх заштукатурили.

В кінці XVIII ст. в Судовій Вишні загорівся парафіяльний храм настільки, що рештки храму розібрали. За часів панування

Австрії, на фундаментах розібраного храму був збудований житловий будинок, який зберігся до сьогодні і під яким і зараз знаходяться підземелля, в якому ховали багатих та впливових міщан.

Після пожежі в храмі роль парафіяльного костелу на якийсь час приміряв на себе вже згадуваний костел при монастирі Братів Менших, але костел через кілька років і сам згорів у пожежі (чудотворний образ святого Антонія вдалося врятувати). Будову нового храму розпочали на другому місці в 1884 році, а в 1890 році його було вже посвячено, як храм Матері Божої Помічниці Вірних. Тому споруда, яка прикрашає зараз одну з головних вулиць міста, не є старою. Її перший наріжний камінь було закладено у 1884 році.

Під час Першої світової війни тут був розташований російський військовий шпиталь і частина приміщень була пошкоджена. Коли ж все відбудували, вибухнула Друга світова війна, під час війни з Німеччиною, і монастир знову було пошкоджено.

Протягом кількох років працювали тут сестри феліціанки, які опікувались сиротинцем. Німці забрали у монахинь всі приміщення, залишаючи їм для використання всього лиш одну келію.

Після встановлення радянської влади Реформати знову повернулись, проте лише до вересня 1945 року. Коли вони виїжджали до Броніци, вивезли чудотворний образ св.Антонія та декілька літургійних посудин. В Судовій Вишні залишились бібліотека та архів, доля яких невідома.

Монастир оо. Реформатів та костел Успіння ПДМ,
м. Судова Вишня, 2019 р.

Старий цвинтар поблизу монастиря Реформатів
в Судовій Вишні, 2019 р.

З 1970 року і до сьогодні в будівлях монастиря функціонує лікарня для неповносправних та психічно хворих жінок. На потреби цього закладу пам'ятку архітектури було перебудовано, а храм Успіння ПДМ пристосували під склад солі, а пізніше для меблів та льону. В 1989 році парафіянам Судової Вишні повернули храм. На сьогодні лише оборонні мурі з контрфорсами та архітектурними елементами давнього храму збережені в будинку нагадують величний комплекс монастиря. Сигнатурку демонтовано, а вікна в презбітеріум замуровано, натомість вибито нові в бокових стінах. Не залишилось ані фресок,

ні вівтарів. Змінилось також планування коридорів та келій. Навколо монастиря збереглась стара стіна з брамою, на фасаді якої намальовано Серце Ісуса Христа. Можливо, деякі вціліли під штукатуркою. Поблизу монастирських мурів знаходиться старий польський цвинтар, де є близько сотні поховань в доволі занедбаному стані.

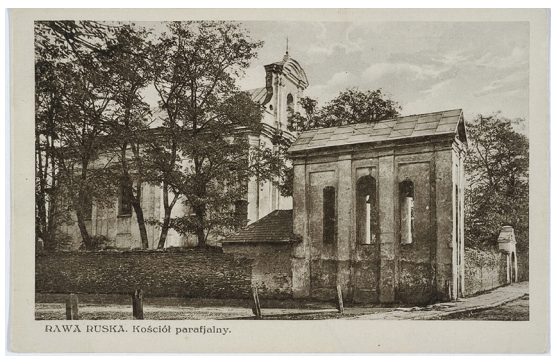
ОПИС ЦІКАВИХ ПУНКТІВ НА МАРШРУТІ (ПАМ'ЯТНИКИ, ПРИРОДА, ІСТОРІЯ), КАРТА З УРАХУВАННЯМ МІСЦЯ РОЗТАШУВАННЯ ДВОХ ПАМ'ЯТОК ТА ХОДУ

КОСТЕЛ СВ.ЙОСИПА В РАВІ-РУСЬКІЙ

З кінця XVI століття Равою та околицями міста володіла родина Тщинських. Спочатку парафія була створена в с. Річки, а у 1612 році перенесли в Раву-Руську, де Вавжинец Тщинський збудував дерев'яний костел, що простояв до 1768 року.

Костел св. Йосипа в Раві-Руській, 2019 р.

Парафіяльний костел в Раві-Руській, 1930-ті роки

У 1770-1775 роках на місці дерев'яного костелу звели мурований костел, за кошти Анджея Жечицького, спадкоємця Гжегожа Жечицького і нового господаря рава-русських маєтків. У 1850 році при костелі існував шпиталь, в якому знайшли притулок 7 вбогих. Шпиталь утримувався за кошти доброчинців.

Ф у н к ц і ї парафіяльного храму равська святиня виконувала до 4 липня 1946 року, коли виїхав до Польщі останній адміністратор парафії Якуб Віняж та більша частина парафіян, забравши деякі речі

зі святині, у тому числі, відомий з XVII століття чудотворний образ Богоматері святого Розарію. Зараз він прикрашає головний вівтар у костелі в Любичі-Крулевській (Польща).

З 1946 до 1989 року храм використовували, як склад продуктів, а в плебанії довгий час жили кілька сімей. Місцева римо-католицька спільнота отримала назад свою святиню у 1989 році.

МЕМОРІАЛ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ТАБОРІ «ШТАЛАГ 325» В РАВІ-РУСЬКІЙ

У 1939 році гітлерівська Німеччина облаштувала широку мережу концентраційних таборів. У 1942 році Раву-Руську було приєднано до цієї мережі і вже до початку 1943 року на південних теренах міста функціонував концтабір «Шталаг 325», який був чи не головним серед мережі дисциплінарних таборів типу «Шталаг» утворених у Західній Україні. У них німці «дисциплінували» військовополонених з Франції та Бельгії. В період з червня 1941 року до квітня 1942 року німці утримували близько 18 тисяч військовополонених Червоної Армії.

В березні 1942 року керівництво Третього рейху прийняло рішення про переведення французьких в'язнів-втікачів до «дисциплінарного» концтабору «Шталаг 325» в Раві-Руській, у зону, недосяжну для Міжнародного Червоного Хреста та гарантій Женевської конвенції стосовно військовополонених, щоб відірвати непокірних від рідної землі, від підтримки з-за ґрати, де ніхто не знає французької мови і не прийде на допомогу. У Раву-Руську було відіслано 25 тис. військовополонених. Меморіал встановлено 1963 році над братською могилою. Тоді ж в Парижі, з'явилась національна спілка «Ті, з Рави-Руської» («Ceux de Rawa-Ruska»), яка досі об'єднує колишніх в'язнів «Шталагу 325» та членів їхніх сімей.

Меморіал військовополоненим
в Раві-Руській, 2019 р.

МЕМОРІАЛ ЖЕРТВАМ ГОЛОКОСТУ В М. РАВА-РУСЬКА

Під час Другої світової війни в Раві-Руській було створено гетто. Близько 11 тисяч євреїв з Рави-Руської та навколишніх сіл і міст мусили тулитись там протягом кількох місяців в тісноті, в надзвичайно антисанітарних умовах. Серед них були також десятки євреїв,

які зістрибнули з потягів по дорозі до Белжеця. Гетто було ліквідоване у грудні 1942 року. Більше 2 тисяч євреїв було відправлено у Белжець, тисячі інших було вивезено на вантажівках у розташований неподалік ліс та розстріляно, решта було переведено до робочих таборів регіону.

[Pomnik ofiarom Holokaustu w Rawie-Ruskiej, 2019](#)

У 2015 році у Раві-Руській було відкрито меморіал жертвам Голокосту. Для створення меморіалу був обраний колишній єврейський цвинтар та місце масового розстрілу.

З надгробків, які лежали колись купою і поросли травою, спорудили стіну пам'яті, яка простягається від цвинтаря до місця розстрілу. Ця стіна схожа на ворота.

DANE TELEADRESOWE
/CONTACT DETAILS
/КОНТАКТНІ ДАНІ:

Poreformacki Zespół Zabudowań w Węgrowie/ Post-Reformation Complex of Buildings in Węgrów/ Постреформаційний комплекс будівель у Венгрові
ul. Kościuszki 27a
07-100 Węgrów
tel. +48 791 176 604
www.klasztorwegrow.pl

Informacja Turystyczna w Węgrowie/ Tourist Information in Węgrów/Туристична інформація у Венгрові
ul. Rynek Mariacki 11
07-100 Węgrów
tel. +48 025 792 35 66
Parafia św. Józefa i św. Antoniego w Boćkach/St. Joseph and St. Antoni in Boćki / Св. Йосипа та св. Антонія в Бочках
ul. Bielska 26a
Boćki 17-111
tel. +48 85 731 31 49

Centrum Kulturalno – Turystyczne/ Cultural and Tourist Center/ Культурно-туристичний центр
ul. Plac Armii Krajowej 5
17-111 Boćki
tel. 85 731 31 42

Klasztor na Świętej Górze Grabarce/Monastery on Święta Góra Grabarka/Монастир на Святій Горі Грабарка
Grabarka
17-330 Nurzec-Stacja
www.grabarka.pl
tel.: +48 85 65 500 10
tel. +48 507 761 241

Kościół Świętego Antoniego/St. Anthony's Church/ Церква св. Антонія
Klasztor Kapucynów/Монастир капуцинів/Capuchin monastery
ul. Narutowicza 37
21-500 Biała Podlaska
tel. +48 83 343 55 69
www.antoni-kapucyni.pl

Informacja turystyczna w Białej Podlaskiej/ Tourist information in Biała Podlaska/
Туристична інформація в Білій-Підлясці
Plac Wolności 10
21-500 Biała Podlaska
tel. 83 341 67 30
www.cit.bialapodlaska.pl

Rektorat kościoła św. Katarzyny w Zamościu / Rector's office of St. Catherine in
Zamość / Ректорат костелу св. Катерини в Замості
ul. Kolegiacka 3
22-400 Zamość
tel. +48 84 639 22 85

Informacja turystyczna w Zamościu/ Tourist information in Zamość/ Туристична
інформація в Замості
ul. Rynek Wielki 13 (ratusz - parter)
tel. 84 639 22 92
www.zci.zamosc.pl/pl

Parafia Franciszkanów – OFM (Reformatów) pw. św. Antoniego z Padwy/ Franciscan
parish - OFM (Reformed) st. Anthony of Padua/ Францисканська парафія - OFM
(реформована) вул. Антонія Падуанського
ul. Jagiellońska 2
37-100 Przemyśl
tel. +48 16 678 57 40
www.ofm-przemysl.pl

Informacja Turystyczna w Przemyślu/ Tourist Information in Przemyśl/ Туристична
інформація в Перемишлі
ul. Grodzka 1
37-700 Przemyśl
tel. +48 16 675 21 63
www.visit.przemysl.pl

Dawny Kościół i Klasztor o. Reformatów w Lublinie/ Former Church and Monastery
of the Reformed Fathers in Lublin / Колишня церква та монастир отців-реформатів
у Любліні
ul. Bernardyńska 15
20-109 Lublin

Informacja turystyczna w Lublinie/ Tourist information in Lublin/ Туристична
інформація в Любліні
ul. Jezuicka 1/3
20-113 Lublin
tel. +48 81 532 44 12
www.lublintravel.pl